

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Bizjak

RIMSKOKATOLIŠKA CERKEV KOT POLITIČNI AKTER
ZDRUŽEVANJA EVROPE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Bizjak

mentorica doc. dr. Cirila Toplak

RIMSKOKATOLIŠKA CERKEV KOT POLITIČNI AKTER
ZDRUŽEVANJA EVROPE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

Mentorici dr. Cirili Toplak,
ki je najbolj aktivno spremljala pisanje te naloge, se zahvaljujem za vse nasvete,
ideje, konstruktivne kritike in pogovore. Za čas, potrpežljivost in zaupanje.

Hvala tudi vsem, ki so me spremljali skozi študijska leta in verjeli vame. Še prav
posebej hvala staršem, bratu, Jerneji in Davidu.

KAZALO

1. UVOD	3
2. VELIKA DOGAJANJA, KI SO SPREMINJALA EVROPO	5
2.1. Modernizacija	5
2.2. »izmi« 19. stoletja	6
2.3. Pomlad narodov	9
2.4. 20. stoletje (»stoletje, kakršnega še ni bilo«)	10
3. PROGRAMI ZDRUŽEVANJA EVROPE	12
3.1. Obdobje 1791–1914	13
3.1.1. Liberalni pogledi	13
3.1.2. Pogledi demokratov	13
3.1.3. Ideja Evrope v obdobju nacionalizma	14
3.2. Obdobje 1914–1945	16
3.3. Obdobje 1945–1992	21
3.3.1. Svet Evrope	22
3.3.2. ESPJ, EGS, EURATOM, Maastricht	24
3.3.3. Razvoj evropskih skupnosti do Evropske unije	25
4. PAPEŽI OD 1791 DO JANEZA PAVLA II.	32
4.1. Pij VII.	34
4.2. Leon XII.	37
4.3. Pij VIII.	38
4.4. Gregor XVI.	38
4.5. Pij IX.	39
4.6. Leon XIII.	41
4.7. Pij X.	42
4.8. Benedikt XV.	44
4.9. Pij XI.	44
4.10. Pij XII.	46
4.11. Janez XXIII.	46
4.12. Pavel VI.	48
4.13. Janez Pavel I.	49
4.14. Janez Pavel II.	49
5. CERKEV KOT INTERESNA SKUPINA	51
5.1. Ali je Cerkev (tudi) interesna skupina?	51
5.1.2. Odnos med Cerkvijo in državo v Italiji	53
5.1.3. Odnos med Cerkvijo in državo v Franciji	55
5.1.4. Odnos med Cerkvijo in državo v Nemčiji	59
5.2. Cerkev in krščanska demokracija	61
6. CERKEV IN ZDRUŽEVANJE EVROPE	65
6.1. COMECE: COMissio Episcopatum Communitatis Europensis	66
6.2. Katoličani v Evropi	68
6.3. Cerkev v Evropi	70
6.4. Pogodba o ustavi za Evropo, izhodišča za evalvacijo ...	71

7. SKLEP	76
8. LITERATURA in VIRI	78

1. UVOD

V teku študija sem kot študentka teoretsko-analitske politologije, smeri evropske študije, podrobneje spoznavala ustroj Evropske unije, zgodovino evropskih integracij in zgodovino ideje o Evropi. Dogajanje v Evropi pa sem želela spoznati še s kakšnega drugega aspekta.

V času, ko sem se odločala za temo diplomskega dela, je potekala živahna razprava o identiteti Evrope, o tem, kaj pomeni pojem Evropa, biti Evropejec, kaj je Evropska kultura. V Sloveniji se (je) uporablja(la) fraza *vrnitev v evropski prostor*, *vrnitev v Evropo*. Razprave so potekale o temah, ki so bile težje opredeljive, kakor sta na primer skupni trg ali skupna evropska valuta. Ob teh debatah sem začela premišljevat o dejavnikih, ki so združevali Evropo. Zdelo se mi je zelo verjetno, da sta tudi Rimskokatoliška cerkev in Vatikan nekaj ali nekdo, ki je igral pomembno vlogo v oblikovanju Evrope v združeno Evropo. (Ta logika verjetno temelji tudi na javni podobi in javnih ceremonialih, ki jih prireja Cerkev. Mislim na množične maše na prostem, papeževe poslanice *Urbi et Orbi*, ki jih ob navdušenih vzklikih *Papaboys*-ev spremlja množica zbrana na trgu v Vatikanu.) Zato je tudi moja hipoteza dokaj enostavna in sicer, da je Cerkev bila in je pomemben politični dejavnik v Evropi, ki vpliva na dogajanje v njej.

Cilj te diplomske naloge je torej pregledati dogajanje, ki se dandanes imenuje združevanje Evrope, z vidika Rimskokatoliške Cerkve oz. kako je le-ta vplivala na proces združevanja. Zaradi obsežnosti tematike bo izpostavljen le del zgodovinskega dogajanja. Da pa bi bil začetek čim manj umetno iztrgan iz toka zgodovine, je najbolj smiselno, da začnem pri nekem kritičnem rezu, ki se ponuja kar sam. Ta rez je v pričujočem primeru francoska revolucija.

Naloga je sestavljena iz petih vsebinskih sklopov. Prvi štirje so namenjeni spoznavanju tematike, dogodkov in tudi ljudi, ki so sooblikovali Cerkev in Evropo. Zadnji del pa predstavlja sintezo prvih. V prvem poglavju sem s kratkim orisom idej in dogodkov želela umestiti izbrano tematiko v zgodovinski čas. V drugem poglavju sem predstavila programe za združevanje Evrope, več prostora sem namenila nastanku Evropske unije. Še enkrat znova sem bila presenečena nad količino idej, pobud in programov za združitev, ki bi omogočila tudi pomiritev celine.

V tretjem poglavju sem predstavila vse papeže zadnjih dvesto let. Zdelo se mi je pomembno, da opišem vsakega vladarja posebej zato, ker je v Cerkvi papež edini in suvereni vladar, ki sprejema

zakone, lahko pa tudi spreminja zakone svojih predhodnikov. V petem poglavju sem predstavila Cerkev kot interesno skupino, ki se za uveljavitev svojih interesov povezuje tudi s političnimi strankami. Posebej sem izpostavila primer Italije, Francije in Nemčije. Ta pogled se mi je zdel pomemben zato, ker se je Cerkev povezovala s krščansko demokratskimi strankami, ki so bile po 2. svetovni vojni zmagovite in ker iz njih izhajajo graditelji povojne združene Evrope. V zadnjem vsebinskem poglavju pa sem predstavila vlogo Cerkve v procesu združevanja Evrope.

Pri raziskovanju sem uporabljala literaturo različnih slovenskih in tujih avtorjev, časopisne članke iz verskega tiska, cerkvene dokumente in internetne vire. Omenim naj, da sem opazila tako pri prebiranju literature o evropskem združevanju, kakor tudi pri literaturi o Cerkvi, precej pogosto črno-belo opisovanje ali analiziranje dogajanj. Kot primer naj navedem rezultate 2. vatikanskega koncila, ki jih je Hans Küng označil kot nične in jih popljuval kot zgolj metanje peska v oči vernikom in sprenevedanja pred svetovno javnostjo. Drugi pa koncil označujejo kot začetek neke nove, moderne paradigme v Cerkvi. Bila sem presenečena tudi nad cinizmom, ki ga nekateri avtorji, verjetno da evroskeptiki, izražajo do procesa združevanja Evrope, zreduciranega zgolj na politično-gospodarski projekt, ki se bo ob večji gospodarski krizi lahko kaj kmalu sesul. Verski tisk pač ni nepristranski ali objektivni (Le kateri pa je?), zato njihove verske vsebine ne bom komentirala. Zanimivo pa se mi zdi opažanje, da je Evropska unija skorajda vedno imenovana kot Evropska zveza. Tako imenovanje se pojavlja tudi v različnih Cerkvenih dokumentih. Ti in pa papeške enciklike, govori, apostolska pisma ipd. pa so zaradi izredno bogatega (baročnega) jezika, številnih metafor, primer, navajanj Svetega pisma in evangelijev kar težko berljivi in razumljivi.

2. VELIKA DOGAJANJA, KI SO SPREMINJALA EVROPO

Cilj tega poglavja ni poglobljena analiza družbenih dogodkov in sprememb zadnjih dvesto let ampak zgolj kratek pregled dogajanj in značilnosti 19. in 20. stoletja, s katerim bo predmet tega pisanja umeščen v zgodovinski čas in njegove značilnosti.

Norman Davies je slikovito opisal devetnajsto stoletje. Razvijalo se je skozi tri faze: reakcija (1815-48), reforma (1848-71) in tekma (1871-1914). V obdobju restavracije Evrope se je »konzervativna trdnjava« z vzponi in padci ohranjala do leta 1848, ko se je zrušila v »revolucionarni vročici«. Po pomladi narodov so se vladajoče elite morale sprijazniti s tem, da je »kontrolirana reforma« boljša od neskončnega upiranja. Odobrene so bile nacionalne ustave in osvobojeni še zadnji sužnji. Dva od treh glavnih bojevnikov (Nemčija in Italija op.a.) sta dobila nacionalno državo. V tretjem, zadnjem obdobju, je Evropa vstopila v obdobje velikega rivalstva, ki je bilo oteženo z novimi diplomatskimi povezavami in navezami, oboroževanjem in kolonialno tekmo. Evropske moderne in modernizirane družbe, oborožene z modernim orožjem, so leta 1914 lahkomišlno vstopile v moderno vojno, ob kateri so se Napoleonovi pokoli dozdevali le kot besedni boj (Davies 1997: 763).

2.1. MODERNIZACIJA

V prvi polovici 19. stoletja sta se v Evropi zgodili tehnična in industrijska revolucija, ki sta prinesli tehnične novosti, spremembe v načinu dela in v samih proizvodnih odnosih. Potekal je vsesplošni proces modernizacije, ki po Normanu Daviesu ni statična vsota njenih sestavin, pač pa je motor sprememb (Davies 1997: 764). Modernizacija je potekala na političnem, socialnem, psihološkem in vojaškem področju.

Politična modernizacija se je kazala v zahtevi po splošni, najprej seveda moški, volilni pravici, v ustanavljanju najrazličnejših strank ter delavskih sindikatov (Davies 1997: 780).

Industrijski revoluciji je sledilo množično preseljevanje ljudi v mesta, za urejanje življenja v mestih so bile ustanovljene javne službe, na primer komunala, javni prevoz, službe javne razsvetljave, policija, urejena je bila oskrba s plinom. Oblikoval se je nov koncept razlikovanja

med ljudmi, ki je predstavljal glavno značilnost moderne družbe in je temeljil na ekonomskih kriterijih, kar se močno razlikuje od starega razlikovanja, ki je temeljil na posameznikovem položaju ob rojstvu. Oblikovali so se novi razredi in pojavljale so se ogromne razlike med revnimi in bogatimi. Razliko med njimi je leta 1845 opisal predsednik britanske vlade, Benjamin Disraeli: *Dva naroda, ki nimata nobenih stikov in ne čutita nikakršnih simpatij, sta ignorantska do navad, misli in občutij drug drugega, kakor, da bi bili (...) prebivalci drugih planetov* (Davies 1997: 775). V psihološki sferi sta urbanizacija in industrializacija v glavah ljudi usidrili popolnoma nove vzorce vedenja. Tovarniška sirena, vozni red vlakov, treznost in zmernost so bile značilnosti, ki so bile kmečkemu prebivalstvu tuje in utrudljive. V »čudni« družbi, ki je bila zelo mobilna, so se negotovi prebivalci začeli zavedati družbenih razredov, v šolajočih se generacijah je bila gojena nacionalna zavest, pred tem pa na podeželju ni nihče razmišljal o svoji identiteti ali jeziku. Krepila se je politična zavest. Z imperializmom pa se konec 19. stoletja pri celi generaciji povzpetniških Evropejcev krepil občutek večvrednosti do drugih ras in kultur (Davies 1997: 777).

2.2. »IZMI« 19. STOLETJA

Težišče politike 19. stoletja je bila usoda monarhij, katerih premoč je bila obnovljena, nato pa so jo oslabila tri velika gibanja tistega časa: liberalizem, nacionalizem in socializem. Monarhije so v glavnem preživele in leta 1914 je bilo na svetih prestolih več kronanih glav kot sto let prej. Vendar pa je bilo preživetje možno samo z znatno spremenjenim odnosom med vladajočimi in vladanimi (Davies 1997: 802).

LIBERALIZEM

Razvijal se je po dveh vzporednih tirih, političnem in ekonomskem. Liberalci so poudarjali predvsem naslednje: vladavino prava, osebno svobodo, ustavo in pravne postopke, versko toleranco, splošne človekove pravice in nasprotovali so privilegijem. Liberalci 19. stoletja so poudarjali pomen lastnine, ki naj bi bila glavni vir odgovorne rzsodnosti in trdnega državljanstva. Čeprav so postrigli krila absolutizmu in položili temelje moderni demokraciji, pa niso bili pripravljeni vpeljati splošne volilne pravice in enakopravnosti. Liberalizem je bil pogosto označen kot ideologija novih srednjih razredov; prav gotovo je bil všečen velikemu

številu volilcev, ki so bili med starim, privilegiranim plemstvom in revnimi industrijskimi množicami (Davies 1997: 802).

Liberalizem je odmeval bolj ali manj po vseh evropskih monarhijah. Oblikoval in krepil se je v reakcionarnih časih, po letu 1815, največji učinek je dosegel po revolucionarnem letu 1848, v nadaljevanju pa se je moral spopadati s konkurenčnim konzervativizmom, nacionalizmom, socializmom in imperializmom (Davies 1997: 812).

SOCIALIZEM

Kakor nacionalizem je tudi socializem kolektivistično prepričanje. Socializem je bil naperjen direktno proti zatiralcem, doma in v tujini. Ker je dajal ljudem občutek mednarodne solidarnosti, je postal logični nasprotnik nacionalizma. Socializem 19. stoletja je črpal moč iz štirih ločenih virov: krščanskega socializma, sindikalnega gibanja, korporativizma ter iz utopičnih socialističnih teorij (Davies 1997: 835).

KONZERVATIVIZEM

Kot ideologija se je izkristaliziral z združitvijo nekaterih liberalnih potez. Ne moremo ga označiti kot zgolj reakcionarno ideologijo, ki je nasprotna demokraciji in spremembam na splošno. Konzervativizem zahteva uvajanje sprememb na način, ki ne bi ogrožal razvoja že obstoječi institucij: monarhije, Cerkve, družbene hierarhije, lastnine in družine. Prav tako kot liberalci so tudi konzervativci spoštovali osebno svobodo, nasprotovali vsemogočni državi ter skušali doseči delitev oblasti (Davies 1997: 812).

NACIONALIZEM

Nacionalizem je zbirka idej o narodu, katerega interesi so največjega pomena. Postal je sestavna sila modernega časa. Največ naboja je dobil v francoski revoluciji, izoblikovale pa so ga družbene in politične spremembe Evrope 19. stoletja. Razvili sta se dve različici: državni in etnični. Prvega so pospeševali interesi vladajoče elite, potekal je od zgoraj navzdol, drugega pa različna občestva v državah, proti politikam vlade, od spodaj navzgor.

Večina evropskih držav si je, zlasti v drugi polovici 19. stoletja, ko so nastajale nacionalne države, prizadevala okrepiti narodno enotnost z različnimi ceremonijami, simbolično umetnostjo, folkloro, interpretacijo zgodovine ter predvsem z izobraževalnim sistemom in kulturo.

Nacionalizem je z desetletji postajal vse bolj brutalen. Nacionalna gibanja, ki so se oblikovala kot liberalni odpor proti reakcionarnim vladarskim rodbinam, so bila vse bolj razočarana, ker niso mogla izpolniti svojih ciljev. V zadnjem četrtletju 19. stoletja je »stari, osvobajajoči in združevalni nacionalizem« odprl pot netolerantnemu »integralnemu nacionalizmu«. Ta je vplival na vsa narodna gibanja *fin de siecle* (Davies 1997: 822).

EVROPSKI IMPERIALIZEM

Evropski imperializem poznega 19. stoletja se je od zgodnjih različic tega fenomena razlikoval v več pogledih. Bil je del svetovnega pehanja po nadzorovanju še zadnjega koščka sveta, ki bi bil lahko izkoriščen. Postalo je očitno, da je količina naravnih dobrin omejena. Leta 1895 je bila četrtnina sveta v lasti šestih evropskih držav. Kolonije so predstavljale sestavni del naprednih industrijskih ekonomij. Surovine, poceni delovna sila in polizdelki naj bi maksimirali dobiček matične države. Po mnenju mnogih, med drugim Marxa, naj bi naraščajoče tekmovanje za kolonialnimi viri vodilo v mednarodni konflikt. Kolonialni konflikti so se, kakor so napovedali pesimisti, začeli pojavljati ob prelomu stoletja, vendar pa se odkrita rivalstva niso obrnila v spopad (Davies 1997: 848)

Boj za prevlado med starimi državami, ki je dotlej potekal v okviru dualizma evropskega ravnotežja in hegemonije, se je tako razširil na ves svet in se še nadalje zaostрил, saj je bil prepleten z gospodarskimi koristmi. Politika in kapitalistično gospodarstvo, ki sta se v znamenju svobodne trgovine držali razmeroma vsaksebi, sta se prepletli v zapletenem razmerju medsebojne odvisnosti, kjer je bilo težko razločiti vzroke in učinke, v novodobni imperializem (Sluga 1981: 510).

Politični in ekonomski imperializem je spremljala kulturna misija, z namenom evropeizirati kolonije po meri matičnih držav. Veliko vlogo so na tem področju odigrali krščanski misijonarji, ki pa niso neposredno sodelovali s političnimi oblastmi ali gospodarstvom (Davies 1997: 848).

2.3. POMLAD NARODOV

V Franciji je bila revolucija leta 1848 vstaja malega meščanstva, kmetov in proletariata proti veliki buržoaziji. V Ogrski in Italiji, na Češkem in na Poljskem so se z uporom meščanstva proti avtoritarno birokratskemu režimu starih monarhij povezale težnje madžarskega, romanskega in slovanskih narodov po narodni samoodločbi proti nemškemu gospostvu. V Nemčiji se je meščanstvo bojevalo za svoj delež oblasti v državi, kmečki in meščanski srednji sloj pa sta se bojevala za zagotovitev svojega gospodarskega obstoja. Brez trdnega programa pa se je vzdignil tudi del družbeno odvisnih plasti proti družbeni prevladi zemljiškega plemstva in velike buržoazije. Revoluciji v Italiji in Nemčiji pa sta imeli cilj ustvariti nacionalni državi (Sluga 1981: 490).

Čeprav so februarske in marčne revolucije upravičeno poimenovali *pomlad evropskih narodov* (...) pa so se deklaracije o solidarnosti razbile ob raznoterosti koristi posameznih držav in narodov. To se ni toliko pokazalo ob usodi nemškega prizadevanja za združitev, (...) zato pa toliko razločnejše ob sporih, ki so jih porodili poskusi, da bi se zahteva po narodni državi uresničila v srednjeevropskem prostoru, kjer so prebivali razni narodi (Sluga 1981: 492).

Neuspeh revolucij leta 1848/49 je pomenil globoko zarezo v evropski zgodovini 19. stoletja in že sodobniki so bili mnenja, da je s tem odpovedala idealna politika in da bi jo morala nadomestiti realna politika, ki jo vodijo koristi in moč države. Država sama je postala najvišja ideja, če ne že kar naravna sila, ki se ji je treba prav tako podvreči ali jo uporabljati (...) (Sluga 1981: 493). Sperber še dodaja, da je *pomlad narodov* navkljub neuspehu predstavljala socialna in politična množična gibanja, ki so sooblikovala politično dogajanje tudi v prihajajočih desetletjih (Sperber 1994: 255).

2.4. 20. STOLETJE (»stoletje, kakršnega še ni bilo«)

»The lamps are going out all over Europe: we shall not see them lit again in our life time«

(Luči se ugašajo širom po Evropi, za nas se ne bodo prižgale več.)

Sir Edward Grey, britanski zunanji minister

(Davies 1997: 879)

»Evropska zgodovina je zgodovina vojn«. Žal si primernejše enovrstičnice za opis evropskega dogajanja v dvajsetem stoletju težko zamislimo.

Prvo desetletje 20. stoletja je potekalo v bolj ali manj odkritem tekmovanju, oboroževanju in pripravah na veliko vojno, ki so jo slutili in se je bali vsi. S 1. svetovno vojno se je začelo novo poglavje svetovne in evropske zgodovine. Končana naj bi bila do božiča leta 1914, trajala pa je štiri leta. Mirovne konference, ki naj bi to poglavje zaprle, pa so med drugim zasejale seme, ki je vzkalilo čez slabih dvajset let, v še strašnejši 2. svetovni vojni. Ta pa se je iztekla v mučno hladno vojno. S padcem železne zavesse se je zopet odprlo novo poglavje v Evropi. Označujeta ga združevanje Evrope, z Lizbonsko strategijo, ki jo je sprejela Evropska unija, pa je napovedan poskus evropskega pohoda na čelo svetovne ekonomije.

POMEN OBDOBJA OD 1914-1945

Posledice komunizma, fašizma in dveh svetovnih vojn so smrt, beda in propadanje. Gibala življenja v Evropi v tem času najboljše opišejo: tank, bombnik, plin, rovi, grobnice neznanim vojakom, koncentracijska taborišča in množični grobovi. Evropejci so ne samo (skoraj) razčlovečili sami sebe, ampak so po lastni neumnosti izgubili vodilni položaj v svetu. Leta 1914 sta bila evropska moč in prestiž nevprašljiva. Leta 1945 pa je bilo vse izgubljeno: Evropejci so se v bojevanju skoraj uničili, zmanjšana je bila politična moč, presežena je bila njena vojaška in ekonomska premoč, vprašljiva je postala tudi kolonialna moč. Ko se je prah nad porušeno Evropo leta 1945 polegel, sta kontinent obvladovali dve zunanji sili, ki pa nista bili prisotni že od začetka konfliktov, ZDA in Sovjetska zveza.

POMEN OBDOBJA 1945-1991

Norman Davies je to obdobje razdelil na takojšnje povojno obdobje, med letoma 1945 in 1948, ko je razpadla zavezniška stran, štiri desetletja hladne vojne, od leta 1948 do leta 1989, ter obdobje konca hladne vojne, od leta 1985 do leta 1991, ki ga je zaznamovalo obdobje Mihaila Gorbačova (Davies 1997: 1058).

S koncem 2. svetovne vojne se je začela skorajda petdesetletna evropska delitev kontinenta na dva bloka: zahodni, pod vplivom ZDA, ki si je z Marshallovim planom dokaj hitro opomogel od vojnega uničenja, in vzhodni del, ki je bil pod vplivom Sovjetske zveze. Delitev v vojaško-političnem smislu ponazarjata zvezi NATO in Varšavski pakt. »Vzhodni« odговор na oblikovanje organizacije za ekonomsko sodelovanje CEFTA je bil Comecon. V zahodnem bloku so se začele razvijati evropske organizacije: Svet Evrope, Evropska skupnost za premog in jeklo, ki se je v končni fazi razvila v Evropsko unijo.

Kot napoved dogodkov konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let bi bile lahko besede nekega slavonskega popa, ki je dejal: Evropa ima dve pljučni krili, nikoli ne bo lahko dihala, če ne bo uporabljala obeh (Davies 1997: 1058-57).

OBDOBJE 1991–2005

V zgodnjih devetdesetih letih so se v Evropi oblikovale nove države, ki so nastale iz razpadlih socialističnih držav: Sovjetske zveze, Češkoslovaške ter Jugoslavije. Že leta 1990 se je ponovno združila Nemčija.

Leta 1992 je bila z Maastrichtsko pogodbo ustanovljena Evropska unija, ki je leta 2004 izvedla največjo širitev v svojem obstoju, ko je sprejela deset novih članic, večinoma držav nekdanjega vzhodnega bloka. Trenutno največji evropski projekt je ratificiranje Pogodbe o Ustavi za Evropo, ki pa je žal v rahli krizi, saj sta jo Francija in Nizozemska zavrnila.

Ob kratkem opisu političnih dogodkov dodajam skromno opombo, da je bil v 20. stoletju dosežen ogromen napredek v tehnologiji, medicini, vseh naravoslovnih vedah, tako v pozitivnem kakor žal tudi v negativnem smislu. Zelo močni gonili sili napredka v naštetih znanostih in družbenih sprememb (npr. spremenjena vloga ženske v družbi) sta bili prav obe svetovni vojni.

3. PROGRAMI ZDRUŽEVANJA EVROPE

Pri predstavljanju programov za združevanje Evrope sem uporabila podoben časovni ključ kakor v prejšnjem poglavju. Programi so združeni po treh sklopih, od francoske revolucije pa do konca 1. svetovne vojne, obdobje med vojnama ter obdobje po 2. svetovni vojni.

3.1. Obdobje 1791 – 1914

Načrt Evrope je podal že Napoleon. Po njegovem razmišljanju bi bila Evropa bogata, srečna družina evropskih držav z enim pravnim sistemom, evropskim sodiščem, eno valuto, enotnim merskim sistemom, evropsko znanstveno akademijo in nagradami za spodbujanje napredka znanosti (Toplak 2003: 72). Povsod je hotel uveljaviti enaka načela, enak sistem, Evropski kodeks; evropsko sodišče, ki bi povsod popravljalo krivice, kot naše sodišče popravlja napake naših oblastnikov. Isti denar na različnih kovancih (...) Evropa, je rekel, bi kmalu postala en sam narod in vsakdo bi se povsod znašel v skupni domovini, kamorkoli bi potoval. Zahteval bi, da so reke plovne za vse, pomorsko skupnost, da bi velike stalne armade odslej omejili na eno samo gardo suverenov itd.

Henri de Saint-Simon je prvi pomembnejši ustvarjalec združene Evrope, katerega razmišljanje ni temeljilo zgolj na opazovanju vojnih konfliktov in razdejanj, čeprav je živel v času Napoleonovih vojn. Osnovna Saint-Simonova ideja je bil institucionalni federalizem in postopno poenotenje Evrope v evropsko skupnost, kar kasneje postane temeljni kamen funkcionalističnega pristopa (Ješovnik 2000: 7). Francoski grof je objavil načrt: *O reorganizaciji evropske družbe ali o nujnosti združitve evropskih narodov v eno samo politično telo ob ohranitvi narodne neodvisnosti vsakega izmed njih*. Bolj kot katerikoli dotedanji evropski projekt je poudarjal pomen ekonomije, vključil pa je tudi marksistične elemente, med drugim internacionalizem in pomen produkcijskih odnosov. Predlagal je ustanovitev posebne institucije, t. i. veliki parlament, ki bi obravnaval vsako vprašanje splošnega interesa evropske družbe, bil bi edini sodnik v morebitnih medvladnih sporih, vladal bi enemu mestu in imel svoje ozemlje, pobiral bi vse potrebne davke, vodil bi tudi vsa podjetja, ki so v interesu evropske družbe. Vodil in nadzoroval bi javno izobraževanje. Za zagotovitev miru v konfederaciji je Saint-Simon predlagal tudi intenzivno zunanjo aktivnost. Predlagal je poselitev celotnega planeta z evropsko raso, ki je

superiorna vsem ostalim človeškim rasam. Narediti planet prehodno, dostopen in naseljiv, kot je Evropa, je naloga, s katero bo evropski parlament Evropo nenehno spravljal v pogon in jo zmeraj zadrževal napol sape. Saint-Simonova združena Evropa je imela več jasno začrtanih skupnih politik, izobraževalno, davčno, prometno in nasploh gospodarsko, ki je bila neločljivo povezana s civilizacijskim poslanstvom Evrope (Toplak 2003: 74-75). Saint-Simon je s svojim delom o združeni Evropi močno determiniral vsa razmišljanja na temo evropskega združevanja vse do obdobja med 1. in 2. svetovno vojno. Med drugimi je navdihoval Proudhona, Avgusta Comta, Victorja Huga in Mazzinija (Ješovnik 2000: 8).

3.1.1 LIBERALNI POGLEDI

Pomembno je omeniti, da so liberalni avtorji naredili ločnico med vzhodno- in zahodnoevropskimi silami. Vzhodne sile so označili kot konzervativne in absolutistične monarhije, zahodne pa kot liberalne, temelječe na ustavah. Najodmevnejši liberalni avtor, ki je postavil koncept Evrope na zgodovinske temelje, je bil François Guizot. Njegovo videnje razvoja Evrope je postalo standardni pogled ne samo v Franciji, ampak tudi drugje, predvsem v Angliji. Guizot ni pripravil samo zelo natančne analize zgodovine Evrope, pripravil je tudi argument liberalcev v boju proti »kroni« in »oltarju«. Po njegovem mnenju se je evropska civilizacija, ki je superiorna vsem ostalim, saj je bolj raznolika od drugih, izoblikovala s padcem rimskega imperija in vzponom krščanstva. S padcem rimskega imperija in institucionalizacijo Katoliške cerkve je prišlo do delitve med svetnim in posvetnim, česar druge civilizacije niso doživele. Ta delitev je postala temeljna za svobodo vesti. (den Boer 1997: 72)

3.1.2. DEMOKRATI IN KONCEPT EVROPE

Ob liberalnem se je pojavil tudi demokratičen pogled na zgodovinski razvoj Evrope, ki je bil tesno povezan s tekočimi političnimi dogajanjem in družbenimi ideali in idejami. Sklicevanje na zgodovino je pospešilo tudi naraščanje zahtev množic nižjih razredov po demokraciji in socialnih reformah.

V štiridesetih letih 19. stoletja je priznanje dobila tudi popularna (množična) kultura. Do tedaj so veljale nižje plasti prebivalstva za barbarske, samoumevno je bilo, da se v koncept civilizacije šteje samo maloštevilna elita. S priznanjem množične kulture, ki je bila vstavljena v kontekst

naroda, se je spremenil tudi koncept civilizacije. Ta ni bil več sinonim za Evropo, ampak je bil omejen z nacionalnimi mejami. Evropska civilizacija je postala razdeljena na več nacionalnih kultur. V prvi polovici 19. stoletja so imela nacionalna gibanja romantičen pridih. Delila so se na reakcionarni del, ki je povečeval srednji vek ter podpiral idejo o vrnitvi »prestola« in »oltarja«, ter na progresivni del, ki je iskal navdih v idealih francoske revolucije. Demokrati so videli Evropo kot federacijo, kot končni cilj pa bratstvo narodov.

V zgodovinski perspektivi ideje Evrope pride pod vplivom demokratičnih idej do pomembne spremembe, ki jo je predstavil britanski bankir in član majhne, vendar vplivne skupine radikalcev, George Grote. Leta 1846 je izdal prvi del zgodovine Grčije, v kateri je za zibelko evropske civilizacije imenoval Grčijo oz. atensko demokracijo, ne pa padeč Rimskega imperija in ustoličenje krščanstva (den Boer 1997: 74).

3.1.3. IDEJA EVROPE V OBDOBJU NACIONALIZMA

Leta 1848 Evropo preplavi revolucionarni val, pomenljivo imenovan tudi pomlad narodov. Razlogi za revolucionarno vrenje niso bili povsod enaki. V Parizu je bil poudarek na socialnih vprašanjih, drugje pa so bila glavna vprašanja o narodni neodvisnosti in vpeljavi liberalnih ustav. Habsburški imperij je bil pretresen do temeljev. Obdobja romantike je bilo konec, druga polovica 19. stoletja je bil obdobje političnega realizma. Gibanja za narodno osvoboditev so prenehala sanjariti in so prevzela bolj pragmatičen pristop. Leta 1860 je bila pod vodstvom male kraljevine Sardinije-Piedmont ustanovljena Italija, leta 1866 pa je Prusija prevzela vodilno mesto v na novo ustanovljeni Severno nemški zvezi. Do združitve Nemčije je prišlo v naslednjih nekaj letih. Z združitvijo je Nemčija postala nova najmočnejša sila v Evropi. Železni kancler Otto von Bismarck se je zapletel v vojno s Francijo, jo porazil, v dvorcu Versailles pa je bil kralj Prusije razglašen za Cesarja Nemčije. Bolj kot kdajkoli prej je bila Evropa ujeta v primež nacionalizma. Ne samo zaradi združitve Italije in Nemčije, tudi zaradi kolonialne tekme se je v Evropi in na tujem ustvarjalo vzdušje, kjer ideja o neki pripadnosti Evropi ni imela vidnega mesta. Obdobje od 1871 do 1914 je bilo obdobje oboroženega miru (den Boer 1997: 75-76).

V obdobju političnega realizma, ki so ga vodili nacionalni interesi in sredi vseprisotnega nacionalizma, so bile ideje o združevanju Evrope, kakršno je vzneseno predstavljal Victor Hugo, bolj ali manj preslišane. Hugo je leta 1849 govoril o Združenih državah Evrope, o evropski

nacionalnosti, eni vladi, enem, bratskem sodstvu, demokraciji in prestolnici, ki bi bila Pariz (Toplak 2003: 79-80).

Seveda pa preslišanje takih idej ne pomeni, da Evropejci niso občutili neke samozavesti o sebi kot Evropejcih. Presenetljivo je, da je v Nemčiji, Franciji, Angliji Italiji in drugod obstajala neka globoko zakoreninjena zavest o skupni usodi, ki jo delijo narodi Evrope. Obdobje naraščajočega nacionalizma v Evropi je bilo tudi obdobje neomejenega zaupanja v Evropsko prevlado in neomejene evropske samozavesti. Nepredek je bil enačen z evropsko civilizacijo. Splošno sprejeta je bila tudi ideja, da je svet dosegel najvišjo stopnjo razvoja v evropski civilizaciji. Te preproste enačbe so bile postavljene pod velik vprašaj šele s 1. svetovno vojno, ko je smrt sejala po celi Evropi. Vendar je tudi ta občutek pogube in obupa, ki se je dotaknil tako mnogih, predstavljal obliko evropskega samozavedanja (den Boer 1997: 77-78).

V času nacionalizma pa je na evropski zemljevid politične misli Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) postavil moderni federalizem. V svojem delu *O federativnem načelu* je razmišljal tudi o združevanju Evrope in možni politični prihodnosti Evrope. Po njegovem mnenju so med državami, kakršne so Francija, Avstrija, Anglija, Rusija, Prusija, možne le zveze ali trgovski sporazumi. Konfederacija ali federacija pa je zaradi njih nemogoča, saj bi se v tem primeru morale odreči delu svoje suverenosti in se podrediti neki višji sili, kar pa ni v njihovi naravi (Toplak 2003: 80-81). Iz federalnih krogov je prišel tudi predlog Švicarja Caspar Bluntschlija, profesorja mednarodnega prava, ki se je zavedal pomena suverenosti, ki ga je ta imel za evropske države. V šestdesetih letih 19. stol. je domislil mnogo previdnejšo konfederalno shemo, poimenoval jo je Zveza suverenih držav, ki bi jo vodil federalni svet, kjer bi bile zastopane države, in senat, ki bi zastopal narode. Vendar je tudi ta predlog ostal le ideja, preslišana pri politikih (Toplak 2003: 82).

Svoj pogled je predstavil tudi Constantin Frantz. Zagovarjal je čimprejšnjo nemško združitev ter oblikovanje unije srednjeevropskih in nordijskih držav: Nemčije, Avstrije, Švice, Belgije, Nizozemske in skandinavskih držav. Ta zveza bi bila odgovor na grožnje Francije z zahoda in Rusije z vzhoda, ki pa bi se zvezi, kakor tudi ZDA, sčasoma pridružile. Srednjeevropska federacija bi ustvarila nov trg, združile bi se obrambne sile, države članice bi imele le omejeno stalno vojsko, kar bi posledično zmanjšalo obrambni proračun, delovna sila pa bi se iz vojske preusmerila k bolj produktivnim panogam. Tako velike federacije, če sama ne bi bila agresivna, ne bi upala napasti nobena država. K takemu cilju pa po Frantzovem mnenju vodi samo federalna ureditev zveze, kot edino možno načelo prihodnjega političnega razvoja (Toplak 2003: 93).

V zadnji tretjini 19. stoletja se je razmahnil imperializem, ki je predstavljal kompleksen splet politike in gospodarstva. Na začetku 20. stoletja je bila vojna nevarnost nadvse realna. Evropske države so se pod vplivom delitve sveta med imperialne sile delile na »imperiumgültig« ali tiste, ki so bile vredne imperija, in druge, ki so lahko bile zadovoljne, da so sploh na političnem zemljevidu, oziroma na tako imenovane zgodovinske in nezgodovinske narode. V kontekstu britanske obrambe kolonialnih interesov, naraščajočega nezadovoljstva moderne, industrializirane in pohlepne Nemčije in preusmeritev ruskih apetitov z Daljnega vzhoda na Turčijo in Balkan se je evropski politični položaj nenehno zaostroval (Toplak 2003: 84). Politiki pa so v nacionalistično-imperialistični tekmi ostajali gluhi za lucidne analize in pozive teoretikov. Leta 1900 je Svobodna šola v Parizu organizirala kongres, kjer so znova obudili idejo o Združenih državah Evrope. Anatole Leroy Beaulieu je poskušal odgovoriti na tri ključna vprašanja: kakšen je cilj takšne zveze, kako zasnovati združene države Evrope in kaj naj bi te zavzemale? Evropska zveza naj bi bila najučinkovitejše sredstvo za zagotovitev miru, Evropa bi z združevanjem ostala močna, vplivna in vodilna. Sistem bi bil bolj konfederacijski kot federacijski. Predlog pa ni vključeval Velike Britanije, Rusije in Turčije. Gaston Isambert je predlagal podoben načrt, ki pa je vseboval tudi Veliko Britanijo. Poslanec Paul d'Estournelles pa je pri predstavitvi svoje ideje Evrope poudaril, da je evropska zveza nujna, saj so Evropo gospodarsko ogrožale »nove države«. Združevanje naj bi potekalo počasi, saj bi se Evropejci morali zavedati skupnih interesov. Zaradi grožnje velikega spopada pa bi se Evropa morala tudi razorožiti. K razorožitvi je pozval tudi Ruski car Nikolaj II., ki je poleg tega predlagal tudi modernizacijo vojskovanja in ustanovitvi mednarodnega razsodišča. Vendar pa *evropske vlade in parlamenti v vse bolj oglašujočem hrupu rožljanja z orožjem pacifističnih pozivov niso več slišali* (Toplak 2003: 84).

3.2. Obdobje 1914-1945

»od 1914 do 1918 Evrope ni bilo«

Jean-Baptiste Duroselle

(den Boer 1997: 89)

Sredi vojne vihre je leta 1915 nemški teolog in ekonomist Friedrich Naumann izdal knjigo z naslovom *Srednja Evropa*, ki pa jo le redki zgodovinarji štejejo med evropske načrte, saj naj bi Srednja Evropa bolj kot projekt združevanja Evrope predstavljala idejo utrjevanja in uveljavljanja nemške politične in gospodarske moči na celini. Knjiga je, po avtorjevih besedah,

plod vojne. Dejstvo, da je postala takojšnja uspešnica, pa kaže na to, da so ljudje hrepeneli po uvidenju smisla trajajoče vojne. Naumann se je zavzemal za podaljšanje medvojnega zavezništva med Nemčijo in Avstrijo v povojno tvorbo velike srednjeevropske države, kateri bi se pridružili še Italija in Balkan. Srednja Evropa bi bila konfederacija z velikanskim srednjeevropskim trgom. Naumann si je prizadeval za strpnost do majhnih srednjeevropskih držav in nasprotoval nasilni germanizaciji. Predlagal je dvojno nacionalno identiteto, poleg narodne še srednjeevropsko. Naumannova ideja o prihodnosti Evrope, ki jo je utelešala Srednja Evropa, je bila zajeta v treh smernicah: modernizacija, centralizacija in ekonomsko sodelovanje (Toplak 2003: 92).

Leta 1918 pa je, sicer v ZDA, v katerih je Tomaš Masaryk videl ključno silo zahodne civilizacije, nastala Srednjeevropska demokratična unija predstavnikov dvanajstih bodočih držav, ki jim je predsedoval Masaryk. Leta 1920 pa je izšla njegova knjiga *Nova Evropa*, kjer Masaryk ugotavlja vzroke vojne, ter poda predlog, kako nevtralizirati agresivni Nemčijo in Madžarsko. To bi lahko dosegli z ustanovitvijo cele vrste malih državic, ki bi nastale na območju nekdanje Avstroogrske ter tako hkrati uresničili zahteve po pravici narodov do samoodločbe. Načrt za preureditev Vhodne in Srednjeevrope je podal tudi Madžar Oszkar Jaszi, vendar so zmagovalke upoštevale Masaryka, saj je bila Madžarska na strani poraženk. Predvideval je vzpostavitev nekakšnega varnostnega tampona med Nemčijo in Rusijo, ki bi se raztezal od Baltika do Jadranskega in Črnega morja. V nasprotju z Masarykovo idejo, v kateri je predvideval razbitje tega prostora na male države, pa je Jaszi predlagal, da bi se ta prostor povezal v močno federacijo (Toplak 2003: 95).

Že izoblikovana federalistična ideja je kljub atraktivnosti hitro zvođenela. Predvsem zaradi nezanimanja komunizma in fašizma, takratnih prevladujočih množičnih ideologij, za federalno združeno Evropo; same narave nacionalne države, ki je v prvi vrsti stavila na nacionalno suverenost in domače gospodarske interese; neučinkovitosti zagotavljanja mednarodnega miru s sistemom Lige narodov, ki je bila veliko bolj predana doseganju idealov pacifizma in manj združevanju Evrope; pozornosti, ki so jo posvečali Nemčiji kot najbolj nevrvalgični točki takratnega mednarodnega sistema ter ciklične nestabilnosti, ki je izvirala iz gospodarskih odnosov med vodilnimi državami (Ješovnik 2000: 9).

Lažje kakor na političnem je bilo združevanje na ekonomskem pa tudi gospodarskem področju. Ekonomski projekti so stopili v ospredje zlasti po letu 1929, seveda zaradi svetovne gospodarske krize. Vendar pa so se pozivi k spremembi sistema zaprtih nacionalnih (vojnih) ekonomij začeli vrstiti že takoj po koncu 1. svetovne vojne. Leta 1920 je bila ustanovljena Mednarodna

gospodarska zbornica, od leta 1925 so se vrstili pozivi k ustanovitvi evropske carinske unije, saj naj bi bilo ekonomsko sodelovanje bistven element političnega sodelovanja (Toplak 2003: 97). Vendar se je sodelovanje prekinilo leta 1932, ko je Adolf Hitler prevzel oblast v Nemčiji ... Tudi sicer je bilo v drugi polovici dvajsetih let ustanovljeno več odborov in konferenc, ki so bili v glavnem poskus zblíževanja Francije in Nemčije, ter poskus njene ponovne vključitve v evropsko diplomacijo. Tako je leta 1927 francoski poslanec Emile Borel ustanovil *Francoski odbor za sodelovanje v Evropi*, kjer so sodelovali najvidnejši evropski politiki. Sodelovale naj bi vse evropske države. Francoski odbor naj bi se povezal s podobnimi odbori, zlasti nemškim. Leta 1928 je bil ustanovljena *Federacija odborov* ali *Mednarodna federacija*, ki pa ni prinesla večjega napredka do kongresa leta 1929 v Madridu, kjer so razpravljali o gospodarski in carinski uniji. Francoski odbor je ustanovil ekonomsko sekcijo, vendar je, kakor je bilo značilno tudi za druge odbore, sledil predvsem francoskim interesom. Leta 1926 je luksemburški industrijalec Emile Mayrisch ustanovil Francosko-nemški odbor za informiranje in dokumentacijo. Za uspešno sodelovanje med državama, pa je bilo potrebo spremeniti mentaliteto in odnos do drugega naroda na obeh straneh. Zato so se v Nemčiji vrstile pobude in pogovori (v Kölnu pod vodstvom mladega katoliškega župana Conrada Adenauerja), prav tako v Franciji, h katerim so pritegnili t. i. imenovano »rensko mrežo« katoliških intelektualcev, iz katere je nastala francosko-nemška *Katoliška akademska zveza* ter francosko združenje *Unija za resnico*. V obmejnem francosko-nemškem porenskem območju je sredi dvajsetih let nastala tudi pobuda za mednarodno sodelovanje strank krščansko demokratske usmeritve, v kateri so ob francoskih in nemških delovali italijanski, belgijski in avstrijski konservativni politiki (Toplak 2003: 96-97).

Širše zanimanje pa je vzbudil samo en evropski projekt, ki ga je predstavil Richard Coudenhove-Kalergi: *Panevropa*. Problem Evrope je predstavil v vprašanju: Ali lahko Evropa v svoji politični in gospodarski razcepljenosti ohrani svoj mir in svojo samostojnost nasproti vzpenjajočim se zunanjeevropskim svetovnim silam ali pa je prisiljena, da se za rešitev svoje eksistence organizira v zvezo držav? Po njegovem mnenju bi si morala Evropa, pri iskanju čimvečje avtonomije navznoter in največje možne federacije navzven, vzeti za zgled ZDA in Rusijo. Za Panevropo naj bi bile najbolj navdušene države male antante, ki ji je Coudenhove-Kalergi tudi sicer posvečal precej pozornosti, saj naj bi glede na število prebivalcev teh držav in površino ozemlja, ki ga so ga zavzele, predstavljalo velesilo v Evropi. Obseg Evrope je določil z mejami demokracije in evropske kulture, ki naj bi obsegala krščanstvo, individualizem in racionalizem. V te meje nista spadali boljševiška Rusija, ker je obstoj boljševizma Kalergi štel za dokaz neevropskosti, ter Velika Britanija, ki naj bi bila preveč povezana z ZDA, da bi lahko povezovala oba kontinenta in ne bi politično pripadala enemu ali drugemu. Dobrodošla pa je bila

laicizirana Turčija. Glavne vloge Panevropske bi bile ohranjanje miru v Evropi, blaženje konfliktov z brisanjem meja in varovanje pred rusko grožnjo. 1. panevropski kongres se je zgodil leta 1927 na Dunaju, udeležili so se ga predstavniki štiriindvajsetih držav, v naslednjih letih pa se je zgodilo več podobnih srečanj. Prednostni cilj je bila ekonomska organizacija Evrope z vzpostavitvijo evropske carinske unije. V ta namen je bil leta 1927 ustanovljen Panevropski ekonomski odbor. Druga velika naloga pa je bila evropska federacija, v katero je po Kalergijevi privolitvi lahko vstopila tudi Velika Britanija. Ohranjanje miru pa naj bi dosegli predvsem s pomočjo francosko-nemške sprave. Pobudo v gibanju za Panevropo je po letu 1924 prevzela Francija, potem ko je predsednik vlade postal levičarski republikanec Edouard Herriot. Častni predsednik Panevropske je postal Aristide Briand. Briand je pozval k ustanovitvi Združenih narodov Evrope, ki bi nastali v sodelovanju z Društvom narodov. Leta 1929 je v skupščini Društva narodov podal neposredno politično pobudo za vzpostavitev federalnih povezav med evropskimi narodi. Po nalogi skupščine je napisal Memorandum, ki ga je predstavil leta 1930, in v katerem je poudaril pomen ekonomskega sodelovanja in nesmisel tekmovanja med številnimi malimi državami, skupen rasni izvor, civilizacijo in geografsko bližino evropskih držav. Po Briandovem predlogu bi federirane države še vedno obdržale absolutno suverenost. Zagotovilo obstoja sicer krhke zveze med Nemčijo in Francijo, naj bi bil vstop Velike Britanije. Na Briandov predlog je odgovorilo vseh šestindvajset evropskih vlad, vendar bolj medlo (Toplak 2003: 104). Odločno pa je predlog zavrnila Velika Britanija, ki je dajala na področju mednarodnih odnosov prednost političnim rešitvam in ne dolgoročno usmerjenemu gospodarskemu sodelovanju (Ješovnik 2000: 8). Pojavljali so se različni dvomi glede predlaganih institucij, glede podrejenosti gospodarstva politiki, ne nazadnje o članstvu, predvsem Turčije in Sovjetske zveze. Prvi korak k zvezi bi bila ustanovitev evropskega sveta, namesto katerega pa je bil ustanovljen le Odbor za preučitev Evropske unije. Briandov predlog je propadel. Tudi zaradi njegove smrti leta 1932, predvsem pa zaradi gospodarskih in političnih vzrokov (Toplak 2003: 105). Vendar pa je Briandov načrt pomemben iz razlogov, ki jih navaja Peter Ješovnik v svojem delu *Evropska unija, Zgodovina, ustanova, politike in evropski model družbe*, in sicer zato, ker je prvi načrt v zgodovini, ki je bil v obliki dokumenta predstavljen najvišjim političnim predstavnikom in je bil pred samo implementacijo. Še več, Briand je uporabljal nam znano izrazoslovje: skupni trg in evropska skupnost. Briandov načrt je bil torej prvi načrt, ki ni bil le vizionarski, ampak je njegovo izročilo zaživel v praksi prek Schumanove deklaracije, kateri je dal naslednje temelje: mir je temeljna vrednota in osnovni cilj združene Evrope; integracija Evrope ni naperjena proti nikomur; vsi se morajo zavedati politične odgovornosti, ki izhaja iz medsebojne odvisnosti nacionalnih držav; postopni razvoj skupne

evropske hiše; poseben način obravnave Velike Britanije pri skupnih evropskih zadevah; Nemčijo postavi v središče, saj je rešitev nemškega problema ključ do trajne zagotovitve miru v Evropi (Ješovnik 2000: 11).

Na tem mestu, kjer se govori o projektih za združevanje Evrope, projekti fašizma in nacizma ne bodo obravnavani. Njihov pogled na združeno Evropo je skorajda gotovo naslednji: /.../ se Hitler ni zanimal za Evropo in si jo je kvečjemu zamišljal razdeljeno na germanski in mediteransko-italijanski del, Slované pa iztrebljene (...) (Toplak 2003: 106). Omenjena pa bi lahko dva momenta. Delegacije iz fašistične Italije so obiskovale Coudenhove-Kalergijeve panevropske kongrese, leta 1932 pa je bil v Rimu organiziran mednarodni kongres o evropski kulturi. Leta 1936 je Hitler v enem svojih govorov uporabil izraz *evropska hiša*, ki je mnogo kasneje postal zelo popularen (den Boer 1997: 106-110).

Fašistično–nacistični teror je zbudil odporiška gibanja po okupiranih ozemljih Evrope in iz nujnega sodelovanja med evropskimi odporiški gibanji proti fašizmu in nacizmu je znova zrasla zavest o skupni usodi Evropejcev. Leta 1944 so se v Ženevi zbrali predstavniki odporiških gibanj iz devetih držav in sestavili *Osnutek deklaracije evropskih odporiških gibanj*, kjer so predstavili zamisel o organizaciji povojne Evrope. Glavna misel je naslednja: ustanovitev federalne zveze med evropskimi narodi, ki bo omogočila sodelovanje nemškega naroda, ne da bi ta predstavljal nevarnost, reševala bi probleme z mejami in narodnimi manjšinami, ohranila bi obstoj demokratičnih institucij, omogočila bi ekonomsko obnovo celine in preprečila monopole in nacionalne avtarkije. Za uspešno delovanje bi morali ustanoviti vlado, ki bi bila odgovorna narodom, pod poveljem te vlade vojsko, ki ne bi vključevala nobene nacionalne armade ter vrhovno sodišče, ki bi razsojalo v zvezi z interpretacijo federalne ustave in v morebitnih sporih med državami članicami ali med državami in federacijo (Toplak 2003: 108-109). Glavni problem federalistično usmerjenih odporiških gibanj pa je seveda bil kako uresničiti tak program. Do leta 1943 je predstava o regionalni uniji ali ideja o tesnejšem evropskem sodelovanju igrala dokaj vidno vlogo v britanskem in ameriškem povojnem načrtovanju. Winston Churchill je bil še posebej navdušen nad idejo o združenih državah Evrope, medtem ko se Američani tej ideji niso natančneje posvečali (den Boer 1997: 112). Največja ovira pri realizaciji ideje o federaliziranju Evrope je bilo stališče Sovjetske zveze. Lenin je že leta 1915 označil kakršenkoli projekt združevanja Evrope kot nemogoč ali pa vsaj reakcionaren. Po zmagi socializma v svetu je dopuščal samo neko obliko Združenih držav sveta, vendar pa bi ob vzpostavitvi svetovnega komunizma država postala nepotrebna. Leta 1929 je Stalin zavrnil

Briandove in kakršnekoli podobne predloge kot reakcionarne, naperjene proti Sovjetski zvezi. Sovjetsko stališče je ostalo nespremenjeno tudi med vojno. Leta 1943 je Stalin grozil z vzpostavitvijo miru z Nemčijo, da bi odvrnil ostale zaveznike od raznih federalnih načrtov. Bil je uspešen. Leta 1944 je postalo že zelo jasno, kako bo Evropa izgledala po vojni: razdeljena v sfere vpliva, vzpostavljene bodo nacionalne države. Odporniška gibanja so bila brez moči, vojna je izčrpala Evropo, večala se je moč komunistov v odporniških gibanjih, iz zaporov so se vračali stari politični voditelji (den Boer 1997: 113).

3.3. Obdobje 1945 - 1992

»Let Europe arise!«

(Naj Evropa vstane!)

Winston Spencer Churchill, Zürich, 1946

Že pred koncem 2. svetovne vojne je bilo torej jasno, da bo Evropa razdeljena na interesne sfere, ki so se nato oblikovale v vzhodni, sovjetski blok ter v zahodni blok, pod velikim vplivom ZDA. Sovjetska zveza je začela s posovjetenjem držav Vzhodne in Srednje Evrope. Uporabljala je preizkušene načine: čistke, zamenjave, vpeljavo ideologije v vse sfere šolstva, zatiranje verskih običajev, plansko gospodarstvo ... Ta ozemlja je hotela izolirati od zahodnega dela Evrope tudi z močno nadzorovanimi mejami in onemogočanjem potovanj, onemogočanjem vstopa tuje literature, zahodnjaških umetniških smeri, zahodnjaških navad, načina življenja ipd. Vzhodno Evropo je zagnila »železna zavesa«, na katero je prvi opozoril Winston Spencer Churchill v svojem govoru 5. marca 1946 na Westminster College v Fultonu, državi Missouri: *Železna zavesa se je spustila od Settina na Baltiku do Trsta na Jadranu. Zagnila je starodavna mesta Vzhodne in Zahodne Evrope: Varšavo, Berlin, Prago, Dunaj, Budimpešto, Beograd, Bukarešto in Sofijo... To zagotovo ni liberalna Evropa, za katero smo se borili, da bi jo zgradili* (Davies 1997: 1065). Države tega območja so bile izvzete iz integracijskih procesov zahodnega dela vse do konca Hladne vojne, s padcem Berlinskega zidu, razpadom Češkoslovaške, Sovjetske zveze in Socialistične federativne republike Jugoslavije.

V zahodnem delu Evrope se je začel edinstveni »poskus« v zgodovini človeštva, saj se proces gospodarske integracije različnih narodov pred tem ni še nikoli dejansko izvajal, ali pa vsaj ne v

takšni obliki. Nagel razvoj dogodkov v Evropi je bil v veliki meri posledica širših, mednarodnih dejavnikov, in sicer: dolge in trdovratne želje po združenih Evropi, ki jo je gospodarska in politična uspešnost ZDA samo še dodatno vzpodbudila; splošne želje po obnovi porušene Evrope, ki je dobila največjo spodbudo v obliki Marshallovega načrta, in ustanovitvi prve ekonomske mednarodne organizacije OEEC (Organizacija za evropsko gospodarsko sodelovanje); zaostrojujoče blokovske delitve, ki je postavila Evropo in še posebej Nemčijo v nezavidljiv položaj (Ješovnik 2000: 12).

Zdi se, da je (zahodno) evropsko povojno dogajanje eno samo združevanje, ki bi lahko bilo razdeljeno v tri grobe sklope: združevanje na obrambnem področju, kamor bi spadale novonastale zveze NATO, ZEU, KVSE in OVSE, gospodarsko povezovanje z ustanovitvijo ESPJ-ja, EGS-ja, EURATOM-a, EU-ja, ter organizacija Svet Evrope, ki je bila ustanovljena najprej in ji je manjkalo politične sipe, da bi tudi po moči, ne samo po članstvu, prehitela EU, ki je bila sicer ustanovljena skoraj pol stoletja kasneje.

3.3.1. Svet Evrope

Zmagovalec 2. svetovne vojne, Winston Spencer Churchill, je nadaljeval Briandovo idejo o Združenih državah Evrope. Idejo, ne pa strukturnega načrta, razen ustanovitve Sveta Evrope, je podal v slavnem govoru 19. septembra 1946, v Zürichu. Avtor je svoj govor strnil v naslednje poudarke:

- Naš konstantni cilj mora biti gradnja in krepitev moči Organizacije združenih narodov. Pod in v okrilju te organizacije moramo zgraditi evropsko družino, temelječo na nekem regionalnem konceptu, ki bi se lahko imenovala Združene države Evrope. Prvi praktični korak na tej poti bi bil ustanovitev Sveta Evrope.
- Čeprav si sprva vse države Evrope ne bi želele ali mogle pridružiti tej zvezi, moramo nadaljevati z združevanjem tudi tistih, ki sprva tega ne bi želele ali zmogle.
- Odrešenje ljudi vseh ras in vseh pokrajin vojnega razdejanja mora biti postavljeno na trdne temelje, ustvariti pa ga mora pripravljenost vseh mož in žena da raje umrejo, kakor da se predajo nadvladi tiranije.

- To nujnost morata voditi Nemčija in Francija skupaj. Sponzorji nove Evrope in promotorji njene pravice do življenja morajo biti tudi Velika Britanija s svojo Britansko zvezo držav, mogočna Amerika in, upam, sovjetska Rusija.

(http://www.coe.int/T/E/Com/About_Coe/DiscoursChurchill.asp)

Leta 1948 je bil v Haagu, od 7. do 10. maja, organiziran Kongres Evrope, /.../, ki mu je zaradi evropskih idej in pogledov predsedoval Churchill. K razpravi o evropski neenotnosti je bilo povabljenih kakih 600 uglednih gostov. Kongresa se je pod vodstvom Conrada Adenauerja udeležila tudi močna nemška zasedba. V komisiji za kulturo, ki jo je vodil izgnani španski minister in pisatelj Salvador de Madariaga, so razprave rezultirale v priznanje principa o nadnacionalnosti, tj. nujo po tem, da države del svoje suverenosti, za dobro skupnih institucij, prenesejo na višji nivo. Kongres je bil prežet z lastnim entuziazmom, vendar je komunike tega kongresa pozval k ustanavljanju evropske skupščine in evropskega sodišča za človekove pravice. Da bi cilji kongresa preživeli, je bilo ustanovljeno Evropsko gibanje, katerega častni predsedniki so bili Robert Schuman iz Francije, Alcide de Gasperi iz Italije in Paul-Henri Spaak iz Belgije. Vprašanje je bilo, katere vlade bodo podprle ta projekt (Davies 1997: 1066).

Svet Evrope je bil ustanovljen s podpisom Pogodbe iz Westminsterja, 5. maja 1949, ki jo je podpisalo deset držav: Belgija, Danska, Francija, Irska, Italija, Luxemburg, Nizozemska, Švedska, Norveška in Velika Britanija. Vendar pa so bili nad dogovorjenim evropski federalisti zelo razočarani. Parlamentarna skupščina je bila ustanovljena kot posvetovalni organ, ki so ga sestavljali predstavniki nacionalnih parlamentov (...), kateri so bili navdušeni nad oblikovanjem Evrope. Komite ministrov je odločevalsko telo, kjer ima *vsak* zunanji minister pravico glasovanja in veta. Take oblike integrirane organizacije pa Kongres Evrope v Haagu ni predvideval. Komite ministrov ni sprejemal pravno obvezujočih odločitev za države članice, ki so tako lahko svobodno odločale, katere dogovore in konvencije, sprejete v Svetu Evrope, bodo potrjevale in sprejemale (Dedman 1996: 27). Vsekakor pa Svet Evrope danes uživa ugled prve in danes največje¹ ter samo evropske politične organizacije.

Njegov statut mu daje možnost, da predstavlja formulo za evropsko parlamentarno demokracijo, stičišče držav, ki spoštujejo človekove pravice in svoboščine (Lewis 1993: 237). Že na inauguracijskem zasedanju Sveta leta 1949 je bila predstavljena Evropska konvencija o

---

¹ Držav članic je 46, kandidatka za to mesto je od leta 1993 Belorusija, status opazovalke pri Komiteju ministrov imajo Kanada (od leta 1996), Sveti Sedež (od leta 1970), Japonska (od leta 1996), Mehika (od leta 1996) in Združene države Amerike (od leta 1996). Status opazovalcev v Parlamentarni skupščini imajo tudi nacionalni parlamenti iz Kanade (od leta 1997), Izraela (od leta 1957) in Mehike (od leta 1999) (http://www.coe.int/T/e/com/about_coe/member_states/default.asp).

človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, prvi mednarodni instrument, ki je bila kasneje dopolnjena z devetimi protokoli.

3.3.2. ESPJ, EGS, EURATOM, MAASTRICHT

Evropa se je začela združevati še na en način, ki se je navkljub raznim krizam izkazal za kar precej uspešnega. Nekateri jo poimenujejo krona evropskega združevanja: Evropska unija. Članstvo v Evropski uniji je mnogo težje dosegljivo kakor v Svetu Evrope, ki pa na nek način predstavlja vstopnico za Unijo, koristi, dolžnosti in obveznosti do Unije pa mnogo večje. Čeprav Evropska unija uradno obstaja šele zadnjih dvanajst let, pa se njen razvoj začne kmalu po koncu 2. svetovne vojne. V razrušeni in kaotični Evropi.

Prva mednarodna skupnost v Evropi, iz katere so se razvili tudi Evropski svet in Evropska komisija, v kateri so države članice prenesle del svoje suverenosti na višji organ, se imenuje Evropska skupnost za premog in jeklo (v nadaljevanju ESPJ), ki je bila ustanovljena s podpisom Pariške pogodbe 19. marca 1951. Podpisale so jo Francija, Nemčija, Belgija, Nizozemska, Luxemburg in Italija. Na tem mestu velja omeniti, da so se države Beneluxa že v teku vojne dogovorile, da bodo po koncu vojne ustanovile zvezo, s katero si bodo olajšale trgovinski in gospodarski tok. Pariška pogodba ali Pogodba o ustanovitvi ESPJ je zapletena trgovinska pogodba o ustanovitvi ESPJ, o nadzorovanem dogovoru o delitvi trga pod nadnacionalno kontrolo. Pariška pogodba oblikuje prvo integrirano organizacijo z možnostjo stalnega dogovarjanja, z Visoko oblastjo, ki kreira politike, in Sodiščem, ki rešuje spore.

Zaradi pozitivnih izkušenj šesterice z ESPJ, se je v Zahodni Evropi utrdilo mnenje, da bi bilo zelo pametno, da bi države članice razširile skupni trg na vse gospodarske panoge. Monnetu je leta 1955 potekel mandat predsednika Visoke oblasti. Ustanovil je Akcijski odbor za Združene države Evrope, ki je združeval številne ugledne politike iz evropskega socialističnega, krščansko-demokratskega in liberalnega tabora. Na temelju njihovega prizadevanja, lobiranja in pozitivnih gospodarskih izkušenj se je šesterica držav na ministrskem srečanju v italijanski Messini leta 1955 odločila, da bodo članice ESPJ poglobile združevanje zahodne Evrope:

- težile bodo k izgraditvi potrebnih skupnih institucij;
- sledila bo postopna integracija nacionalnih držav in s tem ustanovitev skupnega trga;

- skupni trg pa nenazadnje zahteva tudi postopno oblikovanje in vodenje politik Skupnosti.

Na podlagi teh sklepov v Messini, je posebni svet ministrov ESPJ pooblastil belgijskega zunanjega ministra Paula-Henrija Spaaka, da s pomočjo posebnega meddržavnega odbora (tako imenovani Spaakov odbor) pripravi elaborat o nadaljevanju integracijskega procesa. Ob začetku je bila prisotna tudi Velika Britanija, vendar so jo članice zaradi njene zaviralne vloge kmalu izločile (Ješovnik 2000: 17). Kot posledica Spaakovega poročila nastaneta dve novi skupnosti: Evropska gospodarska skupnost (EGS) in Evropska skupnost za jedrsko energijo (ESJE), bolj znana pod imenom EURATOM (Ješovnik 2000: 18). Pogodba o ustanovitvi teh dveh institucij je bila podpisana v Rimu, 25. marca 1957.

3.3.3. RAZVOJ EVROPSKIH SKUPNOSTI DO EVROPSKE UNIJE

Potek evropskih integracijskih procesov /.../, lahko razdelimo v tri faze: od Pariškega sporazuma o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo (18. april 1951/52); prek Rimske pogodbe (25. marec 1957/58) o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti in Evropske skupnosti za jedrsko energijo; do maastrichtske Pogodbe o Evropski uniji I (7. februar 1992/93) in amsterdamske Pogodbe o Evropski uniji II (17. junij 1997/99) (Ješovnik 2000: 12).

Najprej si pogledjmo razvoj števila članic. Leta 1952, ob podpisu pogodbe o ESPJ, je sodelovalo šest držav: Belgija, Francija, Italija, Nizozemska, Luxemburg in Nemčija. Velika Britanija sprva ni hotela sodelovati, za polnopravno članstvo pa je prvič zaprosila leta 1961. Francija je z njenim predsednikom de Gaullom blokirala britansko vključevanje, saj naj bi bila Velika Britanija politično preveč navezana na Združene države Amerike, pretirane pa naj bi bile tudi njene zahteve na kmetijskem področju. Leta 1967 je Velika Britanija prošnjo vložila že drugič, tokrat skupaj z Norveško, Dansko in Irsko. Po napornih pogajanjih, ki so bila za Veliko Britanijo uspešna šele po odstopu francoskega predsednika de Gaulla, so članstvo dobile tako Britanija, Irsko in Danska. Drugi krog širitev je potekal v osemdesetih letih, ko so se Skupnosti pridružile Grčija, Portugalska in Španija. Prva je leta 1980 vstopila v zvezo brez večjih težav. Portugalska in Španija, ki sta bili sprejeti leta 1986, pa sta imeli težave predvsem zaradi zadržkov kmetov z juga Francije, Italije in Grčije. Tako je bila oblikovana dvanajsterica evropskih držav, ki je

sprejela pogodbo iz Maastrichta, ki je pomenila ustanovitev Evropske unije (Ješovnik 2000: 18-20).

Članice si v Rimskem sporazumu niso zadale za pglavitni cilj širitev Skupnosti, ampak izključno vzpostavitev skupnega trga, kar je nadalje pomenilo vzpostavitev carinske unije in uresničevanje štirih svobod: prost pretok kapitala, blaga, dela in storitev. Prvi cilj je bil uresničen v celoti v letih 1961 do 1968, drugi cilj pa je bil v celoti dosežen šele po tridesetih letih, s podpisom Enotne Evropske listine (Ješovnik 2000: 20).

Kmalu po ustanovitvi Evropskih skupnosti v petdesetih letih se je rodilo spoznanje, da je za delovanje evropskih institucij potrebno temeljite racionalizacija. Članice so leta 1965 s t.i. Združitveno pogodbo združile ustanove Evropskih skupnosti, kar je bil prvi korak k združevanju treh skupnosti v enotno Evropsko skupnost (ES). Do česar ni prišlo vse do Maastrichtske pogodbe (Ješovnik 2000: 20-21). Po uveljavitvi t. i. Luxemburškega kompromisa, ki ga je izsilila Francija in ki je uveljavil pravico do uporabe veta pri odločitvah, ki so izrednega pomena za posamezno članico, se je evropski integracijski proces nekoliko upočasnil. Do sprememb je prišlo leta 1983, na zasedanju Evropskega sveta v Stuttgartu, ko so šefi držav sprejeli Svečano deklaracijo, v kateri so deklarativno potrdili svojo odločenost, da izgradijo politično in gospodarsko združeno Evropo. Deklaracija je sicer prinesla nov veter, ni pa jamčila konkretnih rezultatov. Mnogo pomembnejši je bil t.i. Spinellijev načrt², ki je nastal v Institucionalnem odboru Evropskega parlamenta, pod vodstvom Italijana Altiera Spinellija in je pomembno vplival na nekatere rešitve v Enotni Evropski listini (Ješovnik 2000: 23).

Sredi osemdesetih let je postal predsednik Komisije Jacques Delors, ki je mandat nastopil po desetletnem obdobju evropskepticizma, ki je bil predvsem posledica naftne krize v letih 1973 in 1979/80, ko je bilo evropsko gospodarstvo oslabiljeno, države članice pa so se zatekle k protekcionizmu lastnih gospodarstev (Ješovnik 2000: 24). Novi predsednik Komisije je sledil dvem nalogam: uvesti v Svet ministrov kvalificirano glasovanje in postaviti Komisijo v središče integracijskega dogajanja, ter preseči denarne in gospodarske težave, ki so razklale skupnost v sedemdesetih. Njegova druga naloga pa je bila pripraviti vse potrebno, da bi lahko v naslednji

---

² Spinelli je predlagal naslednje novosti: uvedbo dvodomnega odločanja v ES, ki naj bo v pristojnosti Sveta ministrov in Evropskega parlamenta; zakonodajna iniciativa bi morala biti v rokah Evropskega parlamenta in ne Komisije; Evropski parlament bi moral imeti široke proračunske pristojnosti; uvedli bi nove oblike sodelovanja na ravni ES; Sodišče Evropskih skupnosti bi dobilo nove pristojnosti. Ultimativna cilja predloga sta bila monetarna unija in koncept evropskega državljanstva (Ješovnik 2000: 23).

fazi zaživela Gospodarska in denarna unija, ki bi nadomestila Evropski denarni sistem (Ješovnik 2000: 26).

Postalo je tudi jasno, da je bilo v skupnosti treba postaviti nove cilje in se predvsem odločiti za drugačne, nove prijeme pri reševanju skupnih problemov. Na podlagi Svečane deklaracije, Spinellijevega načrta, Cecchinijevega poročila, prispevka Doogevega odbora³ in Bele knjige⁴, ki jo je pripravila Komisija pod Delorsovimi vodstvom, so izoblikovali skupne cilje;

- uvedba novega načina sprejemanja odločitev;
- zagotavljanje večje učinkovitosti ustanov skupnosti;
- liberalizacija trga;
- zagotavljanje večje kohezije skupnosti in
- uvajanje novih temeljnih načel delovanja skupnosti.

To je pomenilo, da je morala Skupnost zaključiti že sprejeto stopnjo integriranja in jo v nadaljnjih fazah še poglobiti in razširiti. V tem kontekstu so izpostavili leto 1992 kot tisto »magično leto«, do katerega je bilo treba ukiniti vse notranje meje in bi se moral dokončno izoblikovati notranji trg (Ješovnik 2000: 25).

Dokument, ki bi formano zaokrožil spremembe od Rimskih sporazumov dalje, se imenuje Enotna Evropska listina, ki je bila sprejeta na vrhunskem srečanju v Milanu. Na dogajanje v Milanu sta pomembno vplivala prav dokumenta, ki sta bila že omenjena: Bela knjiga in Poročilo Doogevega odbora.

ENOTNA EVROPSKA LISTINA

Enotna evropska listina je bila podpisana leta 1986. Čeprav je bila v Luxemburgu podpisana listina pravno gledano manjvredna od pogodbe, je bila prav Enotna evropska listina tisti dokument skupnosti, ki je prvi pomembno revidiral Rimski sporazum (Ješovnik 2000: 24). Še

---

³ Doogev odbor se je ukvarjal z reformiranjem političnega, ekonomskega in institucionalnega sistema Skupnosti, ki je bilo potrebno, da bi enkrat v prihodnosti lahko zaživela Evropska unija. Glavni poudarki poročila so: če hoče Skupnost ostati legitimna združba, mora biti proces vzpostavljanja skupnega trga zaključen do leta 1990 ali najkasneje do 1992, za povečanje učinkovitosti Skupnosti je treba izboljšati zakonodajni proces, kar pomeni tudi spremenjeni vlogi Evropskega sveta in Komisije ter zmanjšano vlogo COREPER-ja. Pojavili so se tudi predlogi na temo skupne notranje in zunanje ter varnostne politike (Ješovnik 2000: 27).

⁴ Pod vplivom Delorsa in britanskega člana Komisije Lorda Cockfielda, je Komisija izdala Belo knjigo, v nasprotju z ostalimi evropskimi dokumenti izrazilo tehnične narave, natančna in v svojih korakih konkretna ter braniteljica liberalizacije in delovanja tržnih sil. V Beli knjigi je v prilogi navedenih kar 300 konkretnih odločb, ki so jih države članice morale sprejeti do 1992, da bi v ES dosegli odpravo tehničnih, fizičnih in davčnih ovir. Za dosego teh ciljev pa je bil potreben hitrejši način odločanja v Skupnosti. Zato je Komisija predlagala uvedbo kvalificirane večine pri glasovanju v Svetu ministrov, kot so že določali Rimski sporazumi (Ješovnik 2000: 26).

posebno z dopolnitvijo pogodbe o EGS je Enotna listina obvezala Skupnost, da sprejme ukrepe s končnim ciljem postopnega oblikovanja notranjega trga prek obdobja, ki naj bi se izteklo 31. decembra 1992. Istočasno je formalno opredelila Evropski svet, evropsko sodelovanje na področju zunanje politike ter socialne in gospodarske kohezije med državami članicami. In končno je potrdila pristojnosti skupnosti na številnih področjih: socialnem, okoljevarstvenem, raziskovalnem in tehnološkem (Moussis 1999: 36).

MAASTRICHTSKA POGODBA

Pogodba o Evropski uniji, ki je bila podpisana v Maastrichtu, je stopila v veljavo novembra leta 1993. Maastrichtska pogodba je nadaljevala pot, ki jo je začrtala že Enotna evropska listina, in je presegla izključno gospodarski značaj integracije, saj se je Skupnost odločila, da bo pripravila temelj za enotni evropski nastop v svetovni politiki. Bistveni cilj Maastrichtske pogodbe je bil nadgraditi enotni evropski trg, sprva s popolno gospodarsko in potem še politično unijo. Glavni razlogi za nadgradnjo Enotne evropske listine pa so bili v tem, da članice niso izpolnile ciljev Enotne evropske listine, povečal se je vpliv globalizma na nacionalna gospodarstva, v Vzhodni Evropi pa so se dogajale velike politične spremembe (Ješovnik 2000: 28-29).

Kot pravi člen B Pogodbe, si je Unija zastavila naslednje cilje:

- spodbujati uravnotežen, trajnosten gospodarski in socialni napredek, še posebno z ustanovitvijo prostora brez notranjih meja, s krepitvijo gospodarske in socialne kohezije in z oblikovanjem gospodarske in denarne unije, ki naj bi v končni fazi uporabljala enotno valuto
- uveljaviti svojo identiteto na mednarodnem prizorišču, še posebno prek uresničevanja skupne zunanje in varnostne politike, vključno s končnim ciljem skupne obrambne politike, ki bi nekoč lahko vodila k skupni obrambi
- krepiti zaščito pravic in interesov državljanov svojih držav članic skozi uvedbo državljanstva Unije
- razviti tesno sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev
- v polni meri vzdrževati »acquis communautaire« in naprej graditi na njej s ciljem zagotoviti učinkovite mehanizme in ustanove Skupnosti.

Maastrichtska pogodba, Pogodba o EU, loči zgradbo Evrope na tri stebre, ki se med seboj ločijo v glavnem na osnovi procesa sprejemanja odločitev: glavni steber je Evropska skupnost, sledi

steber pravosodja in notranjih zadev in steber skupne zunanje in varnostne politike. Celo znotraj glavnega stebra, Evropske skupnosti, je Pogodba o EU prinesla globoke spremembe, saj je prenovila nekatere politike skupnosti in oblikovala številne nove. Prenovljene politike se navezujejo na strokovno usposabljanje, gospodarsko in družbeno kohezijo, raziskave in tehnološki razvoj ter varstvo okolja. Nova področja dejavnosti Skupnosti pa obsegajo izobraževanje, kulturo, zdravstvo, zaščito potrošnika, vseevropska omrežja, široko področje dejavnosti za mlade ljudi ter sodelovanje na področju industrije in razvoja (Moussis 1999: 36).

Pogodba iz Maastrichta je revidirana v Pogodbi iz Amsterdama, imenuje se tudi Pogodba o EU II. Podpisana je bila v Amsterdamu leta 1997 in je konsolidirala triteberno strukturo EU. Oblikovala je bolj demokratično Evropo ob poudarjanju spoštovanja človekovih pravic in demokratičnih načel v državah članicah. Očiten je bil tudi napredek pri zadevah, ki so se nanašale na prosto gibanje njenih državljanov, medtem ko je bil istočasno omogočen bolj učinkovit boj proti organiziranemu kriminalu. Amsterdamska pogodba ima štiri temeljne cilje:

- Postaviti zaposlovanje in pravice državljanov v samo osrčje Unije. Nova pogodba je potrdila, da nosijo države članice primarno odgovornost za zaposlovanje, obenem pa v središče postavlja potrebo po tem, da med seboj sodelujejo pri iskanju rešitev v boju proti brezposelnosti, ki je danes (leta 1997, op.a.) v Evropi najhujši problem.
- Dokončno odpraviti še zadnje ovire svobodi gibanja ter krepiti varnost s konsolidacijo in sodelovanjem držav članic na področju pravosodja in notranjih zadev (tretji steber Unije) pod okriljem Skupnosti.
- Omogočiti Evropi, da glasneje izrazi svoje mnenje o problemih na svetovnem prizorišču z zadolžitvijo Evropskega sveta (vodje držav in vlad) za opredelitev kupnih strategij, ki naj bi jih uresničila Unija in države članice z imenovanjem Visokega predstavnika za Skupno zunanjo in varnostno politiko (generalni sekretar Sveta) in enote za načrtovanje politike in zgodnje opozarjanje pod njegovim vodstvom.
- Doseči večjo učinkovitost institucionalne strukture v luči širitve Unije, še posebno proti državam Vzhodne Evrope, ki že trkajo na njena vrata (Moussis 1999: 37).

Seveda se združevanje Evrope ni zaključilo leta 1992. Do današnjega dne so se zvrstili za Evropsko unijo še drugi pomembni dogodki in pogodbe: uvedba enotne valute, Pogodba iz Nice, ki je pripravila teren za največjo širitev Unije v njeni zgodovini, ko je sprejela medse kar deset novih članic, pretežno iz nekdanjega vzhodnega bloka. Danes pa Evropa v krono svojega

združevanja, ki je seveda EU, skuša vgraditi še največji kronski dragulj, evropsko ustavo, kar pa je že nova zgodba.

VOJAŠKE INTEGRACIJE ZAHODNEGA DELA EVROPE

V prejšnjih odstavkih je bilo predstavljeno združevanje Evrope, ki je potekalo predvsem na ekonomskem in gospodarskem področju. Na ozemlju Evrope pa obstajajo tudi obrambno-vojaške organizacije, katerih članstvo predstavljajo predvsem evropske države, npr. NATO in OVSE, ki se je razvila s preoblikovanjem KVSE, ne pa samo evropske. Velik pomen imajo Združene države Amerike, predvsem v zvezi NATO. Edina (samo) evropska obrambna organizacija je Zahodno evropska unija, ki pa je od podpisa Maastrichtske pogodbe vključena v drugi steber Unije, ki predstavlja skupno zunanjo in varnostno politiko.

Kot je bilo že omenjeno, so bile razmere po koncu vojne v Evropi precej zapletene. Zavezniška koalicija je razpadla, dežele, ki jih je osvobodila Rdeča armada, so postale komunistični sateliti Sovjetske zveze, predvsem pa varnostni ščit pred morebitnim napadom zahodnih, kapitalističnih sil.

Predvsem francoska težava pa je bila Nemčija oz. njen zahodni del. Čeprav Evropa ni želela ponoviti napake s konca 1. svetovne vojne, ko so Nemčiji pripisali celotno krivdo za vojno in ji, predvsem zaradi Francije, naložili visoke finančne reparacije, je obstajal strah pred prehitro gospodarsko in vojaško obnovo Nemčije. Slednja je bila razlog, da sta Francija in Velika Britanija že 4. marca v 1947 v Dunkerqueju podpisale pogodbo, ki je vključevala vojaško pomoč in posvetovalni svet politične narave, ter vojaški odbor, ki je načrtoval obrambo in zagotavljal koordinacijo med vojaškimi poveljstvi obeh držav (Grizold 2000: 244).

Po nasilnem, komunističnem prevzemu oblasti v Pragi, 25. februarja 1948, umoru Jana Masaryka, predaji predsednika Beneša, se je zahodna Evropa, natančneje pet držav, povezala v petdeset let trajajočo koalicijo, ki je zagotavljala ekonomsko in vojaško sodelovanje. Velika Britanija, Francija, Belgija, Nizozemska in Luxemburg so 17. marca 1948 podpisale Bruseljsko pogodbo (Davies 1997: 1067). Pogodba s polnim imenom Pogodba o ekonomskem, socialnem in kulturnem sodelovanju ter kolektivni samoobrambi je tudi eden prvih korakov pri graditvi združene Evrope. 23. oktobra 1953, na konferenci v Londonu, je bila podpisana spremenjena Bruseljska pogodba, s katero je bila ustanovljena Zahodnoevropska unija, kjer sta se petim podpisnicam Bruseljske pogodbe pridružili tudi Nemčija in Italija. Spremenjena Bruseljska pogodba obsega sodelovanje držav podpisnic na gospodarskem, družbenem in kulturnem

področju, hkrati pa zagotavlja kolektivno obrambo ob agresiji. Že v uvodu so ta načela močno povezana (Grizold 2000: 246). Tisti del pa, ki se je nanašal na preprečitev ponovne nemške agresije, je zamenjal bolj splošen namen: »pospeševanje enotnosti in spodbujanje progresivne integracije Evrope« (Ullman v Grizold 2000: 246).

Vendar pa so bila leta med podpisom Pogodbe iz Dunkerquea 1947 in podpisom spremenjene Bruseljske pogodbe leta 1953 za zahodno evropsko in ameriško diplomacijo izredno razburljiva. Martin J. Dedman je v svojem opisovanju evropskega združevanja zelo kritičen in o njem govori brez »evropske federalistične retorike«. Meni, da je bil načrt Evropske obrambne skupnosti za civilno in vojaško integracijo izumljen zaradi zaščite ekonomske integracije v ESPJ, (francosko, op.a.) orodje za zavlačevanje ponovne oborožitve Zahodne Nemčije in popolno kontrolo njenih nacionalnih in zunanjih zadev (Dedman 1996: 70).

4. PAPEŽI OD LETA 1791 DO JANEZA PAVLA II

»La regola di ogni Papa é il rovescio di quelle del suo predecessore«

rimski pregovor
(Rogier 1999: 211)

Prvo pravilo, ki ga novoizvoljeni papež upošteva, je, da postavi na glavo ali pa ne razmišlja o stvareh, s katerimi se je ukvarjal njegov predhodnik. Potemtakem bi lahko domnevali, da je smer razvoja Cerkve in njen odnos do zunanjega sveta odvisen predvsem od trenutnega papeža in da skorajda ne more biti nekega uravnoveženega in daljnosežnega razvoja v Cerkvi (razen oznanjevanje Kristusovega evangelija). Seveda če pontifikat ni tako dolg, da papež lahko uresniči svoje širše načrte. Skozi pregled zadnjih dvesto let dogajanj v Vatikanu bomo videli, da se ta pregovor večkrat potrjuje. V naslednjih odstavkih si bomo torej pogledali dogajanje v Cerkvi, kako je živela v/s spremenjeni/o Evropo. Najbolj nas seveda zanima, kako je Vatikan vplival na razvoj združevanja Evrope.

Francoska revolucija ni bila naključen prevrat, pač pa popoln poraz sistema vladavine, skupaj z njenimi socialnimi, ekonomskimi in kulturnimi temelji (Davies 1997: 675). Začetek revolucije, ki bi bila lahko zaradi njenih značilnosti in vpliva, ki so se razširili najprej prek meja Pariza, nato Francije čez celo Evropo, napisana z veliko začetnico, označuje napad na Bastiljo, 14. julija 1789.

Največji dosežek revolucije je razglas temeljnih pravic človeka in državljana 26. avgusta 1789.

Eden izmed temeljev *ancien régime*-a v Franciji je bila Cerkev. Revolucionarji so krščanstvo zamenjali s čaščenjem boginje razuma. Po mnenju nemškega teologa Hansa Künga, je bila prav Cerkev glavna žrtev revolucije. Izgubila je posvetno moč, ki je obsegala izobraževanje, bolnišnice, skrb za revne, velikansko imetje, z emigracijami, usmrtitvami in deportacijami pa tudi kar precej duhovščine (Küng 2003: 154). Ko so leta 1792 revolucionarji želeli ne le ukiniti krščanstvo, ampak tudi uvesti ateistično državo, se je velik del prebivalcev Francije, ki so bili katoliki, čutil zelo prizadet. Kontrarevolucija v Franciji je dobivala, vse do podpisa konkordata leta 1801, močan zagon tudi iz tega vira odpora ljudi do revolucije (Davies 1997: 703).

Za ponazoritev sprememb, ki so se zgodile in so v Franciji danes še vedno aktualne, Hans Küng navaja naslednje: krščansko (apostolsko) veroizpoved in cerkveno pravo sta zamenjala Listina človekovih pravic in državna ustava, trobojnica je nadomestila križ, laični učitelji duhovnike, Marseljeza je nadomestila *Te Deum*, civilni register je nadomestil obrede svetega krsta, poroke in pogreba, razsvetljenska etika meščanskih kreposti in harmonije pa je nadomestila krščansko etiko. Metod Benedik navaja podobne posledice, s katerimi se je morala soočiti Cerkev. Ena prvih in zelo daljnosežnih posledic francoske revolucije je sekularizacija, ki se je začela leta 1801, leta 1803 pa je zajela celotno rimsko-nemško cesarstvo. Cerkev je izgubila vsa posestva, povezana s škofijami in opatijami, prenehala je biti fevdalni posestnik. Posledice sekularizacije so bile različne: večina nekdanjih cerkvenih posestev je prešla v roke protestantov, s čimer je rasla njihova gospodarska in politična moč; katoliška Cerkev je izgubila svoje univerze, šole, redove, kar je imelo hude posledice za vzgojo duhovnikov; škofijski sedeži brez posestev niso bili več privlačni za plemstvo in tako so postajali škofje »navadni« ljudje, kar je prineslo občutne izboljšave v vrste višjega klera; krepila se je cerkvena enotnost (Benedik 1989: 238).

Ker ne Cerkev, ne revolucionarji niso hoteli popuščati v svojih zahtevah in ne sklepati kompromisov, sta se v Franciji oblikovala dva tabora, klerikalci in antiklerikalci. Küng ju imenuje kar dve sovražni kulturi. Na eni strani nova, bojevitna in republikanska, ki je položila temelje dominantni liberalni buržuaziji. Na drugi strani pa globoko zakoreninjeno katoliška, konzervativna, klerikalna in rojalistična, kasneje tudi papeška subkultura, v kateri se je znašla francoska katoliška cerkev (Küng 2003: 155).

Iz vrtinca francoske revolucije se je dvignila tudi ena najbolj znanih oseb iz zgodovine človeštva, ki je imela velik vpliv tudi na položaj in nadaljnji razvoj Rimskokatoliške Cerkve: Napoleon Bonaparte. Napoleonove imperialne ambicije so razširile revolucionarne ideje iz Francije po skoraj vsej Evropi in celino posledično pomembno poenotile v socialnem in političnem smislu. Na vrhuncu moči je Napoleon obvladoval »trdnjavo Evropo«, v kateri samo skandinavske dežele, Avstrija, Rusija in Otomanski imperij niso bili pod francosko oblastjo. »*Code Napoleon je prinesel pomembno poenotenje na pravnem področju na vseh osvojenih ozemljih: zaščito zasebne lastnine, enakost državljanov, odpravo fevdalizma in privilegijev. Aroganca francoske uprave v osvojenih deželah in tiranija sta po drugi strani pripravila plodna tla za nacionalistična gibanja*« (Toplak 2003: 72). Vendar pa se je Napoleonov osvajalski pohod končal. Daleč od osvojenih ozemelj je doživel svoje dneve na otoku Sv. Helene.

4.1. Pij VII.

Skorajda sočasno s prihodom Napoleona na oblast, je zavladal tudi novi papež. Pij VI je umrl 29. avgusta 1799 in 35 kardinalov je šele 1. decembra vstopilo v konklave. Z imenom novega papeža so se, v nasprotju s pričakovanjem, vrnilo šele 14. marca 1800. Pij VII. je postal Barnaba Chiarmonti, ki je bil odprtega duha. Že leta 1797 je v svoji božični pridigi poudaril, da demokratična oblika države nikakor ne nasprotuje evangeliju, ampak bolj kot katerakoli oblika države zahteva krščanske kreposti (Rogier 1999: 184).

V evropski politiki so dobri odnosi z Vatikanom veljali za prednost (Rogier 1999: 185), zato se je Napoleon lotil urejanja odnosov s Svetim sedežem in predlagal začetek pogajanj s papežem. V tedanjih evropskih razmerah je bila dejansko usoda mnogih katoliških predelov, ki jih je Francija okupirala, odvisna od ravnanja Francije, zato je Pij VII. na začetku pogajanj ravnal izredno spravljivo (Rogier 1999: 185). Po mučnih in dolgotrajnih pogajanjih, zlasti zaradi počasnosti kardinalskih komisij pri Svetem sedežu, je bil konkordat podpisan 15. julija 1801. Besedilo je bilo kratko, obsegalo je le 14. členov. Najpomembnejše točke so bile naslednje: izpovedovanje vere je v določenih mejah svobodno; škofije se ujemajo z upravno razdelitvijo v državi; škofje starega režima morajo odstopiti; prvi konzul (Napoleon) ima pravico imenovati nove škofe; Cerkev se odpove vsemu nacionaliziranemu imetju; škofje morajo priseči zvestobo državi. Brez dogovora je Napoleon konkordatu dodal še t.i. »organske člene«⁵, s katerimi je zahteval, da se vsi odloki papežev, koncilov in nuncijs lahko objavijo šele po pristanku državnih oblasti, vladi je zagotovil pravico, da določa učno snov na teoloških šolah, zahteval je, da teološki profesorji podpišejo štiri galikanske člene⁶ iz leta 1682, za celotno državo je predpisal enotni katekizem in enotno bogoslužje ter vzpostavil nadzor nad pridigami. Papež je proti organskim členom zamen protestiral (Benedik 1989: 248-249). Z okrožnico *Ecclesia Christi* 15. avgusta 1801 je katoliškemu svetu oznanil konkordat, ki ga je uradno potrdil dan kasneje (Rogier 1999: 188).

Napoleon pa je zahteval še več, zahteval je, da se papež preseli v Francijo, Pariz ali (ponovno) v Avignon. Papež se je uprl, prav tako ni hotel sodelovati v celinski blokadi Anglije. Napoleon ga je leta 1808, ob zasedbi Rima, ugrabil in odpeljal v Savono, končno pa v bližino Pariza, v Fontainebleau, kjer ga je popolnoma osamil in ga tako hotel prisiliti, da bi ugodil vsem njegovim

---

⁵ *Articles organiques*, vrsta določb, zbranih v 77. členih, ki so bili vključeni v osnutek Zakona o organizaciji bogoslužja, predstavljali so celoten statut, ki je bil naložen francoski cerkvi in ki jo je podredil kraljevski in galikanski tradiciji (Rogier, str. 189)

⁶ Štirje t.i. galikanski členi so del izjave galikanskega klera o cerkveni oblasti. Izjava je bila sprejeta 19. marca 1682 in kmalu zatem uzakonjena. Glavni poudarki: knezi in kralji v posvetnih rečeh niso podrejeni nobeni cerkveni oblasti, polnost oblasti apostolskega sedeža na duhovnem področju omejujejo določila glede pristojnosti vesoljnih cerkvenih zborov, kot jih je oblikoval koncil v Konstanci, izvajanje papeške oblasti urejajo kanoni, glede verskih vprašanj ima papež odločilno besedo (Tüchle, str. 309).

zahtevam. Po razveljavitvi starega konkordata, predlogu novega, ki ga papež ni hotel sprejeti in po uničujočih porazih na bojiščih, se je Napoleon odločil in po petih letih ujetništva papežu dovolil vrnitve v Rim. Dokončno se je vrnil 7. julija 1815, ko je bil Napoleon poražen pri Waterlooju (Benedik 1989: 248-249). Začelo se je obdobje restavracije Evrope.

Po koncu terorja francoske revolucije in uničujočih napoleonskih vojnah se je povsod pokazala želja po dobrih starih časih. Tako v protestantskih kot katoliških krogih so se vrstili poskusi ponovne uveljavitve stare paradigme v imenu Božje volje: zaščita monarhije kot oblike vladavine, razredne razdelitve družbe, hierahične Rimskokatoliške cerkve, družine in lastnine kot vrednot, ki so se ohranjale skozi ves čas. Papeštvo je na temeljih odpora proti Napoleonu in ščitenju prej omenjenih vrednot zopet postalo moralna avtoriteta (Küng 2003: 156).

Vladarji vodilnih evropskih monarhij, Anglije, Avstrije, Rusije in Prusije, (pa) so na dunajskem kongresu istega leta (1815 op.a.) postavili temelje nekakšni ohlapni, nestalni konfederaciji, ki je bila izrazito namenska, njen namen pa jasen: ohraniti evropske *ancien régimes* in zatreti vsako senco revolucije, vsako reformo. »Realno politična« Sveta aliansa je nato uspešno vzdrževala ravnotežje sil v Evropi do leta 1848. Motiv alianse ni bil ne trajni mir ne imperij, temveč izključno *conservare status quo* (Toplak 2003: 72). Trije izmed ustanoviteljev Svete Alianse, ruski car Aleksander I., avstrijski cesar Franc I. in pruski kralj Friderik Viljem III., so kot »odposlanci Previdnosti« in »zastopniki treh pokrajin enega krščanskega ljudstva« želeli skupaj »izkazati čast edinemu suverenu, Jezusu Kristusu«. Vladarji, čeprav so pripadali različnim Cerkvam (pravoslavni, katoliški in protestantski) so slovesno razglasili skupno voljo, da se bodo v prihodnosti ravnali pri svojem delovanju »samo po krščanskih naukih pravičnosti, ljubezni in miru«. Krščansko načelo je bilo razločna zavrnitev gesla »svoboda, enakost, bratstvo« francoske revolucije. Vladarji so želeli monarhično načelo še enkrat utemeljiti s krščanstvom (Bornstein et al. 1998: 333).

Vodja pogajalske skupine za Sveti sedež na Dunaju je bil državni tajnik, kardinal Consalvi, ki je spretno in uspešno vodil zahtevna pogajanja. Čeprav si različni avtorji nasprotujejo v tem, kako uspešen je dejansko bil rezultat Dunajskega kongresa za Sveti sedež, predvsem zato, ker evropskim vladarjem ni bilo v interesu obnavljati ozemeljsko razdelitev izpred leta 1792 (Rogier 1999: 205). Cerkvena država je bila sicer obnovljena, legacije severno od reke Pad so bile priključene Lombardiji-Benečiji (Avstrija), grofijo Venaissin pa so s formalno papeževo izjavo odstopili Franciji (Rogier 1999: 206). V Kroniki krščanstva pa Ralph Ludwig izrazi močno razočaranje nad dogajanjem na Dunaju: »Vladarji res močno razočarajo Vatikan. Obnovijo sicer

cerkveno državo in zavarujejo njen obstoj, čeprav Vatikan nekatera ozemlja dokončno izgubi. Toda katoliški odposlanec na Dunaju zaman upa na nekaj drugega. Meni namreč, da je po padcu Napoleona in sklenitvi pariškega in lunevillskega miru izgubila veljavnost podlaga za sekularizacijo» (Bornstein et al. 1998: 332). Predvsem pa je bila težava v tem, ker je Vatikan zahteval obnovitev cerkvenih in posestnih razmerij v Nemčiji, kakršna je bila pred sekularizacijo leta 1803, vendar so bile na tem mestu želje Vatikana preslišane. Katoliška Cerkev se je morala o pravnem položaju pogajati z vsako od nemških držav posebej in ne z novo nastalo Nemško zvezo. Prav tako pa je v Listini o Nemški zvezi z dne 8. junija 1815 v 16. členu določeno samo naslednje: *»Različnost krščanskih verskih skupin ne more biti v deželah in na ozemljih Nemške zveze podlaga za kakršno koli razliko v uživanju državljanskih in političnih pravic«* (Bornstein et al. 1998: 332).

Od konca Dunajskega kongresa skuša Vatikan, oz. državni tajnik Consalvi, voditi nevtralno politiko, predvsem s smislom za resničnost. Čeprav je želel utrditi položaj Cerkve v vseh deželah, se je odpovedoval odtujenemu cerkvenemu premoženju pod pogojem, da so duhovnikom omogočili nadaljevanje njihovega dela. Pri tem si je prizadeval, da bi cerkveno obnovo ločeval od politične obnove (Rogier 1999: 208). Zdi se, da je v zadnjih letih pontifikata Pija VII. Vatikan vodil kardinal Consalvi. Papež je bil namreč že utrujen in star, posvečal se je le bolj obrednim dejavnostim in obnovi cerkva v Rimu (Rogier 1999: 209).

Če primerjamo ponižanost in razkosanost, v katerih je pri ustoličenju našel papeštvo in Cerkev, s položajem, v katerem je oboje zapustil, spoznamo, (...), da je bil 24-letni pontifikat (...) eden najbolj odločilnih in pomembnih v zgodovini (Rogier 1999: 209). Kombinacija sreče in političnih preobratov v papeževo korist so zagotovili na novo pridobljeni papeški prestiž. Od tu dalje pa lahko opazujemo tudi subtilen premik v zanimanju Cerkve. Čeprav papeštvo ostaja političen subjekt, se bolj in bolj obrača k duhovni in pastoralni vlogi (Maxwell-Stuart 1997: 215).

V začetku 19. stoletja se je dogodila še ena revolucija, ki je zatresla Evropo in je ni bilo moč ustaviti. Uporaba tehničnih novosti je pomenila predpostavko za uporabo novih metod produkcije in organizacije dela. Prišlo je do epohalne spremembe v ekonomskem in socialnem življenju. Imenuje se industrijska revolucija: revolucija v sferi tehnologije, procesih produkcije, pridobivanju energije, v prometu, ruralni ekonomiji, trgih in v sferi socialnih struktur ter mentalitete. S to dinamiko so bili povezani še eksplozija prebivalstva, kmetijska revolucija in bliskovita urbanizacija. V prvi tretjini 19. stoletja so se poleg Anglije industrializirale še

Nizozemska, Belgija, Francija in Švica, revolucija je Nemčijo dosegla šele na polovici 19. stoletja, kasneje pa še ostalo Evropo, Rusijo in Japonsko (Küng 2003: 157).

Za katoliško, protestantsko in anglikansko Cerkev je prelom s tradicijo, ki sta ju prinesli demokratizacija in industrializacija, pomenil nek šok, vendar tudi izziv, kako pridobiti nazaj vse delavce, ki jih je Cerkev izgubila. 19. stoletje je pomenilo oživljanje verskih sil v duhovščini in med laiki, oživljanje verskih redov, misijonarsko gibanje za dobrodelnost, izobraževanje in splošno pobožnost (Küng 2003: 159). Vendar je bila papeška država 19. stoletja najbolj nazadnjaška v Evropi, tako v političnem in socialnem smislu, papež je med drugim govoril proti uvedbi železnice, plinski razsvetljavi (Küng 2003: 157) ... Za primerjavo si pogledjmo razlike med moderno demokracijo in rimskim sistemom, ki se je oblikoval že v 11. stoletju: v demokraciji je odpravljen razredni sistem, v rimskem sistemu duhovščina prevladuje na temelju svojega statusa, v demokraciji gre za vzpostavitev in zaščito pravic človeka in državljana, v rimskem sistemu so človekove pravice in pravice kristjanov zanikane. V predstavniki demokraciji so ljudje suvereni in neodvisni, predstavljajo najvišjo oblast, v rimskem sistemu pa ljudje in duhovščina ne volijo pastorjev, škofov in papeža. V demokraciji se oblast deli na tri veje, sodno, zakonodajno, izvršno, v rimskem sistemu pa je vsa oblast v rokah škofov in papeža, ki je poleg tega nezmotljiv ... (Küng 2003: 160).

4.2. Leon XII

Po smrti priljubljenega Pija VII., so 2. septembra 1823 kardinali zopet vstopili v konklave. Sorazmerno močna stranka zelantov⁷ si je želela papeža, ki bi ubral popolnoma drugačno politiko od Consalvijeve. Vendar so si vlade katoliških držav, predvsem Avstrije in Francije, želele papeža, ki bi nadaljeval spravljivo in umirjeno politiko velikega državnega tajnika. V igro se je vmešal tudi Metternich, ki je organiziral stranko *kron*, ki pa je po prvih glasovanjih razpadla. Nazadnje je bil izvoljen kardinal Annibalo della Genga, ki si je nadel ime Leon XII. Potrebne glasove naj bi dobil predvsem zaradi dejstva, da je bil nevtralen do Avstrije in krhkega zdravja. Bil je že star (rojen 22. avgusta 1760), že sedemnajstkrat naj bi prejel zakramente za umirajoče (Rogier 1999: 210).

---

⁷ »Stranka« kardinalov, ki dobi to ime v osemnajstem stoletju. Sčasoma pridobi negativen prizvok, ki ga sprva ni imela. Pomeni pa »desen«, konzervativen, izključno cerkven, ki ga ne zanimajo politično socialna vprašanja (Rogier 1999:41).

Njegovi prvi ukrepi dajejo prav rimskemu pregovoru: *la regola di ogni Papa é il rovescio di quelle del suo predecessore* (pravilo vsakega papeža je, da spremeni pravila svojega predhodnika). Papeško rezidenco je iz Kvirinala preselil v Vatikan, odpustil kardinala Consalvija in z odličji potolažil tiste, ki so trpeli pod Consalvijevo »tiranijo«. Consalvijevega namestnika, ki je postal preveč senilen, da bi opravljal svoje delo, je nadomestil s Consalvijevim somišljenikom, kar daje vedeti, da je papež želel nadaljevati spravljivo (zunanjo, op.a) politiko bivšega državnega tajnika (Rogier 1999: 211).

V notranji politiki pa je reakcija skušala ponovno utrditi ustroj kurije in cerkvene države. V mnogočem, posebno pa v organizaciji sodstva in sodnega postopka, pa so se vrnil pred leto 1800. Po papeževem mnenju je Cerkev potrebovala predvsem duhovno prenovo, zato je leto 1825 določil za sveto leto. Določil so se morali držati tudi naključni obiskovalci Rima, neizvajanje teh določil je bilo kaznivo, funkcionarje cerkvene države je tajno nadzorovala »Kongregacija budnosti«. Papež pa je z usmrtitvami in zapiranjem nastopil tudi proti Karbonarjem⁸, ki so udarec vrnil z umorom kardinalovega tajnika. Ta dejstva, ki jih je širil liberalni tisk predvsem v Franciji in Veliki Britaniji, so sovražniki Cerkve vladavino Leona XII. brez težav prikazovali kot vrnitev v mračnjaštvo in inkvizicijo (Rogier 1999: 212).

4.3. Pij VIII

Francesco Saverio Castiglioni si je izbral ime Pij VIII. Že ostarel in bolan je bil izvoljen 31. marca 1829, njegov pontifikat pa je trajal samo leto in osem mesecev. V tem času ni mogel storiti kaj resnično velikega, čeprav se je lotil prav vseh zadev. V svetnih zadevah je vodil politiko v duhu Consalvija (Rogier 1999: 213).

4.4. Gregor XVI.

Eminencam, ki so se 14. decembra 1830 zaprle na Kvirinalu, je moralo biti jasno eno: novi papež ne bi smel biti kot njegova dva predhodnika, »starec na robu groba«. Revolucionarna gibanja, ki so nastajala v Evropi, vrenje v Rimskih državah, ki se je zaradi praznega sedeža še poslabšalo, so zahtevala močno roko in nepretrgano delovanje. To spoznanje bi volivce moralo spodbuditi k

---

⁸ Revolucija in Napoleonova vladavina sta tudi na območju današnje Italije pustila mnoge zagrizene sovražnike »duhovniške gospode«. Karbonarji so bili uporniki, ki so izhajali iz vrst vojaštva, meščanstva in plemstva. Bili so idealisti, pristaši zamisli o združenih in neodvisni Italiji. Povezani so bili v tajna združenja po celi Italiji, znani pa so bili predvsem po spektakularnih umorih papeških funkcionarjev (Rogier 1999: 207-208).

hitri odločitvi. Dejansko so prišli do zaključka šele po petdesetih dneh in stotih glasovanjih (Rogier 1999: 214). Novi papež je 2. februarja 1831 postal Bartolomeo-Alberti Capellari, ki je pripadal kamaldulencem, strogemu benediktinskemu redu. Življenje je preživel v delovni osamljenosti, nikoli ni zapustil Italije, ni govoril tujih jezikov, ni imel stikov z državniki svojega časa. Politično je bil torej neizkušen. Menil je, da je pomembnejše glasno in neomajno oznanjanje idealne resnice, zagovarjanje tradicionalnih pravic Cerkve, kakor pa prilagajanje predsodkom in slabostim svojega časa in poskušanje, kako bi jih uskladili z evangelijskim sporočilom (Rogier 1999: 214).

Papežu in državnemu tajniku Lambruschiniju moramo pripisati, da je videti obdobje vladanja Gregorja XVI. kot izrazita reakcija (Rogier, str. 215). Čeprav je bil osebno ljubezniv, pobožen in skromen, je bil v političnih vprašanjih neizkušen in odtujen svetu. Kljub nasvetom raznih državnikov v upravo zanemarjeni in zadolženi cerkveni državi ni izvedel potrebne reforme. Zavračal je *risorgimento*, gibanje za zedinjenje in neodvisnost Italije, predvsem pa krilo Mlada Italija, ki ga je vodil Mazzini. Papež je še kot duhovnik napisal knjigo, kjer je branil monarhičnost, suverenost in papeško nezmotljivost. Leta 1832 je zavrnil zmote in liberalistične zahteve (indiferentizem, svobodo vesti in tiska, ločitev Cerkve od države) (Benedik 1989: 253). Gregor XVI. je umrl 1. junija 1846, na predvečer vala evropskih revolucij, ki so se zaradi svoje temeljne ideje v zgodovino zapisale kot pomlad narodov.

4.5. Pij IX

Novi Pontifex maximus je 16. junija 1846 postal Giovanni Maria Mastai-Ferretti, ki si je nadel ime Pij IX. (Benedik 1989: 252). V času *pomladi narodov* je tudi v katoliški cerkvi za kratek čas zavela pomlad, saj je papež sprva podpiral liberalne reforme. Podpiral je upravne reforme v cerkveni državi in z naklonjenostjo spremljal nacionalno gibanje v Italiji. Vendar pa je moral zbežati pred uporniki v Gaeto, saj je, kljub vzpodbudnemu začetku, podpiral vedno manj reform. Ko je bila s pomočjo francoskih in avstrijskih sil zatrta italijanska revolucija, se je vrnil v Rim popolnoma spremenjen (Küng 2003: 160-161). Po vrnitvi je sicer uvedel neke upravne reforme, vendar je bilo po mnenju mnogih državljanov še vedno dano premalo politične svobode. To nezadovoljstvo je znal spretno izkoristiti Camillo Cavour pri svojih načrtih za zedinjenje Italije: leta 1870 so italijanske čete zasedle Rim in ga razglasile za glavno mesto Italije. Papež, ki se s tem posegom ni strinjal, se je poslej imel za ujetnika v Vatikanu (Benedik 1989: 252).

V času pontifikata Pija IX. je bila zgrajena nekakšna protireformacijska katoliška trdnjava, ki se je upirala reformam z vsemi silami. Okoli nje pa je zavel hlad verske brezbriznosti, celo

sovražnosti do Cerkve (Küng 2003: 160-161). Rimskokatoliška cerkev se je vedno bolj oddaljevala od novosti in modernega duha, ki je vel po Evropi, ter vpeljevala srednjeveško paradigmo. Vendar pa je moderni svet, ki je nastal brez in proti Rimu, šel svojo pot, niti malo prevzet nad nazadnjaško utopijo državniško-birokratizirane cerkve. Proces, ki se je nekoč odvijal in je bil imenovan protireformacija, bi bil lahko v tem primeru imenovan »protirazsvetljenstvo« (Küng 2003: 164). Razlogi, na podlagi katerih Küng tako ostro oceni Cerkev tedanjega časa, so naslednji: izrazita centralizacija, ki je poskušala izbrisati vse težnje po kakršnihkoli posebnih pravicah krajevnih cerkva; pretirano poudarjanje vloge papeža, kar izzove ostre polemike v sami Cerkvi in pri vladah posameznih držav. V Nemčiji to privede do kulturnega boja, Avstrija razveljavi konkordat. Demokratična gibanja po Evropi so zamerila Cerkvi, ker je po letu 1848 podpirala konzervativne sile. Na zelo negativen odziv je naletel Syllabus iz leta 1864, kjer Pij IX. obsodil poglobitve modernistične zmote svojega časa: panteizem, naturalizem, racionalizem, indifrentizem, socializem in komunizem, kakor tudi napačen nauk o krščanskem zakonu (Benedik 1989: 253). Pij IX. je v svojem času izpeljal še 1. vatikanski koncil, nista pa ne on ne širše cerkveno občestvo, razen posameznih duhovnikov, uvidela vprašanja, ki je dosegalo že velike razsežnosti: vprašanja delavskega razreda.

Tristo let po Koncilu iz Trenta je bil sklican nov ekumenski koncil: leta 1869 v Rimu, leto kasneje pa v Vatikanu. Glavno vprašanje je bilo, ali bo papeška država, ki je bila po posredovanju Piemontske vlade leta 1860 že skrčena na območje Rima in njegove okolice, razpuščena. Po mnenju koncila je bila edina rešitev trdna definicija papeškega primata in nezmotljivosti. Krepil se je tudi vpliv ultramontanizma⁹, cerkvena hierarhija je postajala vse bolj centralizirana (Küng 2003: 164-165).

Na Vatikanskem koncilu 18. julija 1870 sta bili (ne brez težav, zaradi njiju so koncil zapustili nadškofa iz Milana in St. Louisa v Missouriju, ter predstavniki nadškofij iz Francije, Nemčije in Avstro-Ogrske) potrjeni dogmi, ki sta do današnjih dni predmet odločnega zavračanja ortodoksne in protestantske Cerkve, povzročili pa sta tudi nepotreben konflikt znotraj katoliške cerkve. Ti dve dogmi sta: dogma o papeški nezmotljivosti in o papeškem pravnem prvenstvu v vsaki nacionalni Cerkvi in nad vsakim kristjanom. Natanko dva meseca po potrditvi dogem, so italijanske čete vkorakale v Rim. Na ljudskih volitvah so Rimljani z veliko večino glasovali proti papežu. Vatikanski koncil je bil prekinjen zaradi francosko-pruske vojne, tudi po njenem koncu se ni nadaljeval (Küng 2003: 166).

---

⁹ Politika in doktrina iz devetnajstega stoletja, ki zagovarja stališče, da je papež najvišja oblast v katoliški cerkvi. Doktrina je bila zmagovita na I. Vatikanskem koncilu (Dolinar K., Knop S. Ur. 2000: 1113)

Papeži so uspeli, čeprav za ceno tradicionalne neodvisnosti lokalnih cerkva in njihovih škofov, uveljaviti oba rezultata 1. vatikanskega koncila. Po drugi strani pa so tudi pripomogli k ohranjanju strukturne enotnosti in ohranjanju mednarodnega katolištva v času nacionalizma.

Širjenje ultramontanizma in ostre obsodbe liberalizma so vladajoče elite vedno bolj spravljale v slabo voljo. Papeža so navdušeni sodobniki pozdravili kot »od Boga poslanega, ki naj bi dopolnil veliko delo 19. stoletja, povezavo vere s svobodo«. Njegova poslednja leta pa so zatemnili spori z večino vlad Evrope in Amerike. Tudi sloj izobražencev je bil zagrenjen zaradi nepopustljivosti Rima do idej časa. Čeprav se je katoliška Cerkev organizacijsko utrdila in številčno zrasla (z misijoni), se je nekaj vendar bistveno spremenilo. Ob smrti Gregorja XIV. je bilo papeštvo odtujeno le prebivalstvu cerkvene države in naprednim krogom Italije. Vedno bolj so mu bili sovražni tisti, ki so se čutili povezane z moderno civilizacijo. Ob smrti Pija IX., 7. februarja 1878, pa je to veljalo za velik del javnega mnenja starega in novega sveta (Aubert 2000: 16).

4.6. Leon XIII.

Papež Leon XIII (1878-1903) se je bolj ukvarjal s spravo v Cerkvi in kulturi. Po mnenju Hansa Künga je papež Leon XIII. v svojem pontifikatu sprva nastopil kot »moderen« in dokaj liberalen papež, saj je Cerkvi odprl pot za socialni in politični razvoj. Končal je s kulturnim bojem (Kulturkampf) z Nemškim imperijem ter podobnimi konflikti s Švico in državami Latinske Amerike. Presegel je negativno nastrojenost do modernizma, demokracije in liberalnih svoboščin, delno tudi do moderne razlage Biblije in cerkvene zgodovine, nadvse pomembno pa tudi do socialnega vprašanja. Napisal je socialno encikliko *Rerum novarum* (1891). V nasprotju z idejo laissez-faire liberalizma, je papež podpiral regulativno politiko države in v nasprotju z idejo socializma je podpiral zasebno lastnino.

Reformirani katoliki so upali na bistvene spremembe v Rimu, vendar so se proti koncu Leonovega pontifikata zopet pokazale nazadnjaške težnje. Spretna kombinacija absolutizma v Cerkvi z včasih spontanimi, včasih populističnimi socialnimi pobudami je postala, z vedno spreminjajočo se taktiko, rimska strategija vse do današnjega pontifikata (Küng 2003: 171-172). Rogier pa dodaja, da je pomen papeža Leona XIII., kljub pomanjkljivostim in ne ravno tako zelo spretni politiki (kakor je bilo sprva rečeno), predvsem v tem, da je povrnil papeštvu ugled, v času njegove vladavine se je v Vatikanu izredno povečalo število diplomatskih predstavništev tujih držav, tudi nekrščanskih, žal pa je spadal med ljudi, ki znajo zasnovati velike načrte, vendar pa jih ne znajo udejaniti, ker jih premalo premislijo (Aubert 2000: 22).

V prejšnjem odstavku je že bila omenjena enciklika *Rerum Novarum*, v prevodu *Nove stvari*, s katero je papež najbolj jasno izrazil mnenje o reševanju perečih vprašanj časa. Enciklika je bila zelo odmeven dokument, ki ga je priznavala poleg cerkvene tudi posvetna javnost (ameriški Senat ga je skupaj z *Quadragesimo Anno*, ki izzide ob 40. obletnici *Rerum Novarum*, uvrstil med uradne akte Senata). Drugi pa so encikliko označili kot samo protisocialistični in reakcionarni dokument, ki v gibanju za pravice delavcev ni imel večjega pomena. Odvrnila pa naj bi delavce od idej socializma. Ker je nekatere dosežke, ki so jih dosegla socialistična gibanja, priznal tudi papež, naj bi socializmu s to potezo odvzel nekaj revolucionarnega naboja in privlačnosti (Aubert 2000: 143).

Enciklika je bila predstavljena 15. maja 1891. Upoštevajoč dejstvo, da se delavski razred oblikuje že v prvi četrtini 19. stoletja, da ja Marx že izdal *Kapital*, da so zlasti v protestantskih krogih že oblikovali delavcem prijaznejše obrate, da so tudi nekateri katoliški duhovniki samoiniciativno opozarjali na težave in skušali pomagati delavcem, se je »najvišja avtoriteta« oglasila zelo pozno. Glavni razlogi za nastanek enciklike so po mnenju Auberta obiski delavcev iz Francije v Rimu po letu 1885, ki jih je organiziral Leon Harmel z namenom, da bi papež spoznal svet tovarniških delavnic, prizadevanje ameriškega nadškofa Gibbonsa za obstanek prve ameriške delavske organizacije, ter javna podpora westminsterskega nadškofa londonskim pristaniškim delavcem (Aubert 2000: 142).

4.7. Pij X.

Volitve Leonovega naslednika so bile zopet nekoliko razburljivejše. Zlasti zaradi ponovno pridobljenega ugleda Cerkve so nekateri, zlasti tisti, ki so bili bolj naklonjeni spravljivi politiki do modernih tokov, menili, da bi bil najprimernejši nekdo, ki bi nadaljeval Leonovo delo, npr. kardinal Rampollo. Različna so bila tudi mnenja, na katero državo naj se Cerkev opre: na Italijo, ki so ji mnogi pripisovali skorajšnji razpad, na Avstro-Ogrsko ali morda Francijo. Nekateri so poudarjali željo po politiki Pija IX., »navadni« ljudje in mnogi duhovniki pa so si želeli papeža, ki bi se ukvarjal predvsem z dušnim pastirstvom. Ker pa je bil papeštvu povrnjen ugled in je postala uradna moralna podpora Vatikana za velike sile po letu 1878 zelo pomembna, so se tudi te intenzivneje zanimale za papeške volitve. Francija je bila naklonjena kardinalu Rampollu, medtem ko ga Avstrija ni podpirala, ker naj bi izražal nenaklonjenost do trojne zveze, krščanskih socialistov in Slovanom naklonjene politike na Balkanu. Avstrijski cesar je dal celo veto na kandidata Rampolla (Aubert 2000: 22-23).

Na volitvah pa je zmagal malo znani beneški patriarh Sarto, ki si je nadel ime Pij X. Intenzivno se je posvetil prenovi Cerkve, kvalitetnejšemu izobraževanju semeniščnikov in obhajanju evharistije z rednim obhajilom. Preoblikoval je rimsko kurijo. Vendar njegove reforme niso bile daljnosežne. Tudi v zunanji politiki je nadaljeval tradicijo prejšnjih desetih Pijev, razdrl je diplomatske vezi s Francijo in Španijo, v Italiji se je oddaljil od krščanskih demokratov, v Nemčiji pa je izkazoval podporo katoliškim delavskim organizacijam in ne krščanskim sindikatom. Zatrli je kakršnokoli pomiritev katoliškega izobraževanja z moderno znanostjo in vedenjem (Küng 2003: 172-173). Do liberalizma je gojil prav sovražen odnos. Bil je nazaupljiv do vsakršne vrste naprednih nagnjenj, tako v Cerkvi kot v vsakdanjem življenju, saj je menil, da bi Cerkev izdala svoje poslanstvo, če bi sprejela oblike moderne civilizacije, kot so jih razglašali liberalci. Zelo zadržan je bil do ideje o popolni suverenosti ljudstva in svobode osebne vesti, popolnoma nesprejemljiva pa se mu je zdela ideja o ločitvi Cerkve od države, prepričan je namreč bil, da so vera, politika in družbenost med seboj povezane (Aubert 2000: 47).

Malo pred njegovo smrtjo, 20. avgusta 1914, se je začela 1. svetovna vojna. Poročila diplomatov o papeževi reakciji ob začetku vojne si nasprotujejo (Aubert 2000: 28). Narode je sicer javno opomnil naj molijo za mir, vendar je bila to precej bleda in pasivna reakcija.

V času globalne katastrofe, 1. svetovne vojne, je vsem postalo jasno, da so prevladujoče moderne vrednote v krizi. Človeško življenje, napredek, narod in industrija so bili razvrednoteni. Ljudje so izgubili vero v razum in napredek, nacionalizem, kapitalizem ter socializem. Možnost za vzpostavitev novega, miroljubnega in pravičnejšega sveta, načrt za katerega je po koncu vojne ponudil ameriški predsednik Woodrow Wilson, so zapravili predstavniki evropske realne politike. Evropa je to izgubo plačala s fašizmom, nacizmom in komunizmom, ki so vsak po svoje povečevali raso ali razred in svoje voditelje in so hoteli v skladu s svojo ideologijo ustanoviti nov svetovni red. Že s 1. svetovno vojno se je začela revolucija epohalnih razsežnosti, ki je odmevala tudi po 2. svetovni vojni: prehod od evrocentrične paradigme modernizma, ki so ga označevali kolonializem, imperializem in kapitalizem, k policentrični paradigmi postmodernosti, ki ima ekumensko razsežnost. Slednje je bilo v Rimu le delno prepoznano in še to prepozno (Küng 2003: 174).

4.8. Benedikt XV.

Ob začetku 1. svetovne vojne je na papeški prestol stopil »diplomat Rampollove šole« (Aubert 2000: 192), Giacomo della Chiesa, Benedikt XV. (1914-22). Nadaljeval je s spravljivo politiko

Leona XIII., vendar pa je sredi vojne, leta 1917 potrdil *Codex Iuris Canonici*, s katerim je potrdil univerzalni primat cerkvenega prava in centralistični sistem, kakor ju je definiral 1. vatikanski koncil.

Njegov predhodnik se je na začetek vojne odzval mlačno, Benedikt XV. pa se je aktivno vključeval v dogajanje. Njegovi predlogi so se nanašali na izboljšanje položaja vojaških ujetnikov, beguncev in nasilno preseljenih, za izmenjavo težkih ranjencev, za vzpostavitev možnosti dopisovanja vojakov s svojimi družinami preko fronte. Vsa leta vojne je vojskujoče strani pozival k pravičnemu miru (v letih 1914, 1915, 1916 in 1917), neuspešni so bili tudi poskusi tajnih diplomatskih posredovanj v letih 1915 in 1917. Papež je posredoval iz človečanskih in krščanskih razlogov, v Vatikanu pa so se bali tudi političnih posledic vojne. Situacija v Avstriji, ki meji s pravoslavnim svetom, posledice morebitne zmage socialističnih idej v Italiji, predvsem zaradi še nerešenega rimskega vprašanja, končno pa bi Evropa zaradi posledic vojne lahko izgubila vlogo nosilke krščanske kulture v svetu (Aubert 2000: 192). Papež v teku vojne ni favoriziral nobene strani, po tem, ko je propadla njegova poslanica iz leta 1917, ko je skušal umiriti strasti in je podal predlog o pogajanjih in povojni razdelitvi ozemlja, pa se je razočaran začel izogibati vprašanjem o miru med narodi (Aubert 2000, 194). Vseeno pa je leta 1917, po dopisovanju glede predloga Štirinajstih točk, sprejel v avdienco predsednika Združenih držav Amerike, Woodrowa Wilsona (Hanson 1987: 42). Italija je po prestopu strani leta 1915 dobila zagotovilo, da Vatikan na povojnih pogajanjih ne bo zastopan, tako da ne bi mogel sprožiti Rimskega vprašanja. Na Pariški mirovni konferenci leta 1919 so bili papeževi predlogi ignorirani, Vatikan tudi ni bil povabljen v Ligo narodov. Zmagovalci so mu zamerili strogo nevtralnost v času vojne. Svoje razočaranje nad mirovnimi pogajaji, ki jih je po njegovem mnenju navdihoval duh maščevanja in ne pravičnosti, iz katere gotovo sledi kaos in nove vojne grožnje, je izrazil v encikliki *Pacem Dei mundus* (Aubert 2000: 195).

4.9. Pij XI.

Obdobje Pija XI. nekateri imenujejo »konkordatomija« (Aubert 2000: 202), saj je za zaščito papeške države v nemirnih predvojnih časih Vatikan sklenil nekaj pomembnih konkordatov, med njimi s fašističnim režimom v Španiji in na Portugalskem. Fašistični režimi v Evropi, npr. v Nemčiji, Španiji in Italiji, so bili Cerкви blizu, saj so vsebovali podobna načela: red, avtoriteta, hierarhija, korporativna ureditev družbe, spoštovanje družine, obsojanje prostozidarjev in komunizma (Aubert 2000: 203).

Dva najodmevnejša konkordata sta konkordata s fašistično Italijo leta 1929 in nacistično Nemčijo leta 1933. S podpisom Lateranske pogodbe so bili razrešeni najbolj pereči problemi med Italijo in Vatikanom. Papež je postal suveren v pol kvadratnega kilometra veliki državi sredi mesta Rim, Italija je priznala rimokatoliško vero kot edino državno priznano veroizpoved in odplačala osvojena ozemlja papeške države. Vatikan pa je priznal Italijo kot suvereno državo, mesto Rim kot prestolnico države. Prav tako je Vatikan obljubil, da se ne bo vmešaval v italijansko strankarsko politiko in dogajanje. Cerkev je ostala edina neodvisna organizacija v Italiji (Hanson 1987: 45).

Za zaščito katolikov v Nemčiji je bil podpisan konkordat s Hitlerjem leta 1933, pri katerem je aktivno sodeloval kardinal Eugenio Pacelli. Papeža naj bi vodili predvsem naslednji vzgibi: nemški škofi so opozarjali na poganske elemente v ideologiji nacizma, kar naj bi bilo ogrožujoče za nemške katolike, poleg tega pa so bili nacisti nasprotniki boljševizma, ki pa naj bi bil po papeževem mnenju še prav posebno nevaren za vero (Aubert 2000: 204-205). Vendar se je situacija po letu 1935 spremenila. Ker je papež uvidel, da s konkordati ne bo mogel zaščititi vernikov, zaradi pretiranega nacionalizma in rasizma, je marca 1937 v enem tednu objavil encikliki *Mit Brennender Sorge* (S pekočo skrbjo), ker naj bi nacistična Nemčija kršila določila konkordata iz leta 1933, in *Divini Redemptoris* (Božji razsodnik) proti komunizmu, saj na bi bil ta v sebi sprevržen in nezdružljiv z odrešenjem krščanske civilizacije (Aubert 2000: 205).

Papež je v tajnosti pripravljaj encikliko *Humani Generis Unitas* (Enotnost človeške rase), ki je obsodila rasizem in antisemitizem, vendar je papež malo pred začetkom 2.svetovne vojne umrl, enciklika pa se je »izgubila« (Passelecq 1997: x).

Papež je leta 1931, ob štiridesetletnici izida enciklike *Rerum Novarum* izdal encikliko *Quadragesimo Anno* (Ob Štiridesetletnici), ravno v času velike gospodarske krize. Papež je v encikliki poudaril pomen krščanske utemeljenosti dela in gospodarstva, vzpodbujal oblikovanje krščanskih sindikatov, mladinskih gibanj, obhajanje katoliških socialnih tednov (Aubert 2000: 232). Natančneje tudi opredelil način, s katerim bi država morala intervenirati za zaščito pravic delavcev. S poudarjanjem korporativizma je enciklika zabrisala mejo med katoliško in fašistično socialno mislijo (Hanson 1987: 43).

Pij XI. pa se je zavedal vpliva in pomena množičnih medijev, tiska in filma, zato je leta 1923 podprl prizadevanja katoliškega tiska za širjenje krščanske misli, leta 1936 pa je bila v Rimu po njegovem predlogu organizirana mednarodna razstava katoliškega tiska (Aubert 2000: 200).

4.10. Pij XII.

Naslednik Pija XI je bil Eugenio Pacelli, Pij XII., »človek, ki je izpogajal konkordat s Hitlerjem in človek, ki je kriv za eno najtemnejših obdobj Vatikana« (Küng 2003: 176).

Eugenio Pacelli je bil prvi papež po tristo letih, ki je bil izvoljen že prvi dan konklava, na katerem je bilo prisotnih vseh 121 kardinalov. Za svojega naslednika ga je predvideval tudi pokojni Pij XI. V njegov spomin in v spomin Pija X., ter napoved, da bo nadaljeval njuno politiko, si je izbral ime Pij XII. Prvih šest let njegovega pontifikata je zaznamovala vojna. Čeprav je želel vplivati na umiritev vojnega stanja, je bil pri tem neuspešen. V maju 1939 je dal pobudo za t. i. konferenco petih (Nemčija, Italija, Francija, Poljska in Vatikan), vendar je bilo že prepozno. V sledečih mesecih je skušal Italijo odvrniti od vstopa v spopad.

Po teh neuspehih pa je papež čakal in se ni več oglašal, ta molk pa so mu mnogi zamerili. Predvsem papežev molk glede koncentracijskih taborišč in sistematičnega uničevanja Judov je še danes črna pika v Vatikanski zunanji politiki in negativno vpliva na odnose med Izraelom in Vatikanom (Hanson 1987: 45). Aubert (2000: 209) pa navaja tri možne razlage, zakaj je papež »čakal«: cerkev naj bi skrbela predvsem za blagor duš in naj se ne bi ukvarjala s političnimi vprašanji, ob morebitni papeževi obsodbi Hitlerja in nacistične politike bi se ti lahko maščevali nad katoliškim prebivalstvom na osvojenih ozemljih pa tudi v Nemčiji, papežovo posredovanje pa bi lahko vodilo v dvom in razkol med samimi nemškimi katoliki čeprav je bil papež zaradi svojega dolgoletnega delovanja v Nemčiji med verniki, duhovniki pa tudi v političnih krogih zelo priljubljen. Kot tretji razlog pa Aubert navaja željo po pospešitvi konca vojne. Zaradi tega papež odkrito ni favoriziral nobene strani, na tak način pa si je tudi želel zagotoviti možnost vloge mediatorja po koncu vojne. Po letu 1941, ko se Sovjetska zveza obrne proti Nemčiji, pa je ostajal tiho, saj naj bi se mu zdela zmaga boljševikov še bolj nesprejemljiva kot zmaga nacistov. Papež je ostal oster nasprotnik komunizma tudi po koncu vojne, kar je sovpadalo z blokovsko delitvijo Evrope in sveta (Hanson 1987:45). Vendar je papež želel ostati izven in nad to delitvijo, zato so mu zlasti Američani očitali nevtralnost. Socialiste pa je vznemirilo papežovo priporočilo krščansko-demokratskim strankam v Italiji, Nemčiji, Franciji, Belgiji in na Nizozemskem, da naj ustanovijo združeno Evropo, ki so jo nekateri imenovali vatikanska Evropa (Aubert 2000: 212).

4.11. Janez XXIII.

Po Küngovem mnenju je leta 1958 začel svoj pontifikat najpomembnejši papež 20. stoletja, Angelo Giuseppe Roncalli, ki si je nadel ime Janez XXIII.

Zaradi njegove starosti so ga imeli mnogi le za prehodnega papeža, ki naj se ne bi ukvarjal z zgodovinskimi vprašanji. Že tri mesece po izvolitvi pa je oznanil začetek novega koncila, na katerem bi bili prisotni škofje s celega sveta. Na njegovo delovanje je vplivalo dejstvo, da je pred zasedbo mesta beneškega patriarha deloval v Bolgariji, Turčiji in Parizu. V tujini je spoznal, v kakšni »vzvišeni osamljenosti« živi Cerkev, v nasprotju z bahaškim obredjem in ceremonialom pa njen pomen nezadržno usiha. Želel je, da bi se Cerkev približala ljudem, predvsem pa tudi laikom, drugim krščanskim in nekrščanskim veroizpovedim. Predvsem pa naj bi iskala s svetom skupne točke in ne razlik (Aubert 2000: 215-218).

Navkljub ostremu odporu kurije je odprl rimskokatoliško cerkev, vpeljal novo paradigmo, t. i. *aggiornamento*, ki bi tlakovala pot prenovi v Cerkvi; zavzemal se je za razlaganje evangelija v duhu časa; za razumevanje drugih ver, zlasti judovstva. Svetu je predstavil dve encikliki: *Mater et magistra*, iz leta 1961, o mednarodnih socialnih pravicah, in *Pacem in terris*, iz leta 1963 (Küng 2003: 181). Zgodovinsko gledano je najpomembnejše dejanje Janeza XXIII razglasitev začetka 2. vatikanskega koncila, ki je pomenil nov prelom za Vatikan. Pomenil je uveljavitev dveh paradigem, reformne in modernistične. Prvo ponazarja načelo *Ecclesia semper reformanda*, poučevanje in življenje v duhu modernega razumevanja evangelija, priznane so bile tudi druge krščanske cerkve. Druga pa pomeni jasno zagotovilo svobode veroizpovedi in vesti, priznanje, da je možno odrešenje tudi izven okvirov krščanstva, prav tako za ateiste in agnostike, če se ravnajo v skladu s svojo vestjo, pomeni tudi pozitiven premik k vprašanju semitizma. Pomembno je omeniti, da je med rezultati 2. vatikanskega koncila tudi deklaracija *Nostra Aetate*, s katero je uradno ovržena krivda židovskega ljudstva za usmrnitev Jezusa Kristusa, izraženo je bilo obžalovanje vsakršnega antisemitizma ter obljubljeni medsebojni spoštovanje in razumevanje (Küng 2003: 182-183).

4.12. Pavel VI.

Papež Janez XXIII. je po koncu prvega zasedanja koncila umrl in nasledil ga je Pavel VI., ki je koncil, kljub nekaterim dvomom, pripeljal do konca. Küng pa navaja še druge negativne rezultate koncila: dosežen je bil le kompromis med srednjeveško protireformacijo, antimodernistično paradigmo cerkve in moderno paradigmo. Takoj po zaključku koncila je postalo jasno, da so reforme in obnova rimskokatoliške cerkve obstale. Cerkvena hierarhija je izgubljala vrednost. Navzven se je Cerkev sicer kazala kot napredna, kar je bilo skušano pokazati z encikliko *Populorum progressio* (O razvoju/napredku narodov). Papež je v encikliko 26. marca 1967

sporočil bogatim narodom, da morajo pomagati svetu in narodom v razvoju (sicer tvegajo božjo jezo in maščevanje revnih) (Hanson 1987: 47).

Vendar pa se je z dvema naslednjima enciklikama izkazalo, kakšno je življenje za vatikanskimi zidovi. *Sacerdotalis coelibatus*, s katero so skušali dokazati resnice, ki ne morejo biti dokazane, to je, da je celibat obveza za duhovnike. S tem dokumentom niso odstranili temeljnega nasprotja, nanašanja na ta-isti evangelij, ki dopušča popolnoma svobodno odločitev za celibat, kjer ni sledi o zapovedi, ki omejuje osebno svobodo (Küng 2003: 188) Revolucionarnega leta 1968 se je zopet pokazala razlika med modernim svetom in Vatikanom, ko je papež z encikliko *Humanae vitae* (Človeško življenje) zavrnil vsako uporabo kontracepcije. Ob izidu te enciklike se je zgodilo prvič, da so papežu odrekli poslušnost tako verniki kot duhovščina, zlasti v Zahodni Evropi in Združenih državah Amerike (Hanson 1987: 47).

Giovanni Battista Montini je bil rojen v bogati meščanski družini. Bil je šibkega zdravja, pogosto bolehen, zato je praktično ves študij, od prvega razreda dalje do univerze, opravil doma. Študiral je tudi književnost, diplomiral pa je iz civilnega prava. Hotel je vstopiti v Vatikansko diplomacijo, a se je po enem letu delovanja na Poljskem zaradi slabega zdravja vrnil v Rim. Papež Pij XI. ga je imenoval za asistenta Italijanske katoliške univerzitetne zveze (FUCI), kjer si je Montini prizadeval, da bi odgovorili na zapletena politična, moralna in kulturna vprašanja Italije pa koncu 1. svetovne vojne. Vendar pa so ga kmalu začeli kritizirati kot preveč naprednega, zato je moral FUCI zapustiti. Začel je delati v državnem tajništvu in kmalu postal tretji človek v Vatikanu s tem, ko ga je papež Pij XII. povišal v substituta državnega tajnika. Montini je med 2. svetovno vojno veliko naredil za Jude, zapornike, pregnance, brezdomce in ranjence. S Pijem XII. sta se odtujila po letu 1950, ko je izšla enciklika *Humani Generis*, ki je bila po Montinijevem mnenju preostra in v neskladju s sodobno teologijo. Poleg tega naj bi bil Montini preveč prijateljski z državami vzhodnega bloka. Zaradi očitane naprednjaštva je bil tokrat preseljen v milansko nadškofijo. V nasprotju z navado ni bil posvečen v kardinala, vendar je bil kot milanski nadškof izredno priljubljen, njegova vrata so bila odprta za vse sloje prebivalstva, tudi za delavce. Montini je namreč spodbujal razvoj katoliškega sindikata ACLI, pri njem so se zbirali tudi številni izobraženci, ki jih je spoznal ali poučeval na FUCI. Ko pa je papež Janez XXIII. leta 1958 v svojem prvem konzistoriju¹⁰ imenoval nove kardinale, je bilo Montinijevo ime na prvem mestu (Aubert 2000: 317-321). V zvezi s Pavlom VI. je potrebno omeniti, da je bil prvi papež, ki je zapustil Evropo in prepotoval skoraj ves svet.. Izvajal je t. i. *Ostpolitik*, s katero je skušal vzdrževati stike tudi z državami za železno zaveso. Papeža sta v

---

¹⁰ Zbor kardinalov pod predsedstvom papeža; katoliški cerkveni svet ali vrhovni cerkveni organ v škofiji (Dolinar K., Knop S. Ur. 2000: 514)

Vatikanu obiskala med drugimi tudi Tito in Ceausescu. V notranji politiki pa je uresničeval sklepe koncila, skušal je čim bolj internacionalizirati kurijo in kardinalski zbor. Imenoval je kar 110 novih kardinalov, večino ne italijanskih (Hanson 1987: 47).

4.13. Janez Pavel I.

Pavla VI. je nasledil Janez Pavel I. Albino Luciani sprva sploh ni veljal za kandidata in si te naloge sploh ni želel. Vendar je po drugem skrutiniju¹¹ postalo jasno, da se vedno več kardinalov odloča zanj in tako je sprejel nalogo. 27. avgusta 1978 je zbranim kardinalom v Sikstinski kapeli predstavil svoj »program« del. Glavni poudarek je namenil reševanju sveta, ki je žejen življenja in ljubezni, pred nevarnostmi, ki mu grozijo (Aubert 2000: 352). Za dosego tega cilja pa je nameraval udejanjati sklepe 2. vatikanskega koncila, ohraniti velike teme cerkvenega nauka, dokončati revizijo Kodeksa cerkvenega prava, spodbuditi evangelizacijo, nadaljevati ekumensko delo in nadaljevati jasni dialog, ki ga je začel Pavel VI. (Aubert 2000: 352). Papež zaradi prekratkega pontifikata cilja ni mogel doseči, postal pa je izredno priljubljen zaradi svoje osebnosti. Papež je bil namreč preprost, neprisiljen, človeški, ponižen in veder človek (Aubert 2000: 354). Umrli je 28. septembra 1978, po samo enomesečnem pontifikatu.

Čeprav je uradna razlaga vatikanskih zdravnikov, da je papež umrl mirno, v spancu, zaradi kapi, še danes mnogi sumijo, da je bil papež umorjen, saj naj bi bil preveč liberalen in naj bi poskušal vpeljati ideje, ki bi bile preveč nasprotne tedanjemu stanju. Poleg tega pa naj bi bil oster nasprotnik organizacije Opus Dei, ki naj bi tudi izvedla njegov umor¹².

4.14. Janez Pavel II.

16. oktobra 1978 pa je mesto v Vatikanu zasedel precej drugačen papež, prvi po Hadrijanu VI., ki ni bil Italijan. Küng ga imenuje kot najbolj kontradiktornega papeža 20. stoletja (Küng 2003: 196).

Janez Pavel II. je bil izredno karizmatičen voditelj, športnik, prava medijska zvezda, ki je Cerkev znal približati množicam z nešteti potovanji, romanji in z vodenjem maš na velikih, odprtih prizoriščih. Vendar pa je tudi njegovim občudovalcem kmalu postalo jasno, kakšna bo, navkljub

---

¹¹ Krog papeških volitev

¹² Glej Hutchinson Robert: Opus Dei: njihovo kraljestvo prihaja

drugačnim napovedim, politika papeža Wojtyła. Prekinil je reforme v Cerkvi, zmanjkalo mu je politične volje za razumevanje vzhodnjaških cerkva, protestantske in anglikanske cerkve, dialog z modernim svetom je nadomestil z enostranskim poučevanjem in dekreti. Njegova reevangelizacija je bila pravzaprav rekatolizacija. V povezavi z 2. vaticanskim koncilom pa mnogi govorijo o izdaji le-tega, zaradi česa so se mnogi katoliki širom sveta odvrnili od Cerkve. Na pohodu so bili zopet centralizem, ki je med drugim pomenil imenovanje škofov ne glede na interese lokalne cerkve, namesto dialoga se je krepila moč inkvizicije in zavračanje svobode vesti in poučevanja v Cerkvi, poudarek je bil na vsem, kar je ozko katoliško ... (Küng 2003: 192-193). Škofovska kritika rimske birokracije, klerikalizma in triumfalizma se jim je vrnila kot bumerang, kar je postalo jasno po razglasitvi novega kanonskega prava, Codex Iuris Canonici, leta 1983, ki je dal papežu, kuriji in nuncijem skorajda neomejeno oblast. To pravo je enkratni instrument moči, predvsem za najpomembnejše odločitve, npr. nominacije kardinalov, ki potem volijo papeža. Papež Wojtyła je napovedal skoraj fantomsko vojno proti sodobnim ženskam, proti splavu, tudi v primeru posilstva ali incesta, proti ločitvam, proti mašniškem posvečenju žensk in proti modernizaciji ženskih redov. Posledično je mnogo žensk zapustilo Cerkev, ki žensk očitno ne razume. Tako je bila okrnjena tudi socializacija mladih v Cerkev in cerkveno življenje. Čeprav si v času 2. vaticanskega koncila ni nihče zamišljal, da bi se lahko kaj takega zgodilo, se je. Papež je bil še kot nadškof v Krakowu zelo blizu napol tajni organizaciji Opus dei, ki je vpletena v različne finančne in vladne škandale. Kot papež pa je dosegel, da je organizacija umaknjena izpod vsakršnega uradnega nadzora in celo beatificiral njenega ustanovitelja (Küng 2003: 192-196).

5. CERKEV KOT INTERESNA SKUPINA

Katoliška cerkev je dolgo uživala privilegiran politični in družbeni status. Ker ga je izgubila, je za uveljavitev in zaščito svojih interesov morala stopiti v politično arena. Ker ni bila več del vladajoče elite, je morala pridobiti političnega zaveznika, ki bi zastopal njene interese pri oblikovanju in sprejemanju zakonodaje. Predvsem pa je morala prebuditi, izobraževati in prepričati vernike, da postanejo politično aktivni in gredo na volitve oziroma jim kaj takega sploh dovoliti (*Non expedit*¹³). Svoje interese je bolj ali manj uspešno in željno prestavljala tudi preko svojih podpornih skupin (npr. Azione Cattolica v Italiji).

V obdobju restavracije Evrope pa vse do konca 1. svetovne vojne, je iskala zaveznice v evropskih monarhijah, v obdobju med vojnama v evropskih fašističnih diktaturah, po koncu 2. svetovne vojne pa se je povezovala s krščansko demokratskimi strankami.

Carolyn Warner je postavila tezo, da je Cerkev (ali katerakoli druga organizirana religija) strateška in preračunljiva organizacija, ki poskuša maksimizirati svoj vpliv. Končni cilj Vatikana in Cerkve je preživeti in širiti svoj nauk in vpliv. Warnerjeva Cerkev primerja z interesno skupino, ki preko političnih strank skuša vplivati na vladne odločitve ter maksimalno izboljšati svoj položaj.

5.1. ALI JE CERKEV (TUDI) INTERESNA SKUPINA?

Interesna skupina je organizacija, katere člani izvajajo pritisk na vlado, vladne uradnike in institucije z namenom, da uresničijo cilje in želje organizacije. Za razliko od političnih strank same svojih članov ne kandidirajo. Mitchell navaja (Warner 2000: 6), da je končni cilj interesne skupine privilegiran status, saj želijo dobiti od družbe več, kakor naj bi jim po mnenju drugih pripadalo. Moe (v Warner 2000: 6) dodaja, da interesne skupine niso neka difuzna družbena gibanja, ampak so institucije z izdelanimi in prepoznavnimi strukturami, ideologijo in izdelanimi notranjimi procedurami.

---

¹³ Pij IX je leta 1868 izdal bulo *Non expedit*, s katero je italijanskim katolikom prepovedal sodelovanje v politiki (Warner 2000: 44).

Papež Pij XII. je dejal, da je Cerkev z ločitvijo od države morala sama, na svoj način, zagotoviti način izpolnitve svojega poslanstva in obraniti svoje pravice. Pred tem pa je na podlagi privilegijev pomoč pri tem zahtevala od vladarjev in držav (že takrat je kot interesna skupina zahtevala drugačen, privilegiran status). Cerkev je lobirala pri demokratičnih vladah za različne ugodnosti: davčne olajšave, oprostitev služenja vojaščine za duhovnike, hotela je imeti (obdržati) primat nad izobraževanjem, ki naj bi ga plačevala država. Vernikom pa je zagotavljala različne skupne dobrine: ponuja verodostojne odgovore na filozofska in moralna vprašanja, klubske (članske) dobrine: prostori in enotni načini čaščenja, posebne vzpodbude: zakramente (Warner 2000: 7).

Cerkev pa ima tudi nekaj neobičajnih lastnosti za interesno skupino. Trdi, da je njen nauk univerzalen, verniki pa jo (običajno) priznavajo kot najvišjo moralno avtoriteto. V odnosih z državo je najbolj občutljivo področje izobraževanja, saj Cerkev v šolah izvaja socializacijo otrok, dijakov in študentov v svoj vrednotni sistem in jih uči morale. Ta področja so ostale interesne skupine prepustile državi.

Cerkev se tudi v naslednjem loči od ostalih interesnih skupin. V politiki evropskih držav je prisotna že stoletja, kot institucija pa še dlje. Čeprav je materialno in operativno prisotna, se želi duhovno distancirati od tega sveta. Cerkev ni bila ustanovljena kakor npr. sindikati, da bi lažje dosegala svoje pravice v boju z nekim institucionalnim sovražnikom, npr. kapitalisti. Od ostalih interesnih skupin pa tudi religij se razlikuje v tem, da morajo biti lokalne Cerkve podrejene Vatikanu, pa čeprav imajo te vsaka svojo in različno zgodovino in se Vatikanu težko podrejajo v vsakem pogledu. O mnogih cerkvenih načelih se ni moč pogajati, npr. ločitev zakoncev je nesprejemljiva in odobrena s strani Cerkve le v izrednih primerih. Seveda si Cerkev pridružuje pravico prvega in edinega razlagalca Biblije (Warner 2000: 5-9).

Ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja so bile vzpostavljene demokratične oblike vladavin. Parlamentarna demokracija je bila za Cerkev zelo problematična oblika vladavine, v kateri je posamezniku omogočena individualna izbira stranke, (še slabše) posameznik ima pravico individualnega pogleda in ocene vladnega delovanja v praksi. Oblast je v rokah posameznika in ne Boga (ali vsaj njegovega zemeljskega namestnika). Zato se je Cerkev trudila demokracijo onesposobiti ali vsaj prepričati ljudi, da se nekatere stvari sicer lahko rešujejo v politični areni, duhovna in vprašanja morale pa niso odprta za javno diskusijo in o njih ni mogoče glasovati (Warner 2000: 9).

Cerkev se je aktivno vključila v politiko tudi po koncu 2. svetovne vojne, ko je podpirala krščansko demokratske stranke, ki so do šestdesetih let ohranjale vodilno vlogo parlamentih zahodno-evropskih držav. Za pričujoče pisanje je razmišljanje o pomenu sodelovanja Cerkve s krščansko demokratskimi strankami zanimivo predvsem zaradi teze, da naj bi povojni krščanski demokrati artikulirali vizijo Evrope, združene po krščanskih načelih, ter bili njeni glavni zagovorniki (Hanson 1997: 52). Posebno člani nemške krščansko demokratske stranke naj bi bili glavni promotorji Združene Evrope (Hanson 1987: 369).

Vendar ta povezava ni bila povsod enako intenzivna. Za primer je predstavljeno sodelovanje Cerkve s strankami v Italiji, Nemčiji in Franciji. Slednji sta še posebno zanimivi, saj sta bili njuna pomiritev in sodelovanje po koncu 2. svetovne vojne temeljni za združevanje Evrope.

5.1.1. ODNOS MED CERKVIJO IN DRŽAVO V ITALIJI

Cerkev je v Italiji imela in še vedo ima poseben pomen. Rim je postal center zahodnega krščanstva v 5. stoletju po Kristusu. Njegova avtoriteta je bila nevprašljiva do reformacije v 16. stoletju, po tem pa postane glavni center katolicizma. Vatikan si je zadal dve poslanstvi: versko, za zaščito katolicizma pred morebitnimi drugimi religioznimi in posvetnimi vplivi, ter poslanstvo za povečanje Cerkvenega vpliva in kontrole. Na položaj Cerkve so vplivali naslednji dogodki: združevanje Italije, 1. vatikanski koncil, bula *Non expedit*, s katero je papež Pij IX prepovedal katolikom sodelovanje v italijanski politiki, Syllabus, enciklika *Rerum novarum*, s katero je papež Leon XIII. postavil temelje katoliški socialni doktrini. Italijanski škofje so se redno zbirali na škofovski sinodi in razpravljali o aktualnih temah. V Italiji je bilo ustanovljenih ogromno škofij, v katerih škofje niso uživali nobene avtonomije, ampak so bili neposredno pod papeževo oblastjo. Papež je nadzoroval tudi vsa semenišča in semeniščnike. Vendar je bil položaj Cerkve na jugu Italije mnogo slabši kakor na severu zaradi slabše organiziranosti škofij; zlasti po letu 1870 je upadlo število duhovnikov, ki ponekod niso imeli na voljo niti najosnovnejših pogojev: Biblije. Delovanje Cerkve je bilo precej odvisno od finančne podpore premožnejših posameznikov, ki zato niso podpirali delovanja cerkvenih podpornih skupin, kakor npr. Azione Cattolica. Na severu Italije je bil položaj skorajda obraten, škofije so prejemale izdatne finančne prilive, tudi duhovnikov je bilo dovolj (Warner 2000: 43-47).

V 19. stoletju se je v evropskem političnem prostoru pojavil eden največjih sovražnikov Cerkve: socializem. Posledično je papež Leon XIII. z encikliko *Esti nos* pozval k oblikovanju (do tedaj nezaželjenih) italijanskih laičnih katoliških organizacij. Pred volitvami leta 1905 je papež odločitev za upoštevanje bule *Non expedit* prepustil škofom. Prepustil jim je odločitev, ali bodo svojim vernikom dovolili udeležbo na volitvah ali ne. Seveda zato, da bi na volitvah preglasovali socialiste. Cerkev je bila sicer skeptična do ustanovitve lastne stranke ali pa, navkljub ideološki bližini, podpiranja kake druge, saj bi na ta način priznavala demokracijo in liberalno državo. Ustanavljanje zmernih katoliških strank je bilo oteženo tudi zato, ker sta papeža Leon XIII in Pij X zagovarjala politiko, da je vsaka akcija katolikov v prvi vrsti cerkvena, zato je morala biti pod nadzorom cerkvene hierarhije (Warner 2000: 47-49).

Vseeno se je pred državnimi volitvami leta 1913 povezala s Katoliško zvezo volilcev in podpisala t. i. Gentilonijev pakt, s katerim so se dogovorili, da bo Cerkev mobilizirala volivce, Katoliška zveza volilcev pa naj bi po morebitni izvolitvi zastopala interese Cerkve, česar pa po dejanskem uspehu na volitvah ni naredila. Za Cerkev je bilo problematično tudi dejstvo, da je bilo v Italiji ogromno brezposelnih mladih moških, ki so se vrnili iz vojne in ki so jih v svoje vrste precej uspešno vabili socialisti in komunisti. Veliko nezadovoljstvo zaradi nespoštovanja Gentilonijevega pakta ter vedno večje število podpornikov v socialističnih in komunističnih vrstah, je skupino katolikov, predvsem duhovnikov in članov *Azione Cattolica*, vzpodbudilo, da je leta 1919 ustanovila stranko *Partito popolare Italiano* (PPI), ki jo je vodil duhovnik Luigi Sturzo. Podporniki te stranke so bili v glavnem mali kmetje in najemniki iz severa ter severno-osrednjega dela Italije in del malega meščanstva (Warner 2000: 49-51). Ustanovitelj Sturzo je zagovarjal strogo ločnico med hierarhično urejeno Cerkvijo in politično stranko, ki se navdihuje v krščanskih idealih. Na volitvah leta 1920 je stranka dosegla 20% glasov, kar pa je bilo premalo, da bi jo Cerkev nadalje podpirala. Papeža Pija XI. je motila tudi strankina »neposlušnost«, ker je zavrnila možnost oblikovanja antisocialističnih koalicij na lokalnih in državnih volitvah (Warner 2000: 51-52). (Sturzov naslednik Alcide de Gasperi je leta 1924 predlagal sodelovanje med katoliki in zmernimi socialisti, kar je bil seveda popolnoma nesprejemljiv predlog (Hanson 1987: 50)). Leta 1922, ko so prišli na oblast fašisti, se je članstvo stranke polariziralo na profašistični del, del pa je ostal zvest ustanovitelju Sturzu. Ker je papež želel doseči sporazum z Mussolinijem in rešiti Rimsko vprašanje (vprašanje papeževe suverenosti in vprašanje suverenosti države Vatikan od Italije, ki se je vleklo vse od združenja Italije) je leta 1924 stranko PPI razpustil. Mussolini je po razglasitvi diktature dal razpustiti vse antifašistične organizacije in dal zapreti Alcide de Gasperija. Fašisti so zato, da bi imeli Cerkev na svoji strani, naredili zelo veliko:

duhovniki so bili oproščeni vojaščine, vlada je financirala obnovo v vojni poškodovanih cerkvenih poslopij, antiklerikalnega ministra za izobraževanje je nadomestil goreč katolik, povečano je bilo število državnih štipendij za duhovniške poklice (Warner 2000: 51-52). Po mnenju Pija XI. je Mussolini Italijo vračal nazaj h krščanskim koreninam (razpela so bila obešena v šolah in sodnih dvoranah). V zameno pa je Vatikan zagovarjal in branil fašiste: Mussolinijeve posege v španski državljanski vojni, vojaško invazijo na Abesinijo. Da bi izboljšal svoj položaj v novi ureditvi, je Vatikan promoviral Mussolinija in fašizem tudi pri prosvetnih delavcih. S podpisom Lateranske pogodbe je bila Cerkev ločena od fašističnega režima, leta 1931 se je z encikliko *Non abbiamo bisogno* distancirala od totalitarizma. To in pa dejstvo, da fašizem Cerkve ni vključil v svoj sociopolitični načrt, je Cerkvi v Italiji omogočilo, da je izšla iz vojne moralno zelo močna (Warner 2000: 54-55).

Zavezniške sile so začele invazijo na Italijo leta 1943. Kralj je Mussolinija odstavil, ta pa je zbežal in postal voditelj Republike Salò. Vatikan se je zavedal političnih sprememb in te republike ni priznal.

Na povojno sodelovanje s krščansko demokratsko stranko je vplivalo tudi dejstvo, da katoliški aktivisti v italijanskem odporniškem gibanju niso bili prav posebno aktivni. Razlog je v Lateranski pogodbi, s katero je Cerkev poostrila nadzor nad Azione Cattolico in njenim članom dovolila le obrobno sodelovanje v odporniškem gibanju, kar je pomenilo, da mnogi povojni aktivisti Krščansko demokratske stranke, tudi tisti, ki so bili socializirani v Azione Cattolica, niso nadalje razvijali in ohranjali duha odporniškega gibanja (Warner 2000: 55-56).

5.1.2. ODNOSI MED DRŽAVO IN CERKVIJO V FRANCIJI

Cerkev v Franciji ima svojo galikansko tradicijo, zato je odnos z Vatikanom drugačen kakor v primeru Italije ali Francije. Mnogokrat je bil že kar konflikten. Zato bo pogled na primeru Francije segal malce dlje v zgodovino. Čeprav je položaj in vpliv Cerkve v Franciji po 2. svetovni vojni najbolj determinirala povezava s kolaborantskim Vichyskim režimom, je za naše pisanje dokaj pomemben antiklerikalizem v Tretji republiki, afera Dreyfus, ki je ločila katolike na nasprotna pola političnega prostora ter zakon o ločitvi cerkve od države.

GALIKANSKA CERKEV

Galikanizem predstavlja neodvisnost francoske cerkve od Vatikana. Štirje galikanski člani so bili podpisani leta 1682. Ta kritična zgodovinska točka je vplivala na odnose med državo Francijo in Vatikanom vse od tedaj. Popolno nasprotje galikanizma je ultramontanizem, ki je ideološko in religiozno gibanje, ki podpira direkten papeški nadzor nad vsemi nacionalnimi Cerkvami. Razcep med tema dvema strujama se je vlekel skozi celo 19 stoletje (Warner 2000: 57-58).

ANTI-KLERIKALIZEM IN KRŠČANSKA DEMOKRACIJA V TRETJI REPUBLIKI (1870-1940)

Obdobje Tretje republike je bilo prvo obdobje nepretrgane parlamentarne demokracije. V tem obdobju so bili cerkveni zavezniki v defenzivi. Ob koncu 19. stoletja je Cerkev izgubila vse vezi z državo, religija v državnih šolah je bila prepovedana, verskim redovom je bilo prepovedano vodenje in poučevanje na zasebnih šolah. Antiklerikalizem je bil zelo močan zlasti leta 1876, ko je francoski premier Jules Ferry poudaril, da bi morali nadaljevati z uveljavljanjem ciljev francoske revolucije, in Cerkvi odvzeti vse privilegije, ki jih je ponovno pridobila v času Drugega cesarstva (Warner 2000: 62).

Cerkev je skušala poiskati zaveznike v politikih, zbranih v političnih »strankah«. Hierarhija je podpirala monarhistične kandidate, nekateri pa so bili bolj za zmerne republikance. Povsem jasno pa se je ogibala krščanske demokracije. Predvidevala je, da bo Tretja republika (mogoče ne ravno v kratkem času), propadla in da bo ponovno ustanovljena monarhija ter povrnjeni cerkveni privilegiji. To se ni zgodilo in na presenečenje vseh, je francoski kardinal Lavignerie leta 1890 pozval francoske katolike, naj se trdno oklepajo republike, saj je to »tip vladavine, ki ne onemogoča življenja po principih sodobne civilizacije«. Kardinalu se je s podobno izjavo leta 1892 pridružil tudi papež Leon XIII. S to politiko pa se ni strinjal pariški nadškof, kakor tudi ne večina vatikanske cerkvene hierarhije. Papež je hotel pretrgati vez med francoskimi katoliki in monarhijo, saj je slednja podpirala galikanizem. Čeprav so bili mnogi podporniki katolicizma v Franciji monarhisti, je Papež Leon XIII. zavračal katoliško monarhistično stranko, njegov naslednik Pij X. in cerkvena hierarhija pa tudi krščansko demokratske stranke (npr. Le Sillon) (Warner 2000: 62-63).

AFERA DREYFUS

Afera Dreyfus je razdelila katolike na dva tabora: na socialne katolike in na konzervativne, buržuazne, monarhistične, jezuite. Tisti, ki so menili, da je Dreyfus kriv veleizdaje, so bili proti republiki, za monarhijo, za vojsko, protižidovsko in katoliško usmerjeni. Afera Dreyfus je mobilizirala katolike med nacionalisti in monarhisti in ne med krščanskimi demokrati (Warner 2000: 64-65)

ZAKON O LOČITVI CERKVE OD DRŽAVE

Leta 1901 je bil sprejet zakon, ki je narekoval vsem verskim redovom, da pridobijo »državno avtorizacijo« ali pa bodo razpuščeni. Niso smeli več voditi osnovnih in srednjih šol. Leta 1905 se je država formalno ločila od Cerkve s tem, ko je umaknila religijsko vzgojo iz javnih šol in ukinila izplačevanje državnih plač duhovnikom. Odziv Cerkve na zakon ni bil enoten. Del hierarhije je zakon razumel kot osvoboditev Cerkve izpod nadzora države, del pa kot resno grožnjo njenemu nadaljnjemu obstoju. Zakon je okrepil papežev vpliv in moč v francoski Cerkvi. Imenoval je škofe, ti pa nadalje duhovnike, ki niso bili blizu galikanski tradiciji. Posledično se je odnos z republiko poslabšal. Ker pa je bilo Cerkvi onemogočeno izobraževanje v osnovnih in srednjih šolah, ni mogla več uspešno socializirati mladih katolikov. Odziv je bili neenoten tudi v Vatikanu. Leon XIII. je zakon sprejel kot dejstvo, s katerim je treba živeti. Pij X. pa je pozval katolike, naj se združijo v stranki, ki bo zaščitila njihove interese. Stranka naj bi bila nepopustljiva in nepripravljena na kompromise z republiko. Zato je Pij X. odstranil vse zmerne prorepublikanske škofe, take, ki bi lahko podpirali krščansko demokratsko stranko (Warner 2000: 65-68).

VPLIV VICHYSKEGA REŽIMA

Tretja republika je bila razpuščena 10. julija 1940, general Pétain se je umaknil v Vichy, v neokupirani del Francije. Katoliška cerkev in velik del katoliškega prebivalstva sta pozdravljala novo ureditev, saj naj bi Cerkev igrala pomembno vlogo v moralni regeneraciji države. Vichy se je oklical za katoliško državo, ki predstavlja vrnitev Francije k domnevnim krščanskim izvorom. Prav tako naj bi nov sistem »eliminiral« vse Jude, prostozidarje, komuniste in vse druge nasprotnike katoliške cerkve. Po Pétainovih besedah je bila vlada navdihnjena od krščanskih načel, zelo hitro so bile odstranjene tudi zakonske ovire pri opravljanju cerkvenih zadev. Odpor proti Vichyju se je dogajal le med nižjo duhovščino. Razlika v položaju Cerkve v Italiji in Nemčiji in na drugi strani v Vichyju je bila v tem, da je bila Cerkev v Vichyju vključena v vlado in se predstavljala kot glavna promotorka vrednot. Cerkev je z opravičilom, da se je borila za

svoj obstanek in obstanek vere, zavračala odporniško gibanje, ker naj ne bi bil lojalen do Cerkve, in je odkrito kolaborirala z okupatorji. Našteto ter nespoštovanje do francoskega vojnega heroja Charlesa de Gaullea, je Cerkvi drastično poslabšalo položaj in ugled po koncu vojne. Seveda po vojni ni obstajala nikakršna možnost za pridobitev kakršnihkoli privilegijev (Warner 2000: 68-71).

USTANOVITEV MOUVEMENT RÉPUBLICAIN POPULAIRE – MRP

Francoska Katoliška in Krščansko demokratska stranka je bila ustanovljena leta 1944 pod vodstvom Georges Bidaulta in bratov Schuman (Davies 1997: 1072).

Imenovala se je Mouvement Républicain Populaire (MRP), ki je v sredinskem in desnem sredinskem političnem prostoru imela več manjših in slabo organiziranih tekmič. Med njimi tudi Parti Républicain Populaire (PRP), ki so jo ustanovili katoliški konservativci, bivši podporniki Vichyskega režima. Cerkev se je povezala z MRP, čeprav je bila stranka v nekaterih pogledih za Cerkev preveč napredna. Razlogov za to je več. Stranka je bila velika, dobro organizirana, saj je imela lokalne pisarne po vsej Franciji, imeli sta podobne politične zahteve, veliko članov MRP je bilo tudi članov Action Catholique, ki je aktivno sodelovala pri promociji MRP. Pri tej so sodelovali tudi duhovniki, ki so pri nedeljskih mašah opozarjali vernike, naj volijo »pravilno«. Še vedno pa njuno sodelovanje ni bilo tako intenzivno, kakor je bilo sodelovanje Vatikanu in Democrazie Cristiane. Kaj takega bi sprožilo burno reakcijo. Tako MRP ni želel, da bi Cerkev kadarkoli postala njegov integralni del niti ji ni priznaval zaslug za uspeh na volitvah. Čeprav je bila Cerkev v odnosu do MRP »potrpežljiva«, je bila nepopustljiva ob vprašanih izobraževanja in v njunem odnosu je prišlo do trenj. MRP je v Narodni skupščini sprejel kompromis, ki je onemogočil možnost pridobitve državnih subvencij za katoliške (religiozne) šole, prav tako se izobraževanje ni več razumelo kot javna služba in država je lahko uveljavila monopol na tem področju. Cerkev pa je zahtevala vsaj možnost obstoja katoliških šol, pri čemer jo je podprlo le vodstvo PRP. Sodelovanje z MRP je postalo vprašljivo (Warner 2000: 110-115).

Trajalo je kar nekaj časa, preden se je Cerkev odločila, da odstopi od sodelovanja z MRP, ki je Cerkvi odrekel podporo na področju izobraževanja. Druge poteze MRP, ki so zbujele nezaupanje Cerkve, so bile še naslednje. Leta 1947 je MRP pritiskal na Vatikan, naj zahteva zmanjšanje subvencij za šole, da bi MRP lahko financiral sodelovanje s socialisti, česar Vatikan ni storil. Leta 1948 se je MRP uprl zahtevi Cerkve po pomilostitvi kolaborantov z Vichyskim režimom. V volilnem letu 1951 so se odnosi z MRP še poslabšali. Čeprav se je MRP posvetoval z Vatikanom glede vprašanja šolstva, ni storil ničesar bistvenega na tem področju, mnogi člani MRP pa so

odkrito kritizirali Cerkev. Prav tako MRP po mnenju Cerkve ni odločno zavračal ekonomskih in socialnih predlogov komunistov, še slabše, MRP ni podprl predloga zakona, ki bi poslabšal položaj komunistične in de Gaullove stranke. Da pa bi komuniste oslabili, se je MRP začel povezovati s socialisti. Tudi o vzpostavitvi te povezave se s cerkveno hierarhijo niso posvetovali (Warner 2000: 130-132).

Čeprav ni bila navedena kot ključna, pa vendarle zgolj v pojasnilo par besed o cerkveni hierarhiji v Franciji. Cerkev v Franciji je bila decentralizirana, škofije so delovale vsaka zase. Papeži so vložili kar precej napora v to, saj so hoteli preprečiti ponovno skupno akcijo galikanskih škofov. Benedikt XV je leta 1919 sicer ustanovil *Assemblée des Cardinaux et Archevêques* (ACA), Skupščino kardinalov in nadškofov, ki pa je bila zgolj posvetovalno telo in ni sprejemala nobenih sklepov, ki bi bili kakorkoli zavezujoči za škofe v Franciji, niti ni oblikovala strategij ali skupnih politik. Francoska Cerkev zato tudi ni nastopila enotno pred podpisom in implementacijo Zakona o ločitvi Cerkve od države leta 1906.

Pij X je katoliška socialna gibanja združil, vendar pa je bila Katoliška akcija (*Action Catholique*) kot nacionalna organizacija ustanovljena šele leta 1931, ki pa so jo kot nacionalno združenje lokalni duhovniki in škofje zavrnil, saj so želeli biti direktno odgovorni le francoskim škofom in ne Vatikanu. Ta ideja je nato prevladala.

Tudi v Franciji so obstajale razlike med regijami v odnosu med Cerkvijo in politiko. V nekaterih predelih so promovirali krščansko demokratske stranke in tudi pripomogli k njihovem uspehu, druge pa, kjer so bili odvisni od finančnih sponzorjev, na primer bogatih škofov in plemstva, pa so podpirali bolj konzervativne kandidate. Krščanska demokracija je zaživela v tistih delih Francije, kjer se je uveljavila relativno pozno: Bretanija, Alzacija, Baskija (Warner 2000: 59-62).

5.1.3. ODNOSI MED DRŽAVO IN CERKVIJO V NEMČIJI

Cerkev se je po združitvi Nemčije leta 1871 povezala s skorajda izključno katoliško stranko *Center* (*das Zentrum*). Stranka je bila v obdobju Weimarske republike neprepoznava in medla. V obdobju Tretjega rajha je propadla in se po koncu vojne ni več aktivirala. Cerkev se je zato povezala z mešano, katoliško-protestantsko stranko *Christlich Demokratische Union Deutschlands* - CDU (Warner 2000: 185-186).

Po združitvi Nemčije leta 1871 se je Cerkev zapletla v kulturni boj, katerega glavna bojišča so bili: uvedba zakonodaje, ki je narekovala strogi nadzor nad katoliškimi šolami, odprava nekaterih redov, med njimi jezuitov, v novi ureditvi so bile poroke neveljavne, če niso bile sklenjene tudi pred civilnim organom, in drugo. V obdobju Weimarske republike je Cerkev ponovno lahko imela svoje šole, povrnjene so ji bile tudi druge ugodnosti. Tako katoliška kakor protestantska Cerkev sta spet dobili nadzor nad svojimi internimi zadevami.

CERKEV V OBDOBJU NACIZMA

Cerkev je nacionalsocializem v splošnem zavrnila, člani stranke niso smeli prejeti zakramentov, pogosto je obsojala strankine rasne ideje, socialno politiko in seveda ustanavljanje nekonfesionalnih (laičnih) šol. Vendar pa je bila Cerkev povezana in je vzpodbujala stranko Center, da je podprla zakon, s katerimi je Hitler dobil diktatorska pooblastila. Prav tako je Cerkev prepustila nacistom rojstne knjige, s katerimi so lahko identificirali Žide. Čeprav Cerkev ni priznala nobene vloge v ustanavljanju Tretjega rajha, so mnogi ljudje obžalovali njeno ignoranco in neučinkovitost pri odkrivanju in obsojanju nacističnih zločinov.

Cerkev je bila ena redkih organizacij, ki je preživela kapitulacijo Nemčije z nespremenjenimi strukturnimi in vsebinskimi okvirji. Čeprav ni bila sistemski del nacistične Nemčije, iz vojne ni izšla kot moralna zmagovalka. Največja izguba Cerkve je bilo razbitje njene mreže pomožnih organizacij, na katerih pomoč in sodelovanje bi Cerkev lahko računala po vojni. Čeprav zavezniške sile Francozov, Američanov in Angležev po koncu vojne niso podpirale Cerkve, so imeli samo katoliki in protestanti dovoljenje za združevanje (Warner 2000: 186-189).

INTERESI CERKVE, NJENA IDENTITETA IN VLOGA V NEMČIJI

Interesi Cerkve v nacističnem režimu so bili zaščiteni s konkordatom iz leta 1933. Nacisti Cerkve niso imeli namena vključiti v sistem, kakor so to naredili v Vichyju, niti ne uničiti. Z razpustitvijo njenih laičnih organizacij pa je ostala osamljena (obstal je samo nemški Karitas). Cerkveno vodstvo je ostalo nespremenjeno, saj ni bilo, kakor v Vichyju, obdolženo kolaboracije. Cerkev je ustvarila mit o nespravljivi sovražnici nacizma in ovrгла idejo kolektivne nemške krivde za vzpon nacizma. Obžalovala je samo dejstvo, da je »nekaj« Nemcev pripomoglo k zločinom Tretjega rajha. Dokončno naj bi o nemški krivdi odločal Bog.

Cerkev se je tako lahko takoj in intenzivno vključila v povojno življenje v Nemčiji. Posvetila se je moralni obnovi Nemčije, ki bi seveda potekala v okvirih katoliške morale in pod vodstvom cerkvene hierarhije. Sodelovala je pri reševanju vprašanja katoliških šol ter pri oblikovanju

novih, vplivnih političnih strank, v katerih bi imela tudi sama pomembno vlogo (Warner 2000: 189-192).

5.2. CERKEV IN KRŠČANSKA DEMOKRACIJA

Krščanska demokracija je ideologija, ki išče rešitve socialnih, ekonomskih in političnih vprašanj na podlagi krščanskih načel. Spoštuje demokracijo, ker prinaša osebne pravice in ker je najbolj pošten način za reševanje ekonomskih, političnih in socialnih neenakosti. Poudarja socialno solidarnost, sočutje za revne in uboge, državno intervencijo za omiljenje razdiralnih učinkov industrializacije. Razredna ureditev se ji zdi prisiljena in neprimerna (Warner 2000: 10). Michael Patrick Fogarty pa pravi, da je krščanska demokracija v grobem pomenu gibanje tistih laikov, ki se na podlagi lastne iniciative in na podlagi krščanskih načel zavzemajo za reševanje političnih, ekonomskih in socialnih vprašanj. Pri tem izhajajo tudi iz praktične izkušnje, da je v modernem svetu demokracija najboljša oblika vladavine. Vlada, država, lokalna skupnost, podjetje niso samo za in od ljudi, pač pa tudi pri ljudeh (v Hanson 1987: 369).

V političnem spektru se uvrščajo v sredino ali desno sredino. Njihov ekonomski program umirja kapitalizem (kar jih uvršča v sredo), njihov socialni program pa ima konzervativne (za Cerkev) in neokonzervativne elemente (program za socialno blaginjo) (Warner 2000:10).

Krščansko demokratske stranke v Evropi dosežejo svoj višek med leti 1945 in 1960, potem pa njihova moč začne počasi upadati. Bile so zmagovite v Avstriji, Nemčiji, Švici, Belgiji, Nizozemski in v Luxemburgu. Izjema je le francoska stranka, ki je na volitvah leta 1946 sicer prejela 25% glasov, leta 1951 pa je njena podpora padla na vsega 11% (Warner 2000: 114). Razlogov za njihov uspeh je več: mnogo konzervativnih volivcev je krščansko demokratske stranke podprlo, ker so nasprotovale levičarskemu radikalizmu, bile so zavezane parlamentarni demokraciji in zasebnemu podjetništvu, kar se je skupaj s izboljšanim sistemom socialne varnosti in blaginje dobro povezovalo s konzervativnim in individualističnim duhom časa (Conway 1997: 97).

Povojne krščansko demokratske stranke v Italiji, Nemčiji in Franciji niso nastale na pobudo Vatikana. Stranke pa so prepoznale prednost sodelovanja s Cerkvijo, ki je še vedno mnogim ljudem predstavljala najvišjo moralno avtoriteto (Warner 2000: 10-12). Poleg tega se jim je zdelo enostavno prav, da se povežejo s Cerkvijo:

Our adversaries accuse us of being influenced by priests. Because Christian Democracy is, above all, Christian, it would be absurd, if it disregarded its pastors, and, on the other hand, the priest cannot disinterest himself in his spiritual children.

(Giuseppe Sala, v Warner 2000: 168)

Sali v svoji knjigi pritrjuje tudi Martin Conway, ki meni, da se je mnogim katolikom povezava s stranko, ki bi branila Cerkev ter katoliške socialne in moralne vrednote, zdela popolnoma samoumevna. Ne samo to, močne mreže katoliških socialnih, ekonomskih in izobraževalnih institucij so krepile občutek katoliške identitete v povojni Evropi (Conway 1997: 97).

Sicer pa sodelovanje ni bilo popolnoma samoumevno, zadržki strank, pa tudi Vatikana so izhajali iz zgodovine, iz predvojnega in medvojnega obnašanja. V Franciji je bila ta povojna naveza mnogo bolj površinska kakor na primer v Italiji (Cerkev je aktivno sodelovala tudi v predvolilni kampaniji. Nudila je pomoč v materialu, denarju in v logistiki), kjer je Cerkev iz vojne izšla zelo močna, pa vendar se je intenzivno povezala s stranko, predvsem zato, ker je v tem videla priložnost kontrole in vpliva na vlado. Tako bi se tudi lažje zavarovala pred komunizmom, tako na institucionalni, kakor na ideološki ravni. Za Cerkev v Franciji pa komunizem ni bil toliko politični, kakor pa moralni problem (Warner 2000: 95).

Nemška povojna Krščansko demokratska stranka je bila še najmanj katoliška od vseh, saj je bila mešana katoliško-protestantska stranka¹⁴. Njena gonilna sila je bil eden najbolj priljubljenih nemških kanclerjev in graditelj povojne Evrope, Konrad Adenauer. Sprva je zaobjemala širok spekter krščanskih, demokratičnih in tudi socialističnih in nacionalnih političnih preferenc. S prihodom Adenauerja pa so bili levičarji v stranki zatrti, prednost je dala pragmatičnim politikam za obnovo porušene države in se ideološko premaknila proti desni sredini (Warner 2000: 192-202).

Za naše pisanje so krščansko demokratske stranke pomembne predvsem zato, ker so se bolj ali manj intenzivno naslonile (povezale z) na Vatikan, ker so sodelovale v povojni izgradnji Evrope, ker so iz njih izhajali t. i. graditelji Združene Evrope (npr. Adenauer, de Gasperi, Schuman) in

---

¹⁴ Uresničilo se je mnenje jezuitov, ki jim je pritrjeval sam papež Pij XII., da bodo morali nemški katoliki in protestanti po vojni delovati skupaj (Warner 2000: 196)

ker je povojna krščanska demokracija artikulirala vizijo Evrope, združene po krščanskih načelih (Hanson 1987: 52).

Tudi v tem poglavju ne moremo zaobiti 2. vatikanskega koncila. Avtorica Carolyn Warner se namreč sprašuje, če je po koncilu Cerkev še nastopala kot interesna skupina.

Pobudnik 2. vatikanskega koncila, papež Janez XXIII., je leta 1958 (na novo) definiral poslanstvo Cerkev: širjenje miru in pravice po svetu. Namen Cerkev je torej spremeniti svet in ne zgolj pokristjanjevati nevernike (Warner 2000: 217). Vendar pa mora biti tudi nova naloga Cerkev (mir in pravica v svetu) uvrščena v politično agendo pomembnih politikov, ki podpirajo (so-financirajo) to misijo (Warner 2000: 219).

Na 2. vatikanskem koncilu je bila predstavljena nova vizija Cerkev kot skupnosti vernikov, ki se želijo dejavno vključiti v sodobno in pluralistično družbo (Conway 1997: 98). Cerkev kot Božje ljudstvo, v katerem so vsi verniki božji svečeniki, ne glede na to, kako visoko na hierarhični lestvici so. Cilj koncila je bil tudi približati Cerkev sodobnemu svetu, priznana je bila ločitev Cerkev od države. Zelo pomembno je »spoznanje«, da morda vendarle obstajajo določene meje v cerkvenih zahtevah in da sam obstoj Cerkev še ne pomeni, da je upravičena do najrazličnejših privilegijev s strani države. Nacionalne cerkve so zato v veliki meri nehale pritiskati na vlade z različnimi zahtevami, sam Vatikan pa se nikoli ni odrekel posebnega statusa in ni spremenil želje po državnem financiranju Cerkev in najrazličnejših subvencijah.

Implementacija sklepov koncila je zavisela od posamezne nacionalne Cerkev. Italijanska in nemška Cerkev sta ostali politična akterja. Cerkev v Italiji je na Krščansko demokratsko stranko pritiskala predvsem na področju socialne politike (zakonske razveze, abortus), ter nagovarjala katolike, naj podprejo stranko na volitvah. Cerkev v Franciji je sicer izstopila iz aktivne politike, zaradi položaja pa se je morala modernizirati še pred koncilom.

Koncil pa ni spremenil nekaterih pomembnih stvari, zaradi katerih je Cerkev še vedno morala delovati kot interesna skupina: laiki niso bili vključeni v delovanje Cerkev, Cerkev je imela (ima) ogromno infrastrukture, ki je stara in draga za vzdrževanje, državne subvencije pa bi znatno olajšale to finančno breme. Vprašanje, ki se pojavlja vseskozi je seveda izobraževanje, ki Cerkvi pomeni temeljni socializacijski prostor za mlade vernike.

Papež Janez Pavel II. je mnoge sklepe koncila označil kot škodljive (svoboda vesti, zmanjšanje papeških pooblastil, ki so bile razporejene na škofijske kolegije) (Warner 2000: 204-220).

Po nemirnih šestdesetih letih se je spremenila tudi katoliška politika, saj mnogi katoliki prej omenjene povezave med vero in pripadnost stranki niso več priznavali. Občutek pripadnosti neki skupnosti katolikov, ki je dajal zagon nastajajočim strankam od konca 19. stoletja, je zbledel pred novo nastajajočim religioznim in političnim pluralizmom. Navkljub spremembam so določene stvari v Cerkvi nespremenljive: osrednja vloga papeža, vizija Cerkve kot zadnjega branika neizpodbitne resnice v grešnem in tujem svetu ter principa, ki vodita katoliško politično akcijo. To pa sta zaščita Cerkve in njenih sorodnih organizacij ter implementacija cerkvenih politik, predstavljenih v papeških enciklikah (Conway 1997: 99-100).

Z izvolitvijo kardinala Wojtyła in padcem železne zavese se je v evropski prostor »vrnil« nepopustljiv katolicizem, ki se ga družbeni dogodki v Zahodni Evropi niso dotaknili (Conway 1997: 99).

6. CERKEV IN ZDRUŽEVANJE EVROPE

V zadnji del nas bodo uvedle besede dr. Antona Stresa: katoliška cerkev je ves čas moralno podpirala združevanje evropskih držav in narodov, ker podpira vse tiste našete vrednote,¹⁵ na katerih so zgrajene demokratične evropske države in so podlaga evropske zveze (Družina 1999, št. 35: 3).

Iz pregleda »projektov« za združevanje Evrope lahko rečem, da se delijo na dve obdobji, tiste pred in tistega po 2. svetovni vojni. Skupno vsem projektom pred vojno je, da so bili neuresničeni, nekateri njihovi avtorji so bili označeni kot pesniki (Toplak 2003: 80). Predlog Jurija Podjebradskega (Toplak 2003: 46-47) iz 15. stoletja, je v nekaterih idejnih potezah nekoliko podoben današnji strukturi Evropske unije, čas za njegovo uresničenje pa ni bil pravi.

Konec vojne je v Evropi pomenil čas razmisleka o prihodnjem življenju na tej celini. Oba dela sta se, vsak zase (vsak zaradi drugega), začela povezovati.

Rimskokatoliška cerkev pa (je) živi(ela) hkrati v in ob Evropi. Geografsko gledano Vatikan leži približno v središču Evrope (Avignon je bliže temu idealu). Duhovno pa je (bila) Cerkev včasih zelo oddaljena od Evrope in duhovnih tokov, ki so izhajali iz evropskega prostora. Cerkev je svoje odnose, potem ko je izgubila svoj privilegiran položaj, z državami začela urejati s konkordati, s katerimi si je skušala zagotoviti če že ne privilegiranega pa vsaj zelo ugoden položaj vsaj na področju davkov in šolstva.

Vatikan se je mnogokrat izkazal kot duhovno odtujenega »navadnim« vernikom in se ni odzival na spremembe v Evropi. Uradni Vatikan je zelo aktivno spremljal dogajanje v Evropskih skupnostih vsaj od leta 1970. Katoliško prebivalstvo pa je že pred 2. svetovno vojno želelo z ekonomskimi in gospodarskimi načini zmanjšati politična nesoglasja med državami. Omenila sem že, da je bil leta 1926 ustanovljen *Francosko nemški odbor za informiranje in dokumentacijo*. Člani tega odbora so bili najuglednejši nemški (Bosch, Thyssen) in francoski (Gillet, Laurent) industrijalci, pa tudi intelektualci in politiki, med drugim bodoči nemški kancler *Franz von Papen* in tedanji berlinski škof. Odbor si je prizadeval za francosko – nemško

---

¹⁵ Stres se je v tem članku skliceval na praškega nadškofa Vlka, ki je v nekem svojem predavanju naštel šest *značilnih evropskih vodilnih državniških idej*: razlikovanje med religijo in politiko, zavest o dostjanstvu sleherne človeške osebe, človekove pravice, pravna in socialna država ter mednarodno sodelovanje.

zbliževanje in v vnovični vključitvi Nemčije v evropsko diplomacijo videl prvi pogoj za uspeh združevanja. Nujno potrebna pa bi bila tudi sprememba mentalitete in odnosa do drugega naroda na obeh straneh, zato so tako v Nemčiji – med drugim v Kölnu pod okriljem mladega katoliškega župana Conrada Adenauerja - kot v Franciji organizirali več srečanj, h katerim so pritegnili tudi tako imenovano »rensko mrežo« katoliških intelektualcev, iz katere je potem nastala francosko-nemška Katoliška akademska zveza, ter francosko združenje Unija za resnico. V obmejnem francosko-nemškem porenskem območju je sredi dvajsetih let prišlo tudi do pobude povezovanja strank krščanske demokracije. Francoskim in nemškim politikom so se pridružili tudi politiki iz Belgije, Avstrije in Italije (Toplak 2003: 97).

Cerkev je bila kar nekaj časa opazovalka političnih procesov v Evropi.

Ker pa se je projekt uspešno razvijal in pridobival nove članice, je Vatikan že 10. novembra 1970 v Bruslju odprl nunciaturo in tako pokazal na pomembnost, ki jo je pripisoval združevanju Evrope¹⁶.

Zanimanje uradnega Vatikana se je v sedemdesetih povečalo, leta 1980 pa je ustanovljen COMECE, Komisije škofovske konference Evropske skupnosti.

Danes je prisotnost Cerkve v Bruslju izredno očitna in živa. Ob Evropski konvenciji pa se je s pisnimi predlogi polno angažirala. Prisotna je tudi v evropskem parlamentu, ki ga pojmuje kot eno ključnih evropskih institucij. Parlament je večkrat nagovoril papež Janez Pavel II., med drugim tudi leta 1979, ko je parlament prvič zasedal v sestavi, izvoljeni na splošnih volitvah v Evropski parlament. Po mnenju teologa Künga njena stališča tam predstavlja Evropska ljudska stranka¹⁷.

6.1. COMECE: COMmissio Episcopatum Communitatis Europensis

V sedemdesetih letih je potekala razprava o institucionalizaciji tesnejšega sodelovanja med škofovskimi konferencami in Evropsko skupnostjo. Odločitev o ustanovitvi COMECE je bila sprejeta malo pred prvimi neposrednimi volitvami v Evropski parlament, formalno pa je bil

---

¹⁶ http://www.comece.org/upload/pdf/evo_cath_EN_050509.pdf, str. 58

¹⁷ http://service.spiegel.de/cache/international/spiegel/0_1518_348471.00.html

ustanovljen 3. marca 1980. Nasledil je Evropsko katoliško pastoralno informacijsko službo, European Catholic Pastoral Information Service (SIPECA), ki je delovala v letih 1976 do 1980.

Cilji COMECE so spremljanje in analiziranje političnih procesov v Evropski uniji, informiranje Cerkev o razvoju evropskih politik in zakonodaje ter podajanje mnenj o izzivih združene Evrope¹⁸.

COMECE danes sestavlja enaindvajset škofov, predstavnikov škofovskih konferenc držav članic Evropske unije. Prihajajo iz Avstrije, Belgije, Češke, Anglije in Walesa, Francije, Nemčije, Grčije, Madžarske, Irske, Italije, Litve, Luksemburga, Malte, Nizozemske, Poljske, Portugalske, Skandinavije, Škotske, Slovaške, Slovenije in Španije. Škofovska konferenca Švice je pridružena članica¹⁹.

Čeprav zagotovo nisem pregledala vse možne literature, vseh govorov, pisem, pripomb o Cerkvah in združevanju Evrope, bi v nadaljevanju rada predstavila tri dokumente, ki ocenjujejo vlogo Cerkev in katolikov v Evropi.

Izbrala sem jih, ker vsebujejo tisto sporočilo, ki se pojavlja kakor rdeča nit pri izjavah Cerkev o Evropski uniji. Izbrala sem jih tudi zato, ker so avtorji različni (papež, škofje, kot predstavniki cerkvene hierarhije in laiki). V časopisu Cerkevni dokumenti 49, ki ga izdajajo slovenske rimskokatoliške škofije, je med drugim tudi tekst *Izjava: Bodimo priče Kristusa, ki nas je osvobodil*, ki je nastala na posebni škofovski sinodi o Evropi v Rimu leta 1991. Evropski škofje so se zbrali, da bi debatirali o položaju Cerkev v Evropi po »čudežnem dogodku«, padcu berlinskega zidu. Ob začetku novega tisočletja je papež Janez Pavel II. predstavil Posinodalno apostolsko spodbudo Cerkev v Evropi (*Ecclesia in Europa*), sinoda pa je potekala od 1. do 23. oktobra 1999. Predstavlja razmišljanje o Evropi na prehodu v tretje tisočletje, med drugim tudi o pomenu evropskih institucij.

Zadnji predstavljeni dokument, ki ga škofje sami uvrščajo med priporočila in ne med uradne cerkvene dokumente, je nastal ob Evropski konvenciji. Na željo škofov so ga napisali ugledni teologi, vsebuje pa predloge za dopolnitev Pogodbe o ustavi za Evropo.

---

¹⁸ Otto Kallscheuer ocenjuje, da v Bruslju deluje več cerkvenih lobistov, ki opravljajo svoje delo podobno kakor drugi lobisti, vendar pa na področju Evrope ne obstaja glas, ki bi predstavljal evropski katolicizem, razen globalnega glasu, ki ga predstavlja papež. Cerkev v Bruslju nima akterja, ki bi predstavljal »verske zadeve« in Cerkev nima Evropske agende (http://h-quandt.stiftung.de/root/index.php?lang=de&page_id=884).

¹⁹ http://www.comece.org/comece.taf?_function=who&idlanguage=en

6.2. KATOLIČANI V EVROPI

V Rimu je od 28. novembra do 14. decembra 1991 potekala posebna škofovska sinoda, na kateri so se zbrali škofje iz zahodne, vzhodne in srednje Evrope. Namen sinode je bil *analizirati spremenjen položaj v Evropi po padcu politično – ideološke meje med Vzhodom in Zahodom in pretehtati posledice tega novega položaja za delovanje katoliške Cerkve na tej celini ter poživiti sodelovanje z drugimi krščanskimi Cerkvami in cerkvenimi skupnostmi, pa tudi s pripadniki drugih verstev in z ljudmi dobre volje* (Dolenc v Valenčič 1992: 3).

Izjava je razdeljena na štiri dele.

Prvi del ima naslov *Pomembnost sedanje ure za krščansko vero in zgodovino Evrope*, glavna poudarka pa sta na *sedanjem zgodovinskem trenutku Evrope*, sesutju komunističnega sistema, ki so ga poimenovali kot čudež in znamenje božje navzočnosti ter božjega načrta. Vzroki za sesutje komunističnega sistema so bili ekonomski, socialni in politični. *Globlji vzroki zanj pa so bili etične, antropološke in naposled duhovne narave* (Škofovska sinoda v Valenčič 1992: 8). Čeprav je komunizem propadel, pa v *novi nastajajočih družbah ostajajo njegove rane in njegova dediščina*. V zahodni Evropi pa se, kljub visokemu znanstvenemu, gospodarskemu, socialnemu in tehničnemu napredku, vedno bolj izpostavlja le zadovoljevanje egoističnih potreb in želja posameznikov. Škofje so bili mnenja, da je bila Evropa postavljena pred *novi odločitvi za Boga*.

Drugi poudarek pa je bil na krščanski veri ter kulturnih in duhovnih koreninah Evrope. Evropa temelji na dediščini Grčije in Rima, na dosežkih latinskih, keltskih, germanskih, slovanskih in ugrofinskih ljudstev, na hebrejski kulturi ter islamskih vplivih. Vendar pa so škofje poudarili, da *nihče (pa) ne more zanikati, da k trajnemu in najglobljemu temelju Evrope odločilno spada krščanstvo*. Pri tem so tudi poudarili, da Evropa in krščanstvo ne sovpadata. Krščanstvo je po njihovem mnenju Evropi dalo nekatera temeljna načela človečnosti. Ta je v ospredje postavila človeka in njegovo osebno dostojanstvo ter *prapravno temeljno človeško bratstvo kot počelo solidarnega sožitja različnosti in ljudstev* (Škofovska sinoda v Valenčič 1992: 10).

Drugi del izjave nosi naslov *Življenjsko središče in mnogotera pota nove evangelizacije*. Cerkev se čuti poklicana, da prebivalcem Evrope, ki so, nekateri ranjeni od komunizma, drugi pa zgolj egoistični posamezniki, ponudi novo upanje. Cerkev se pripravlja na novo evangelizacijo (o kateri govori tudi Janez Pavel II v posinodalni apostolski spodbudi Cerkev v Evropi), ki pa ni

program za *restavracijo nekdanje Evrope, temveč pomoč in spodbuda za odkritje lastnih krščanskih korenin in za vzpostavitev globlje civilizacije, ki bo bolj krščanska in zato bolj človeška* (Škofovska sinoda v Valenčič 1992: 11).

Nujnost dialoga in sodelovanja z drugimi kristjani, Judi in vsemi, ki verujejo v Boga je naslov tretjega dela izjave. Že naslov povzame bistvo napisanega. Pri novi evangelizaciji naj bi sodelovali vsi kristjani. Tudi pravoslavni, pri čemer škofje z žalostjo ugotavljajo, da se jim škofje iz vzhodnih cerkva Evrope na sinodi niso mogli pridružiti. Judje so označeni kot starejši bratje kristjanov. Njihova vera in kultura pa sta sestavni del evropske človečnosti. Škofje za izredno pomemben označijo tudi zgodovinski in sedanji odnos z muslimani (Škofovska sinoda v Valenčič 1992: 21).

Verjetno najpomembnejši je zadnji del Izjave z naslovom *Naloga Cerkve pri graditvi takšne Evrope, ki bi bila odprta za vesoljno solidarnost*. Evangelizacija je izziv ne le za kristjane ampak tudi za civilne družbe in države, ki bi morale biti urejene bolj »humano«. Laiki bi h gradnji nove Evrope prispevali z naslednjimi dejanji: *pospeševanjem človeškega dostojanstva, spoštovanjem nedotakljive pravice do življenja* (nasprotovanje splavu? op. a.), *s promocijo pravice do svobode vesti in verske svobode, s spoštovanjem zakona in družine kot prvenstvenima področjema socialnega prizadevanja in »humanizacije«* (počlovečevanja), *s karitativno službo ljubezni in dela usmiljenja, s skrbjo za skupni blagor in vključevanje v politiko, z odgovornostjo v gospodarstvu, s skrbjo za ohranjanje stvarstva, z evangleizacijo v območju kulture, izobrazbe in vzgoje ter sredstev družbenega obveščanja* (Škofovska sinoda v Valenčič 1992: 23).

Cerkve se čutijo odgovorne pri ustvarjanju nove Evrope, njihov vložek se jim ne zdi zanemarljiv. Poudarjajo namreč, da uspeh Evrope ne temelji le na gospodarskem uspehu. *Nova Evropa nujno predpostavlja pri svoji graditvi soglasje in priznavanje temeljnih vrednot ter zahteva pristen ideal* (Škofovska sinoda v Valenčič 1992: 25).

Škofje so tudi poudarili, da je potrebno zavreči »evrocentrizem«, katerega del sta bila tudi imperializem in zatiranje drugih narodov ter izkoriščanje naravnih bogastev njihovih dežel, katerih posledice so danes vidne v revščini in bedi teh območij (Škofovska sinoda v Valenčič 1992: 26).

Poleg uradne izjave škofov so v časopisu dodani *interventi* (prispevki, razmišljanja) drugih udeležencev sinode. Poleg kardinala Godfrieda Dannelsa, kardinala Paula Pouparda, nadškofa Miroslava Vlka iz Prage, škofa Franca Krambergerja iz Maribora, pisatelja in profesorja Alojza Rebule iz Trsta, je svoj prispevek na temo Evropska kultura po padcu komunizma dodal tudi

filozof Rocco Buttiglione, neuspešni kandidat za komisarja sedanje Evropske komisije. (Njegova kandidatura je bila neuspešna zaradi izražanja nestrpnosti do homoseksualcev in žensk.)

6.3. CERKEV V EVROPI – ECCLESIA IN EUROPA

Posinodalna apostolska spodbuda je nastala na temelju dveh sinod evropskih škofov (iz leta 1991 in 1999). Poudarek je na novi evangelizaciji Evrope, ki »jo je doletela izguba krščanskega spomina«, kar se kaže v *agnosticizmu in skepticizmu današnjega časa, v moralnem in verskem pluralizmu, zanikanju Boga, v vrtenju okoli lastnega jaza, v zanikanju vrednot, v strahu pred prihodnostjo, v razdrobljenosti bivanja in splošni odtujenosti človeka* (Janez Pavel II. 2003: 7). *Evropa pozablja na svoje krščanske korenine, kar se med drugim vidi tudi v zavračanju omembe krščanstva kot konstitutivne dediščine evropske celine v evropski ustavi* (Janez Pavel II. 2003: 13). Janez Pavel II. je bil v svojih besedah zelo slikovit: *bližnja prihodnost bo pokazala, ali bomo znali uspešno graditi evropsko hišo ali pa babilonski stolp* (Janez Pavel II 2003: 13).

Papež je mogoče prav zaradi zadnje primere četrto poglavje, ki nosi naslov Evangelij upanja za novo Evropo, uvedel z naslednjimi besedami iz knjige Razodetja:

»Videl sem tudi sveto mesto, novi Jeruzalem,
ko je prihajal z neba od Boga« (Raz 21,2)

Temeljno sporočilo tega besedila je namreč v tem, da je Evropa v duhovnem in vrednotnem razsulu, razkristjanjena in potrebuje prenovo, ki jo prinaša Cerkev s procesom nove evangelizacije. Papež spodbuja nadaljnje širjenje Evropske unije, kamor naj bi se čimprej vključila vsa evropska ljudstva. Poudarja pa, da mora biti širitev spoštljiva do vseh, pri čemer načeli subsidiarnosti in solidarnosti nista dovolj. Spoštovati je potrebno bogastvo narodnih identitet, zgodovinske in kulturne posebnosti novih članic. Papež je poudaril tudi pomembnost *mednarodnih ustanov*. Posebno je omenil Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi, ki si s ščitjenjem človekovih pravic in temeljnih svoboščin prizadeva za mir in stabilnost, za sodelovanje v gospodarstvu in varovanju okolja. Ustanovi, ki podpirata enotnost celine in v globljem pomenu služita človeku, sta tudi Svet Evrope in Evropska zveza (unija, op.a.) (Janez Pavel II. 2003: 96). Papež v naslednjem odstavku omenjene ustanove prosi:

Skupaj s sinodalnimi očeti te evropske ustanove in evropske države prosim, naj priznajo, da mora biti dobra družbena ureditev zakoreninjena v pristnih moralnih in državljskih vrednotah, s katerimi naj bi se državljani, kolikor je mogoče, strinjali. Obenem moramo upoštevati, da so te vrednote predvsem dediščina različnih družbenih skupnosti. Pomembno je, da ustanove in posamezne države priznajo, da k tem družbenim skupnostim spadajo tudi Cerkve in cerkvene skupnosti, ter druge verske organizacije. Pri izpolnjevanju svojih nalog bi različne državne in evropske ustanove morale delovati z zavestjo, da bo njihov pravni red v celoti spoštoval demokracijo le, če bo predvidel oblike »zdravega sodelovanja« s Cerkvami in verskimi organizacijami (Janez Pavel II. 2003: 97). Nagovoril je tudi pisce evropske ustave, naj se navezujejo na evropsko versko, zlasti krščansko dediščino. V ustavi naj bi bila Cerkvi zagotovljeno: pravica Cerkve in verskih organizacij, da se svobodno organizirajo po svojih statutih in prepričanju; upoštevanje posebne identitete verskih skupnosti in ukrepi za strukturiran dialog Evropske zveze s temi verskimi skupnostmi; upoštevanje pravnega položaja, ki ga Cerkve in verske ustanove v državah članicah uživajo že zdaj (Janez Pavel II. 2003: 97). V nadaljevanju pa papež pravi, da krepitev združevanja Evrope kristjane spodbuja, naj pri procesu združevanja in sprave sodelujejo s teološkim, duhovnim, etičnim in socialnim dialogom (Janez Pavel II. 2003: 100).

Bralcu, ki vsaj nekoliko pozna Evropsko unijo, se gotovo zdi zelo zanimivo ali pa ga celo zbode v oči dejstvo, da papež ne govori o Evropski uniji, ampak o Evropski zvezi. Termin unija je bil izbran prav zato, ker izraža večjo stopnjo povezanosti, kakor termin zveza. Tudi pri pregledovanju druge literature in člankov iz verskega tiska sem zasledila skorajda striktno uporabo termina zveza.

6.4. POGODBA O USTAVI ZA EVROPO, Izhodišča za evalvacijo

I – 52 člen

Status cerkva in nekonfesionalnih organizacij

(1) Unija spoštuje in ne vpliva na status, ki ga cerkve in verska združenja ali skupnosti uživajo v državah članicah po nacionalnem pravu.

(2) *Enako Unija spoštuje status svetovnonazorskih in nekonfesionalnih organizacij po nacionalnem pravu.*

(3) *Unija tem cerkvam in organizacijam priznava njihovo identiteto in poseben prispevek ter z njimi vzdržuje odprt, pregleden in reden dialog.*

Zgoraj navedeni člen²⁰ je rezultat ostre polemike ob vprašanju ali omeniti krščanstvo in Boga v ustavi ali ne.

Predloge za sestavo poročila: *Pogodba o ustavi za Evropo; izhodišča za evaluacijo*, so za COMECE pripravili dr. Sophie van Bijsterveld, z Univerze v Tilburgu, prof. dr. Gerhard Robbers, z Univerze v Thierju in dr. Frank Ronge, član nemške škofovske konference.

Pogodbo o Ustavi za Evropo ocenjujejo kot mejnik v zgodovini evropskih integracij. Ustava omogoča reforme, ki so nujne za soočanje z izzivi znotraj in zunaj Evropske unije.

Ocenili so, da je obžalovanja vredno, da v preambuli ustave krščanstvo in Bog nista izrecno omenjena, vendar pa kot zelo pozitivno ocenjujejo dejstvo, da je omemba verske in Cerkevne dediščine vključena v evropsko primarno pravo. Menijo, da je iz teksta jasno razvidno, da so, čeprav krščanstvo ni izrecno omenjeno, v njem vključena temeljna krščansko antropološka načela. Avtorji menijo, da iz tega izhaja dolžnost kristjanov, da podprejo to ustavo. Avtorji predvidevajo, da bo čez čas ustava zaradi zelo dinamičnih procesov v Evropski uniji potrebovala popravke. Takrat pa bo natopila tudi priložnost, za prispevanje novih predlogov²¹.

Profesor evropskega, mednarodnega, primerjalnega in ustavnega prava J.H.H. Weiler je v svojem delu *Krščanska Evropa: raziskovalna razprava, odstranitev Boga in krščanstva iz ustavnih besedil Evropske unije* označil kot »kristofobijo«, ki po njegovem mnenju ne izhaja iz načelnih ustavnih razlogov, temveč je pogojena družbeno, psihološko in emotivno (Weiler 2005: 70). Omemba Boga se mu zdi še manj sporna, kakor omemba krščanstva, ki bi morda lahko užalila nekrščanske manjšine. Monoteističnega Boga Abrahama, Jakoba in Izaka pa se časti v vseh treh monoteističnih religijah. Zato je po njegovem mnenju težko misliti, da bi bili judovski ali muslimanski verniki užaljeni zaradi omembe Boga (Weiler 2005: 61).

---

²⁰ http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/sl/oj/2004/c_310/c_31020041216sl00110040.pdf

²¹ http://www.comece.org/upload/pdf/pub_const_treaty_050311_EN.pdf, str. 21

Weiler v dodatku svoje Raziskovalne razprave navaja nekatere preambule ustav članic EU, ki omenjajo Boga:

Nemčija: *Ob zavedanju lastne odgovornosti pred Bogom ...*

Irska: *V imenu presvete Trojice, iz katere izhaja vsaka oblast (...) priznavajoč vse svoje dolžnosti v odnosu do našega nebeškega Gospoda ...*

Danska: 4. člen – *Evangeličanska luterantska cerkev je danska nacionalna cerkev in kot takšno jo subvencionira država ...*

Grčija: 3. člen – *1) Prevladujoča veroizpoved v Grčiji je veroizpoved krščanske vzhodne ortodoksne cerkve ...*

Malta: *1) Malteška veroizpoved je rimska apostolska katoliška veroizpoved.*

3) Nauk rimske apostolske katoliške vere se poučuje v vseh državnih šolah kot del obveznega izobraževanja.

V francoski ustavi pa jasno piše, da je Francija laična republika (Weiler 2005: 155).

Teologi in filozofi iz različnih evropskih držav so na željo škofov COMECEja napisali dokument *Evaluacija Evropske unije in odgovornost katolikov (The Evaluation of the European Union and the Responsibility of Catholics)*, ki je bil uradno predstavljen 9. maja 2005. V predgovoru je izrecno poudarjeno, da dokument ne izraža uradnega stališča Vatikana in da ga po pomembnosti ne smemo enačiti z dokumentom Cerkev v Evropi ter da služi zgolj kot povabilo k razpravi katolikov o Evropi po razširitvi na petindvajset držav članic²².

S kratkim orisom ali vsaj omembo teh dokumentov sem želela pokazati, kakšno je uradno stališče Cerkve do procesa združevanja Evrope. Sama je v gradnji procesa sodelovala različno. Z velikim zadovoljstvom (je) poudarja(la), da so graditelji Evrope: Robert Schuman, Jean Monet, Konrad Adenauer in Alcide de Gasperi izhajali iz strank krščanske demokracije, ki so se, kakor je bilo

---

²² http://www.comece.org/upload/pdf/evo_cath_EN_050509.pdf

nakazano v prejšnjem poglavju, navezovale na Cerkev. Ker se je projekt združevanja uspešno razvijal in pridobival nove članice, je Vatikan že 10. novembra 1970 v Bruslju odprl nunciaturo in tako pokazal na pomembnost, ki jo je pripisoval združevanju Evrope²³.

Papež Pij XII. je predlagal ustanovitev »Vatikanske« Evrope, Papež Pavel VI. je v nagovoru *Conference of the European Movement*, izrazil simpatijo Cerkve, sploh pa Svetega sedeža do ustvarjanja enotne, trdne, žive in naravne Evrope²⁴, prav tako po mnenju Janeza Pavla II. Cerkev po koncu 2. svetovne vojne ni nikoli prenehala podpirati izgradnje nove Evrope²⁵. Papež je večkrat nagovoril Evropski parlament, tudi ob njegovi prvi izvolitvi, padcu Berlinskega zidu oz. njegovemu simbolnemu pomenu, je bil posvečena škofovsko sinoda. Ob prehodu v tretje tisočletje pa je papež izdal »navodila« za gradnjo in življenje v *Novi Evropi*. Škofje in Vatikan so več kot samo skrbno spremljali Konvencijo in nastajanje Pogodbe o Ustavi za Evropo. Podajali so svoje predloge, tudi predsedniku konvencije.

Ob zaključku naj navedem še dve podrobnosti. Letos poleti, 12. julija, so se v Bruslju s predsednikom Evropske komisije Barrosom srečali voditelji krščanskih, judovskih in muslimanskih cerkva v Evropi. V skupni izjavi so se zavzeli za svobodno, združeno, miroljubno in napredno Evropo, katere glavne odlike bodo solidarnost, in prostor, kjer bodo lahko živeli in se počutili kot doma vsi ljudje, ne glede na religijo, prepričanje, jezik, kulturo, tradicijo ali etnični izvor²⁶.

Eden izmed *interventov* sinode leta 1991 v Rimu, katere izjavo *Bodimo priče Kristusa, ki nas je osvobodil*, smo si že pogledali, je bil tudi mariborski škof Franc Kramberger. V svojem prispevku je opredelil vlogo Cerkve v Evropi v prihodnosti:

Cerkev v Evropi bo morala biti še bolj preprosta in življenjska; ne cerkev mogočnih organizacij in triumfalističnih manifestacij, marveč Cerkev s Kristusovo skrivnostjo, z nevidno globino. Taka Cerkev ima prihodnost, ker je avtentična. Cerkev v Evropi bo morala biti še bolj odprta za človeka, še bolj bo morala upoštevati njegovo veličino in nebogljenost; še bolj bo morala čutiti dolg do vseh ljudi. Vsem bo morala biti blizu, čeprav ne bo z vsem soglašala. Zavedati se bo

---

²³http://www.comece.org/upload/pdf/evo_cath_EN_050509.pdf

²⁴

http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/speeches/1963/documents/hf_vi_spe_19631109_movimento_europeo_fr.html

²⁵http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881011_european-parliament_it.html

²⁶http://www.comece.org/upload/pdf/stat_barr_rel_05013_EN.pdf

morala svojega preroškega poslanstva, preroške karizme, čeprav ne bo od vseh sprejeta (Kramberger v Valenčič 1992: 54).

7. SKLEP

Cilj tega pisanja je bil pregledati projekte in proces združevanja Evrope od Francoske revolucije dalje, kako je v njem sodelovala Cerkev in ali je nanj vplivala. Moja hipoteza je bila, da je Cerkev bila eden najvplivnejših političnih akterjev v Evropi preteklega časa in da to vlogo želi ohraniti tudi danes.

Narejen je bil dokaj natančen pregled projektov združevanja Evrope, prav tako sem kar nekaj prostora namenila pregledu pontifikatov zadnjih dvesto let. Natančneje sem tudi izpostavila odnos med cerkvijo in državo na primeru Italije, Nemčije in Francije. V začetku tega pisanja si nisem predstavljala, koliko dela me čaka. Evropa se je po treh epohalnih revolucijah, francoski, industrijski in tehnični, razvijala s pospeškom. Z razvojem železnic, nato avtomobilov in telekomunikacij so ljudje in dogodki lahko potovali še hitreje, z njimi pa tudi nova odkritja, ideje in odzivi na njih.

Rimokatoliška Cerkev pa je mnogo več kot samo verska skupnost. Ne samo, da »ima« državo, je najstarejša institucionalizirana Cerkev v Evropi, ki je bila nekoč vpeta v skorajda vsako poro vsakdanjika ljudi. Lastila si je monopol nad znanostjo, »posvečevala« je evropske monarhe. Njena moč se je francoski revoluciji močno zmanjšala. Cerkev je zavračala različne tehnične novitete, vse »zmote« liberalizma in socializma, Papež je prebivalcem Italije prepovedal udeležbo na volitvah. Vendar se je morala Cerkev sčasoma začeti obnašati manj izolacionistično, saj bi sicer lahko ostala brez vernikov. Začela se je povezovati s strankami in dovolila je ustanovitev laičnih organizacij, ki so bile sicer še vedno pod strogim nadzorom. Papežev glas so verniki širom Evrope lahko slišali ob božičnem nagovoru Pija XII. leta 1941, Pavel VI. pa se je prvi podal na potovanja, da bi lahko »osebno« pozdravil vernike. V pontifikatu Janeza Pavla II so način komunikacije z verniki postale tudi triumfalistične manifestacije (glej Kramberger v Škofovska sinoda 1992: 54) na ogromnih javnih prostorih, hipodromih in stadionih. Küng pa kritično ocenjuje, da Cerkev za bleščečo fasado, ki jo je (znova) postavil Janez Pavel II, vztrajno izgublja vernike.

Proces združevanja Evrope je dobil pravi zalet šele po koncu 2. svetovne vojne. Čeprav je bilo prej predstavljenih kar nekaj predlogov, ti niso bili uresničeni. Glavni razlog, zakaj ne, bi bil verjetno v tem, da države niso razmišljale drugače kakor samo v mejah svojih lastnih interesov.

Šele po koncu 2. svetovne vojne, ko je bila Evropa razrušena, milijoni ljudi pobitih in razseljenih, ko je bilo evropsko gospodarstvo na tleh, šele tedaj so se Evropejci v zahodnem delu Evrope vsedli za skupno mizo in začeli sistematično graditi svojo prihodnost.

Cerkev je ta proces sprva le opazovala, prepoznala njegovo uspešnost in se začela aktivno vključevati. Najbolj prav v času Janeza Pavla II. Verjetno je bilo več kakor samo naključje, da je bil leta 1978 izvoljen papež prav iz vzhodnega dela Evrope, iz Poljske. Čeprav Cerkev gotovo da ni bila edina rušiteljica evropskih komunističnih sistemov, pa je simbolni pomen velik.

Cerkev se je najbolj aktivno vključila v debato o evropskem združevanju takrat, ko je debata prešla od gospodarstva Unije k identiteti Evrope, ko so se v EU začele razprave o tem, kaj je pravzaprav Evropa, kaj pomeni biti Evropejec, kaj je evropska identiteta, in ko so se začele priprave na oblikovanje ustavne pogodbe. Papež, škofje in nekatere evropske države so se močno trudili, da bi v Ustavi bila omenjena Bog in krščanstvo kot temelj evropske civilizacije. Vemo, da do tega ni prišlo, Cerkev razlaga ta neuspeh s tem, da je Evropa razkristjanjena, da pozablja svoje korenine in da se na tak način ne bo zgradila evropska hiša, pač pa babilonski stolp.

Vprašanje je, zakaj se je Cerkev s predlogi in komentarji prav ob oblikovanju Evropske ustave tako aktivno vpletla v evropsko politiko. Dejstvo, da Vatikan ni članica Evropske unije, je verjetno še najmanjšega pomena. Bi bil z omembo Boga in krščanstva v Ustavi zagotovljen obstoj in preživetje Cerkve, ki danes izgublja vernike, kar se je med drugim pokazalo tudi nedavno v najbolj znanem evropskem romarskem mestu, Lurdu, ko z nabirko miloščine romarjev ni bilo možno pokriti stroškov organizacije romarskega shoda, pa čeprav se jim je pri molitvi pridružil tudi papež. Menim, da bi s formalnim priznanjem vloge Cerkve kot znanilke Boga in institucionalizacijo katoliškega dela krščanstva, Cerkev dobila vlogo moralne voditeljice Evrope, združene od Atlantika do Urala (kakor se je ob nekem govoru izrazil Janez Pavel II). Dobila bi vlogo, ki si jo sama predstavlja v okviru nove evangelizacije Evrope in ki si jo je postavila za svoj glavni cilj v tretjem tisočletju.

8. LITERATURA in VIRI

LITERATURA

1. Aubert, Roger s sodelavci (2000): Zgodovina cerkve 5, od cerkvene države do svetovne cerkve, Družina, Ljubljana
2. Benedik, Metod (1989): Papeži od Petra do Janeza Pavla II, Mohorjeva družba, Celje
3. Bornstein, Uwe, et al (1998): Kronika krščanstva, Mladinska knjiga, Ljubljana,
4. Conway, Martin (1997): Catholic politics in Europe 1918-1945, Routledge, London
5. Davies, Norman (1997): Europe, a history, Pimlico, London
6. Den Boer, Pim et al. (1997): The History of the Idea of Europe, Routledge, London
7. Dedman, Martin J. (1996): The origins and development of the European Union 1945-95, Routledge, London
8. Dolinar, Ksenija in Knop, Seta, urednici (2000): Leksikon Cankarjeve založbe, tretja izdaja, drugi dopolnjeni natis, Cankarjeva založba, Ljubljana
9. Grizold, Anton, Ferfila, Bogomil (2000): Varnostne politike velesil, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
10. Hanson, Eric O. (1987): The Catholic Church in World Politics, Princeton University Press, Princeton, New Jersey
11. Ješovnik, Peter (2000): Evropska unija: Zgodovina, ustanove, politike in evropski model družbe, Visoka šola za management, Koper
12. Joannes Paulus II, papež (2003): Cerkev v Evropi: posinodalna aspostolska spodbuda, Družina, Ljubljana
13. Küng, Hans (2003): The Catholic Church, a short History, Modern Library Chronicles, New York
14. Lewis, David W. P. (1993): The Road to Europe: history, institutions and prospects of European integration, 1945 – 1993, Peter Lang Publishing, inc., New York
15. Maxwell-Stuart, P. G.: Chronicle of the Popes, Thames and Hudson Ltd, London, 1997
16. Moussis, Nicolas (1999): Evropska unija, pravo, ekonomija, politike, slovenska izdaja, Littera picta, Ljubljana

17. Passelecq, Georges in Sushecky, Bernard (1997): The hidden encyclical of Pius XI, Harcourt Brace & Company, New York, London, San Diego
18. Rogier, L.J. s sodelavci (1999): Zgodovina Cerkev 4, Cerkev v času razsvetljenstva, revolucije in restavracije (1715-1848), Družina, Ljubljana
19. Roney, Alex (2000): EC/EU Fact Book, a complete guide, 6. izdaja, Kogan Page, London
20. Sluga, Meta ur. (1981): Svetovna zgodovina, od začetkov do danes, 2. dopolnjena izdaja, Cankarjeva založba, Ljubljana
21. Sperber, Jonathan (1994): The European Revolutions, 1848-1851, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne
22. Toplak, Cirila (2003): Združene države Evrope, Zgodovina evropske ideje, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
23. Tüchle, Hermann s sodelavci: Zgodovina cerkve 3, Reformacija, protireformacija in katoliška prenova (1500 – 1715), Ljubljana, Družina, 1994
24. Warner, Carolyn M. (2000): Confessions of an Interest group, the Catholic Church and political parties in Europe, Princeton University Press, Princeton, New Jersey
25. Weiler, J.H.H (2005): Krščanska Evropa, raziskovalna razprava, Študentska založba, Ljubljana

INTERNETNI VIRI

1. http://www.coe.int/T/E/Com/About_Coe/DiscoursChurchill.asp, 13.6.2005
2. http://www.coe.int/T/e/com/about_coe/member_states/default.asp 20.7.2005
3. <http://service.spiegel.de/cache/international/spiegel/0,1518,348471,00.html>, 14.12.2005
4. http://www.comece.org/comece.taf?_function=who&idlanguage=en, 13.12.2005
5. http://h-quandt.stiftung.de/root/index.php?lang=de&page_id=884, 20.12.2005
6. http://www.vatican.va/holy_father/paul_VI/speeches/1963/documents/hf_vi_spe_19631109_movimento_europeo_fr_html, 20.12.2005
7. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881011_european-parliament_it_html, 14.12.2005
8. http://www.comece.org/upload/pdf/evo_cath_EN_050509.pdf, 14.12.2005
9. http://www.comece.org/upload/pdf/pub_const_treaty_050311_EN.pdf, 14.12.2005

10. http://www.comece.org/upload/pdf/stat_barr_rel_05013_EN.pdf, 14.12.2005

11. http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/sl/oj/2004/c_310/c_31020041216sl00110040.pdf, 5.1.2006

ČASOPISNI ČLANKI

1. Stres, Drago (1999): Med Balkanom in Evropo. Družina, slovenski katoliški tednik, 5.9.

PUBLIKACIJE

1. Valenčič, Rafko ur.: Cerkevni dokumenti 49, Družina, slovenski katoliški tednik, 1992